

శ్రీ ర స్తు

—*—

కాళిదాస ప్రణీతమ్.

మేఘ సంచితాఖ్యం మహాకావ్యమ్.

కౌలచలవల్లినాథసూరివిరచితయా

సంజీవిన్యాఖ్యాయావ్యాఖ్యాయాసహ

శ్రీమాన్,

కందాడ - రంగాచార్యేణ

సమ్యక్పరిష్కృతం సత్.

వంకాయల - కృష్ణస్వామి శ్రేష్ఠినః

శ్రీరంగవిలాసముద్రాయంత్రే

సుఖముద్రితం

జయతి,

చెన్నపట్టణం,

౧౯౨౮.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః,

మేఘసందేశే-సవ్యాఖ్యానే,

ప్రథమసర్గప్రారంభః.

జ్ఞానానందమయందేవం నిమకలస్ఫటికాకృతిమ్ ।

ఆధారంసర్వవిద్యానాం హయగ్రీవముపాస్తమే ॥

శరదిందువికాసమందహాసాంస్ఫురదందీవరలోచనాభిరామాం ।

అరవిందసమానసుందరాస్వామరవిందాసనసుందరీముపాసే ॥ *

మూలం ॥ కచ్చితాంతావిరహగురుణా స్వాధికాచాత్మమ

త్రశ్చాపేనాస్తంగమితమహిమావహకభోగ్యేభ

రుః । యక్షశ్చక్రేజనకతనయాస్నానపుష్కోదకేషు

స్నిగ్ధచ్ఛాయాతరుషువసతింరామగిర్యాశ్రమేషు॥*

వ్యాఖ్యానపీఠికా.

మాతాపితృవ్యాంజగతోనమోవామార్థజానయే । సద్యోదక్షి
ణదృక్పాతసంకుచద్వామదృష్టయే॥అంతరాయతిమిరోపశాంతయే
శాంతపావనమచింత్యవైభవం । తంసరంవపుషికుంజరంముఖేమన్త
హేకిమపితుందిలంమహః॥ శరణంకరవాణిశర్మదంతే చరణంవాణి
చరాచరోపజీవ్యం । కరుణామస్మణైఃకటాక్షపాతైః కురుమామంబ
కృతార్థసార్థవాహం ॥ భారతీకాళీదాసస్యవ్యాఖ్యానిషయమూ
ర్చితా । ఏమాసంజీవనసీతీకాతామద్యోజ్జీవయిష్యతి । ఇహాన్వయముఖే
నైవసర్వంవ్యాఖ్యానతేమయా । నామూలంలిఖ్యతేకించిన్నానపే
క్షితముచ్యతే॥అథతత్రభవాన్కాళీదాసోనామకవిః॥ శ్లో॥ కావ్యం
యశసేథకృతేవ్యవహరవిదేశితరక్షతయే । సద్యఃపరనిర్వృత
యేకాంతాసన్నితతయోపదేశయుజే॥ఇత్యాద్యాలంకారిక వచన
పామాణ్యాత్కావ్యస్యానేకశ్రేయస్సాధనతాంకావ్యాలాపాం

ప్రథమ స్కంధః

శ్చవర్ణయేదితినిషేధశాస్త్రస్యా సత్యావ్యవహరతాంచపశ్యకా
మేఘసందేశాఖ్యంకావ్యంబక్షీర్ష్యకీర్షి తావిఘ్నపరిసమాప్తిసంప్రదా
యావిచ్ఛేదతక్షణఫలసాధనత్వాత్॥శ్లో॥అక్షీర్షమస్క్రియావస్తుని
ర్దేశోవాపితస్తుఖమితిశాస్త్రా దాశీరాద్యవ్యతమస్య ప్రబంధముఖల
క్షక్షత్వాత్కావ్యాదౌయక్షస్యగిరినివాసరూపవస్తునిర్దిశతి॥...*

—* వ్యాఖ్యానప్రారంభః. *—

కశ్చిదితి॥స్వాధికారాత్-ప్రమత్తఃఅనవహితః॥ని॥ప్రమాదోనవ
ధానతేత్యమరః॥సూ॥జగుపానిరామప్రమాదార్థానాముపసంఖ్యా
నమిత్యసాదానత్వాత్సంచమీ-అతఏవాపరాధాద్దేతోః-కాంతావిర
హేణగురుణాదుర్భరేణిస్తురేణైత్యర్థః॥ని॥గురుస్తుగీష్పతాశ్రేష్ఠేగు
రాపితరిదుర్భరఇతిశబ్దార్థశే-వర్షంసంవత్సరంభోగ్యేన వషణభో
గ్యేణ॥సూ॥కాలాధ్యనోరత్యంతసంయోగఇతిద్వితీయా - అత్యంత
సంయోగేచేతిసమాసః॥సూ॥కుమరిచేతిణత్వం-భర్తుఃస్వామినః కు
జేరస్యశాపేనఅస్తంనాశంగమితోప్రాపితఃమహిమాసామర్థ్యంయ
స్యసోస్తంగమితమహిమాఅస్తమితిమకారాంతమవ్యయం- తిస్య ॥
సూ॥ ద్వితీయేతియోగవిభాగాత్సమాసః-కశ్చిద్యక్షోదేవయోనివిశే
షః॥ని॥విద్యాధరోపురోయక్షరక్షోగంధర్వకిన్నరాః- పిశాచోగు
హ్యకస్సిద్ధిభూతోమీదేవయోనయిత్యమరః- జనకతనయాయో
స్సీతాయాఃస్నానైరవగాహనైః-పుణ్యానిపవిత్రాణి-ఉదకానియే
షుతేషు-పావనేష్యిత్యర్థః - ఛాయాప్రధానాస్తరవశ్చాయాతర
వఃశాకపార్థినాదిత్వాత్సమాసఃస్నిగ్ధాస్సాంధ్రాఃఛాయాతరవోన
మేరువృక్షాయేషుతేషునివాసయోగ్యేష్యిత్యర్థః॥ని॥ స్నిగ్ధంతుమస్య
జేసాంద్రే- ఛాయావృక్షోనమేరుస్సానిదిఉభయత్రాపి శబ్దార్థ
వః॥రామగిరిరితివిత్రమాటఃతస్యాశ్రమేషువసతింస్థితిం- చత్రకేపుత
వాః అత్రలేశతఃతత్రతత్రఅదినగరనదీసముద్రాదివర్ణనసంభవా
త్-మహాకావ్యత్వం-రసశ్చాత్రవిప్రలంభశృంగారః-తత్రాప్ర్యున్మా
దావస్థా- అతఏవైకత్రానవస్థానంసూచితం- ఆశ్రమేష్యితిబహువ
చసేన- సీతాంప్రతిరామస్యహనూమత్సందేశంమనసినిధాయమేఘ

అ॥తస్మిన్నద్రౌకతిచిదబలావిప్రయుక్తస్స కామినీత్వామాసాక్షా
కనకవలయభ్రంశేక్షప్రకోష్ఠః॥ఆషాఢస్యప్రథమదివసేమేఘమా

సందేశ చకవిఃకృతవానిత్యానం - అత్రకాశ్యేగర్వత్రమందాక్రాంతా
తావ్యత్తం॥శ్లో॥మందాక్రాంతాజలధిషడగైక్తిభనాతోగురూచేతి
లక్షణాత్॥తస్మిన్నితి॥తస్మిన్నద్రౌచిత్రకూటాద్రౌచిబలావిప్రయు
క్తః॥అబలయాకాంతయావిప్రయుక్తః॥పరహితః - కనకస్యవలయః॥
టకం॥ని॥కటకంవలయోస్త్రీయామిత్యనురః - తస్యభ్రంశేనపాతే
న-రిక్తః॥కూన్యః - ప్రకోష్ఠః॥కూర్పరాధః॥ప్రదోయస్యనతథోక్తః॥
ని॥కక్ష్యాంతరంప్రకోష్ఠంస్యాత్ప్రకోష్ఠః॥కూర్పరాదధితశాస్త్రితః -
విరహమః॥భాత్రాశ్చైత్యర్థం - కామీకాముకంసయతః - కతిచిన్నా
సా॥ఆప్టేమాసానిత్యర్థః॥శ్లో॥శేషాన్నాసాగమయచతురోభా
వసేమీలయిల్వేతివత్సయమాణత్వాత్ - సీత్యామాపయిత్వా - ఆషా
ఢానక్షత్రేణయక్తాపార్ణమాసాప్రమాధి॥ సూ॥ నక్షత్రేణయక్తః -
కాలఇత్యన్ - ఆషాఢీపార్ణమాస్యస్తిన్నానఇత్యాసాధోమాసః॥సూ॥
సాస్తికపార్ణమాసేతిసంజ్ఞాయామిశ్యేతస్యఆషాఢమాసస్యప్ర
థమదివసేఆద్యవాసరఇత్యర్థః - ఆశ్లేష్టసానుమాక్రాంతతటంవప్ర
శక్తిడాక్షిణ్యతకేళయః॥ని॥ఉత్తరశ్శిఖ్రంగాదెర్వప్రక్తిడానిగద్య
తఇతిశబ్దార్థవే - తాసుపరిణత సీర్యగ్ధంతప్రహరీతుగజపరిణతోమ
తఇతిహలాయధః సచాసాగజశ్చగణనప్రేక్షణీయోదర్శనీయః॥తం
మేఘందదర్శ-గజప్రేక్షణీయమితిప్రతిజవశబ్దలోపాల్పప్రోపమా - కే
చిదాషాఢస్యప్రథమదివసఇత్యత్రప్రత్యాసన్నేనభసేతివత్సయమా
నభోమాసప్రత్యాస త్యర్థంప్రథమదివసఇతిపారంకల్పయంతితద
సజ్జితంప్రథమాతిక్రియేకారణాధావాత్సభోమాసప్రత్యాపత్త్య
ర్థమిత్యక్తమితిచేన్న-ప్రత్యాస త్తిమాత్రస్యస్వమాసప్రత్యాసత్త్య
వదివసస్యాప్రసపత్తైరత్యంతప్రత్యాసత్తైరుపయోగాభావేనావివ
క్షితత్వాత్ - ఐవక్షితత్వేవా-స్యపక్షేపిప్రశమదివసాంతిమక్షణే మే
ఘదర్శనకల్పనాయాంప్రమాణాభావేనతదసంభవాత్ - ప్రత్యుతా
స్తత్సక్షువీవకుళః - సందేశస్యభావ్యసర్థస్య పురతపవానుష్ఠానం

శ్లోకసానుం ప్రక్రితాపరిణతగజప్రేక్షణీయద్దదర్శ॥౩॥ తస్యస్థిత్యా
కథమపిపురఃకాతుకాధానహేతోరంతర్బాష్పశ్చిరమనుచరో రా
జరాజస్యదధౌ । మేఘులోకేభవతిసుఖిన్వ్యవధావృత్తిచేతః

యుక్తంభవేదత్యుపయోగసిద్ధిః- సనూన్నతస్యనాయంవివేకఇతిచే
న్న - ఉన్నతస్యనానర్హప్రతికారారంభప్రతిపత్తిరపీతిసందేశఏవ
మాఘాత్-తథాచ-కావ్యారంభఏవప్రతిబద్ధస్సాన్యదిత్యహోమా
లచ్చేదీతవపాండిత్యప్రకర్షః-కథంతర్హి॥శ్లో॥శాపాంతోమేఘజగశ్చ
యన్మాతృతేతాజ్గవాణావిత్యాదినాభగవత్ప్రబోధావధికస్య
శాపస్యమాసవచుష్టుయావశిష్టత్వోక్తిః శయనైకాదశీమారభ్యో
త్థానైకాదశీపర్యంతంమాసచతుష్టయంభవతి॥దశదివసాసైక్యాదితి
చేన్నస్యపక్షేపికథంసావిశతిదివసన్యూనత్వాదితిసంతోష్టవ్యం-త
స్మాదీషదైవమ్యచవివక్షితమితిసూక్తం ప్రథమదివసఇతి॥ ...*
౩॥తస్యేతి-రాజానోయత్యైః॥ని॥ రాజాన్రభౌన్యపేచంద్రేయక్షేత్ర
త్రియశక్రయోరితివిశ్వః-రాజ్ఞాంరాజారాజరాజఃకుచేరః॥ని॥ రాజ
రాజోధనాధిపఇత్యమరః॥సూ॥రాజాహస్సుఖిభ్యష్టజితిటచ్ తస్యా
నుచరోయత్యః-అంతర్బాష్పః- ధీరోదాత్తత్వాదంతస్సంభితాశ్రు
స్సృ-కాతుకాధానహేతోరభిలాషోత్పాదనకారణస్య॥ని॥ కాతు
కంచాభిలాషేస్యాదుత్పన్నేనర్హహర్షయోరితివిశ్వః-తస్యమేఘస్యప్ర
రఃఅగ్రే-కథమపిగరియసాప్రయత్నైసేతర్థః॥ని॥జ్ఞాతహేతువివక్షో
యామాప్యాదికథమవ్యయం-కథమాదితధాప్యంతంయత్నగౌరవ
చాథయోరిత్యుత్పలమాలాయాంసీత్యాచిరందధౌచింతయామా
స-మదోవికారోపశమనపర్యంతమిత్యర్థఃవికారహేతుమాహ- మే
ఘేతి-తథాహి-మేఘులోకేమేఘదర్శనేనతి- సుఖిన్వీప్రియాజన
సంగతస్యాపి-చేతశ్చిత్తంఅన్యధాధూతావృత్తిర్యాపిపారోయస్య
తదన్యధావృత్తి-భవతివికృతిమాపద్యతఇత్యర్థఃకంరాక్షేషప్రణయో
నికంరాలింగనాద్ధిని-జనెమారెసంస్థానీతిర్యస్యతస్మిన్ దూరసంస్థే
దూరస్థేనతి-కింపునఃసుఖిన్వీప్యేవంకిల- విరహిణస్తుకింవక్తవ్యమిత్య
ర్థః- విరహిణాంమేఘదర్శనం కామాదివికారోద్దీపనమితిభావః -

కంఠాశ్లేషప్రణయినిజనెకింపునద్దూరసంస్థే॥౪॥ ప్రత్యాసన్నేనభ
దయితాజీవితాలంబనాధీఁ జేమూతేనస్వకుశలమయీం హరణ
మ్యక్ ప్రవృత్తిం । సప్రత్యగై గ్రీకటజకుసుమైఃకల్పితార్థాయత -

అత్రార్థానరన్యాసోలంకారఃతదుక్తందండినా॥ శ్లో॥ జ్ఞేయస్సోస్థా -
రన్యాసోవస్తుప్రస్తుత్వకించనతత్సాధనసవర్ధస్యన్యాసోయోగ్యస్య
వస్తువతి॥౪॥ అధసమాహితాంతఃకరణఃకింకృతవానిత్యత్రాహ॥ ప్ర
త్యాసన్న ఇతి॥ సయతుఃయశ్చిరందధ్యోసఇత్యర్థః- సభానిత్రావణమా
నే॥ ని॥ సభఃఖండ్రావణోనభాఇత్యమరఃప్రత్యాసన్నే ఆమాధానంత
భ్యాత్సన్నోకృష్టేసతి దయితాజీవితాలంబనాధీఁ-వర్షాకాలసన్వి
రహిదుస్సహత్వాత్-ఉత్పన్నప్రతీకారాదనర్థస్యోత్పత్తిప్రతిబంధవి
వవరమితిన్యాయేన- ప్రాగేవప్రియాప్రాణధారణోపాయంచీక్ష్య
స్సన్నిత్యర్థః - జీవస్యజీవనస్యమూతఃపుటబంధోజీమూతఃపృషోద
రాదిత్వాత్సాధుః-తేనజీమూతేనజలధరేణప్రయోజ్యేన- స్వకుశల
మయీంస్వక్షేచప్రధానాంప్రవృత్తింవార్తాం ॥ ని॥ వార్తాప్రవృత్తి
ర్వృత్తాంతఇత్యమరఃహరయిష్యక్ప్రాపయిష్యక్॥సూ॥లృశ్చేతి
చకారాత్క్రియార్థక్రియోపపదేత్యాదిసామ్యత్వయః - జీవనా
ర్థంకర్తజీవనప్రదేవైవకారయితవ్యమితిభావః॥సూ॥హృక్రోరన్యత
రస్యామితికర్తసంజ్ఞావికల్పత్వక్షేకర్తరితృతీయా- ప్రత్యగై రభి
నవైః-కుటజకుసుమైఃగిరిమల్లికాభిః ॥ ని॥ కుటజోగిరిమల్లికేతిహలా
యధః- కల్పితాఘాతయకల్పితోన్యస్తితోఘాతఃపూజావిధిరన్యత
స్తేకల్పితాఘాతయ ॥ ని ॥ మూల్యేపూజావిధావఘాతఇత్యమరః-
తస్మైజీమూతాయ ॥ వా ॥ క్రియాగ్రహణంకర్తవ్యమితిసంప్రదాన
త్వాచ్చతుర్థీః - ప్రీతిమఖానిప్రీతిపూర్వకాణివచనానియస్త్రీక
మణితత్ప్రీతిప్రముఖవచనంయధాతథా-శోభనమాగతంస్వాగ
తంవచనం-ప్రీతస్సక్వాజహర-కుశలాగమనంపప్రచ్ఛేత్సర్థః-నా
ధేనత్వత్ర - ప్రత్యాసన్నేమనసీతిసాధీయానేవపారఃకల్పితః -
ప్రత్యాసన్నేప్రకృతిమాపన్నేసతీత్యర్థః - యస్తుతేవైవపూర్వపారే

ప్రితఃప్రీతిప్రముఖవచనంస్వాగతంవ్యాజహర॥ ౫॥ ధూమశ్శోతి
 స్ఫులిలమరుతాంసన్నిపాతః క్వమేఘస్సందేశార్థాః క్వపటుకరజైః
 ప్రాణిభిఃప్రాపణీయాః । ఇత్యౌత్సుక్యాదపరిగణయన్ గుహ్యక
 స్త్రయయాచెకామాతాః హి ప్రకృతికృపణాశ్చేతనాచేతనేషు॥
 ౬॥ జాతంనంశేఘవనవిదితేపుష్కలావతఃకానాంహానామిత్యాం
 విరోధఃప్రదశఃతఃసోస్తాభిరామాధస్యప్రథమదినసఇత్యేతిత్వం
 విష్టరసమాధానేనైవసమాధాయి॥ ౭॥ ననుచేతనసాధ్యంకమ
 కథమచేతనేనకారయితుం ప్రవృత్తఇత్యాక్షేపం కవిస్సమాధత్తే
 ధూమేతి॥ ధూమశ్శ్శోతిశ్చసలిలంచమరుద్వాయుశ్చతేషాంసన్ని
 పాతఃసంఘాతోమేఘః- క్వ- అచేతనత్వాత్సందేశహరతానహా
 ఇత్యధః-పటుకరజైస్సమధేకంద్రియైః॥ ౮॥ కరణంసాధకతమ
 క్షేత్రగాత్రేంద్రియేష్యపీత్యమరః-ప్రాణిభిశ్చేతనైః॥ ౯॥ ప్రాణీతు
 చేతనోఽస్తీత్యమరః-ప్రాపణీయాఃప్రాపయితుంయోగ్యాః- సంది
 శ్యంతఇతిసందేశాః-తపనార్థాః- క్వ- ఇత్యేవమాత్సుక్యాత్-ఇష్టా
 ధోమ్యక్తత్వాత్॥ ౧౦॥ ఇష్టాధోమ్యక్తత్వకృత్యమరః- అపరి
 గణయకాపిచారయక- గుహ్యకఃయః-తంమేఘం- యయాచే-
 తధాహి- కామాతాః- చేతనాశ్చఅచేతనాశ్చ చేతనాచేతనాః
 తేషువిషయై-ప్రకృతికృపణాః-స్వభావదీనాహి- కామాంధానాం
 యుక్తాయుక్తవివేకశూన్యత్వాదచేతనయాచ్ఛానవిరుద్ధతఇత్యర్థః
 అత్రమేఘసందేశయోః విరూపయోఃపటునాద్విరూపఘటనారూ
 పోవిషమాలంకారః-తద్వక్తం॥ శ్లో॥ విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యత్రా
 నధకస్యవాభవేత్ । విరూపఘటనాచాసావిషమాలంకృతిస్త్రీధేతి
 సచాధాంతరన్యాసానుప్రాణితఇతితత్సమధకత్వేనైవచతుర్థ
 పాదేతస్యోపన్యాసాత్॥ ౧౧॥ సంప్రతియాచ్ఛాప్రకారమాహజాత
 మితి॥ హేమేఘత్వాంఘవనేషువిదితేప్రసిద్ధేఘవనవిదితే॥సూ॥నిష్ఠే
 తిభూతాధేకకప్రత్యయః॥ సూ॥ మతిమిద్ధిత్యాదినావతకమానా
 ధకత్వే॥ సూ॥ క్తస్యచవతకమానఇతిఘవనశబ్దస్యపక్ష్యంతనియ
 మాత్ సమాసోనస్యాత్ కేచనపూజాయామితినిషేధాత్ - పుష్క-

ప్రకృతిప్రసవం కామరూపమఘోసః | తేనాధికత్వంత్యయివిధివ
శాస్త్రూరబంధుర్గతోహంయూచ్ఛామోఘా వరమధిగుణేనాధమే
బ్ధకామా || ౭ || సంతప్తానాంత్యమసిశరణంతత్పయోదప్రియా
యాప్యంచేశంమేహరథనపటక్రోధఃశ్లేషితస్య | గంతవ్యాతేవసతి

లాశ్చానతదకాశ్చకేచస్తేనూనాంకూటస్థాః శుష్కలావతకా
ఇత్యుచ్యంతేతేషాంవంశేకులేజాతం మహాకులప్రసూతమిత్యథః-
కామరూపంబద్ధాధీనవిగ్రహం-దుర్గాదిసంచారక్షమమిత్యథః-
మఘోసః ఇంద్రస్యప్రకృతిప్రరుషంప్రధానపురుషం జానామితేన
తవ-ప్రభుత్వాభిజాత్యాదిగుణయోగిత్యేనహేతునావిధివశాద్దైవా
యత్రత్యాత్ || ని || విధిర్విధానేదైవేపీత్యమరః || ని || వశాయత్రతా
యాంచవశఇచ్ఛాప్రభేదయోగితివిశ్వః-దూరేబంధుర్యస్యసః-
బంధుః వియక్తభార్యోహం-త్యయ్యర్థిత్యంగతః- సనుయాచకస్య
యాచ్యగుణోత్కృషఃకుత్రోపయుజ్యతేఇత్యాశంక్య- దైవాద్యా
చ్ఛాభంగేపిలాఘవదోషాభావవపడపయోగఇత్యాహ-యాచ్ఛేతి
తథాహి- అధిగుణేపుంసీషయేయాచ్ఛామోఘావిఫలాపి- వరం
ఈషత్ప్రియం దాతుర్గుణాభ్యత్వాత్ ప్రియత్వం యాచ్ఛావైఫల్యా
దీషత్ప్రియత్వమితిభావః - అధమేర్గుణేయాచ్ఛాతు లబ్ధకామాపి
నవరంఈషత్ప్రియమపిరభవతీత్యథః || ని || దైవాద్యైవతేవరః
శ్రేష్ఠేర్గుణకీబంమనాప్రియఇత్యమరః - అర్థాంతరన్యాసానుప్రా
ణితఃప్రేయోలంకారః- తమక్తందండినా || శ్లో || ప్రేయఃప్రియతరా
ఖ్యానమితివత్త్వాద్యపాదత్రయే-చతుర్థకపాదస్థేనార్థాంతరన్యా
సేనోపజీవితమితిసువ్యక్తమేవ || ౭ || సంతప్తానామితి | హేపయోద
జలద-త్వంసంతప్తానామాతమేనప్రవాసవిరహేనతామేనచసంజ్వరి
తానాంసంతాపితానాం || ని || సంతాపసంజ్వరస్సమాఃత్యమరః-
శరణంతతపఖిన్నానాంపయోదానేన ప్రోషితానాంస్వస్థానప్రణ
యనేనచరయితాసీ || ని || శరణంగృహరక్షిత్రోరిత్యమరః- తత్తస్మా
త్కారణాత్ ధనపతేకుబేరస్య - క్రోధేనవిశ్లేషితస్యప్రియయా
వియోజితస్య - మేమమ - సందేశంవార్తాం ప్రియాయాఃహర-

రలకానామ యజ్ఞేశ్వరాణాం బాహ్యోద్వానస్థితహరశిరశ్చంద్రి
కాధోతహర్షాః ॥ ౮ ॥ త్యామాయాథంపనపరచిముద్గ్రహతాల
కాంతాః ప్రేషిష్యంతేపథికవనితాః ప్రత్యయాదాశ్వసుత్యః కస్య
న్నద్ధేరహవిభురాం త్వయ్యుపేక్షేతజాయాం నస్యాదన్యోప్యహ
ప్రియాం ప్రతినయేత్సభాః - సంబంధసామాన్యేజస్త్రి - సందేశహర
ణే నావయోస్సంతాపంనుదేత్యుగ్ధాః - కుత్రస్థానేసాస్థితాతత్సాన
స్యవాంఽవ్యావృతకంతత్రాహ - గంతశ్యేతి బహిర్భావంబాహ్యం
తా ॥ బహిర్భావపంచదశసేభ్యశ్చేతి వక్తవ్యమినిభ్య ప్రత్యయః
బాహ్యోద్వానస్థితస్య హరశిరసియా చంద్రికాతయాధోతాని
నిమలాని హమ్యాకాణి ధనికభవనాని యస్యాం సాతథోక్తా
ని ॥ హమ్యాకాదిర్ధనిసాంవానభిత్వమరః - అనేనవ్యావృతకముక్తం -
అలకానామలకేః ప్రసిద్ధా - యజ్ఞేశ్వరాణాం వసతిః స్థానంతేతమ
గంతవ్యాత్వయాగంతవ్యేత్యధికాః ॥ సూ ॥ కృత్యానాంకంతకారివేధి
పస్తీ ॥ ౮ ॥ మదధకం ప్రవృత్తస్యతవపథికాంగనా సమాశ్వాసన
మానుషంగికఫలమిత్యాహ - త్యామితి ॥ పవనపదవీమాకాశంతరూ
ధృత్వాంపంథానం గచ్ఛంతీతిపథికాః ॥ సూ ॥ పథప్తున్నిత్యన్మ
త్యయః - తేయాంవనితాః ప్రోషితభాత్యకాః ప్రత్యయాత్ప్రియా
గమనవిశ్వాసాత్ ॥ ని ॥ ప్రత్యయోధీనశ పథజ్ఞానవిశ్వాసహేతు
ష్విత్యమరః - ఆశ్వసంత్యః ప్రణయవత్యః ॥ పా ॥ ఆశ్వసంత్యః - ప్రీణంత్యః
శ్వసిధాతోశ్చత్రంతత్వాత్ ఉగితశ్చేతిజప్ - తథాఉద్గ్రహీతాలకాం
తాః దృష్టిప్రసారార్థమున్నమయ్యధృతాలకాగ్రాస్సత్యః - ప్రేషి
ష్యంతేఅత్యుత్కంఠతియాద్రక్ష్యంతీత్యధికాః - మదాగమనేనపథి
కాః కథమాగమిష్యంతీత్యత్రాహతథాహి - త్వయిగన్నద్ధేవ్యాపృతే
సతివిరహేః విభురాంవివశాం - జాయ - గ - క - ఉ - పేక్షేత - నికోశ్యమే
క్షతఇత్యధికాః - అన్యోపిమద్వ్యతితిక్రోపియోజనః అహమివపరాధిన
వృత్తిః పరాయత్రజీవికోసస్యాత్ - స్వతంత్రసునకోప్యపేక్షతఇత్య
ర్థః - ఇత్యర్థాంతరన్యాసాలంకారః - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ కార్యకారణసా
మాన్యవిశేషాణాంపరస్పరం - సమధికానయత్రస్థాంతరన్యాస

మివజనోయఃపరాధీనవృత్తిః॥౯॥ మందంమందంనుదతిపవనశ్చాను
 కూలోయథాత్వాంవామశ్చాయంనదతిమధురంచాతకస్తేసగంధః ।
 గథాధానక్షణ పరిచయః—న్నాన మాబద్ధమాలా స్సేచిప్యంతే
 నయనసుభగంభేభవంతంబలాకాః ॥ ౧౦ ॥ తాంచావశ్యంచినస
 డేదాహృతఇతి॥౧౧॥ నిమిత్తాన్యపితేషుభానిదృశ్యంతేఇత్యాహ—మందం
 మందమితి—అనుకూలః పవనోవాయుశ్చత్వాం—మందంమందంతిమం
 దమిత్యథాః - అత్రకథంచిద్విప్సాయ—మేనద్విరుక్తిర్నిర్వాహ్య ॥
 సూ॥ పరేగుణవచనస్యేతితదాశ్రయణే - కమిధారయవద్భావేన
 సుజ్ఞుకిమన్దస్త్వమితిస్యాత్తదేవాహవామనః- మందమందమిత్యత్రన
 ప్రకారార్థఇతిద్విధాః—యథాసదృశం - భావిఫలానురూపమి
 త్యథాః॥ని॥యథాసాదృశ్యయోగ్యత్వపీప్సాస్వధానతిక్రమఇతి
 య—దవఃనుదతిప్రేరయతి—అయం- సగంధఃసగర్వః—సబంధురితకే
 చిత్ ॥ ని॥ గంధోగంధకఆమోదేలేశేసంబంధగర్వయోరిత్యుభయ
 త్రాపివిశ్వప్రకాశః—తేతవ—వామోవామభాగస్థః॥ని॥ వామస్తువక్రే
 ర్మ్యేస్యాత్సప్యేవామస్థితేపితేశబ్దాణామే—చాతకఃపషివిశేషశ్చ
 మధురంత్రావ్యం—నదతిచ్యాహరతి—ఇదంనిమిత్తద్వయంవత—తేవర్తి
 ష్యణే—చాపరంసిమిత్రమిత్యాహ- గథాః—గథాః—కుషిస్థజంతుః॥
 ని॥గర్భోపవరకేన్నేగ్నాసుశేపవనసంకటై- కుత్సాకుషిస్థజంతౌచే
 తియాదవంతస్యాధానముత్పాదనంతదేవక్షణఃఉత్సవః—సుఖహేతు
 త్యాదితిభావః॥ ని ॥ నిర్వ్యాపారస్థితౌకాలవిశేషోత్సవయోఃక్షణ
 త్యమరఃతస్మిన్నరిచయాదభ్యాసాద్ధేతోః—భేవోమి—అబద్ధమా
 లాఃగథాధానసుఖార్థంత్యత్సమీపేబద్ధపక్త్యయిత్యథాఃఉక్తం
 యకమోదయే॥ శ్లో॥ గర్భంబలాకాదధతేభయోగాన్నాకేనిబద్ధా
 వశయస్సమంతాదితి—బలాకాఃబలాకాంగనాః- నయనసుభగందృ
 ష్టిప్రియం—భవంతం—నూనంసత్యం—సేవిప్యంతే- అనుకూలవాతచా
 తకరుతబలాకాదర్శనానాంభూసూచకత్వం శకునశాస్త్రేదృష్టం
 తత్తుగ్రంధవిస్తరభయాన్నలిఖితం॥ ౧౦॥ సచతస్యాఃనాశాద్రవ్యత
 స్థునాద్యానిష్ఫలస్తైప్రయాసఇత్యాహ॥ తాంచేతి॥ హేమేఘదీప

గణనాతత్పరామేకపత్నిమవ్యాపన్నామవిహతగఃర్ధగ్రీక్ష్యః భాగిత్య
జాయాం । ఆశాబంధఃకుసుమసదృశం ప్రాయశోహ్యంగనానాశి
సద్యఃపాతిప్రణయిహృదయంవిప్రయోగేరుణద్ధి ౧౧ ॥ కర్తృయ
చ్చప్రభవతి మహీముచ్చలీంధ్రామవంధ్యాంత య్యత్వాతేత్రవణ
సుభగంగర్జితంమానసోత్కాః । ఆకైలాసాద్భిసకిసలయచ్ఛేదపా

సానామవశిష్టదినానాంగణనాయాంసంఖ్యానేతత్పరామానతాం
ని॥ తత్పరేప్రసితాసక్తాదిత్యమరః-అతఏవతలవ్యాపన్నామమృతాం
శాపావసానెమదాగమనం ప్రత్యాశయాజీవంత మిత్యథఃకః
పతిర్యస్యాస్తామేకపత్నింపతివ్రతామిత్యర్థః॥సూ॥నిత్యంసపత్నాశ్చ
దిష్టితిజనకారశ్చ-భాగితమేజాయాంభాగిత్యజాయ-మాత్య
వన్నిశ్శంకయాదశఃసీయ-మిత్యాశయః-తాంమత్ప్రియ-ఆవి
హతగతిఃసఫలగమనస్సక - ద్రక్ష్యసీతలోకయివ్యసీ-తధాహి-
ఆశాఅతితృప్తా॥ని॥ఆశాదిగతితృప్తయోరితివిశ్వః-బధ్యతేఅనేతి
బంధఃబంధసంవృంతమితియ-వత్-నైవబంధః-ఆశాబంధః-కతా
ప్రణయిప్రేమయుక్తం-అతసీవ-కుసుమసదృశంకుసుమసుకుమార
మిత్యర్థః-అతఏవ-విప్రయోగేవియోగే-సద్యఃపాతిసద్యోభృంశన
శీలమంగనానాంహృదయంజీవితం॥ని॥హృదయంజీవితేచిత్రైవక్ష్యసి
చమాతరితిశబ్దార్థపేప్రాయశఃప్రాయేణరుణద్ధిప్రతిబధ్నాతీత్యర్థాం
తరన్యాసః॥ సంప్రతితేసహాయసంపత్తిశ్చఅస్తీత్యాహ-కర్తృమితి॥
యద్గర్జితంకర్తృమహీముచ్చలీంధ్రాముద్యాతకందళిం॥కందళ్యాంచ
శిలీంధ్రాస్యాదితిశబ్దార్థపే-అతఏవావంధ్యాంసఫలాంచకర్తుంప్రభ
వతిశక్నోతి-శిలీంధ్రాణాంభావిసస్యసంపత్తిసూచకత్వాదిలిఖావః-
తదుక్తంనిమిత్తవిదాన॥శ్లో॥ కాలాబ్ధయోగాదుదిత్యాశ్చిలీంధ్రాస్సం
పన్నసస్యాంకధయంతిధాత్రీమితి-తత్త్రవణసుభగంప్రోత్రసఖం-
లోకస్యేతిశేషః-తేతవ-గర్జితంత్రుత్వా-మానసోత్కాఃమానసేసర
స్యననసంక్షేపకాఇతియ-వత్॥సూ॥ ఉత్కృష్టనాఇతినిపాతనా
త్సఘఃకాలాంతరేమానసస్యహిమదుష్టత్వాత్ హిమస్యచహంసా
నాంరోగహేతుత్వాత్అవ్యత్రగతాఃహంసాఃపునర్వమానుమాను

ధేయవంత స్సంపత్స్యంతేనభసిజవతోరాజహంసాస్సహాయః॥
 ౧౨ ఆపుచ్ఛస్వప్రియ సఖమముంతుంగమాఖింగ్యజైలంపంద్యైఃపుం
 సాంరఘుపతిపదైః కింతంమేఖలాసుకాలేకాలేభవతిభవతాయస్య
 సంయోగమేత్యస్మేహవ్యక్తిశ్చిరవిరహజంఘుంచతోబాష్పముష్ణం॥
 ౧౩ ॥ మార్గంతావచ్ఛృణుకథయత స్వత్ప్రయః-చానురూపంసం

సమేవగచ్ఛంతిప్రసిద్ధిఃవిసకేసలయః-నామ్మణాల్లాగ్రాణాం-ధే
 దైఃశకతైఃఖండైః-పాధేయవంతఃపథిసాధుపాధేయంపథిభావ్యం॥
 సూ॥పథ్యతిథివసతిస్వపత్రైర్దశోతిథ్యాత్యయఃతద్యంతఃసంబళవస్త
 ఇత్యర్థః-రాజహంసాఃహంసవిశేషాః॥ని॥రాజహంసాస్తుతేచంచుచ
 రజైర్లోహతైస్సితాఇత్యమరః-సభసిహ్యోమ్మిభవతస్తవ-ఆకైలా
 సాతేకైలాసపర్యంతం-పదద్వయంచైతత్-సహాయః-సయః-త్రాః॥
 ని॥సహాయస్తసయః-త్రస్యాదితిశబ్దార్థపే-సంపత్స్యంతేభవిష్యంతి
 ఆపుచ్ఛస్వేతి-క్రియంసఖాయంప్రియసఖం॥సూ॥రాజాహస్యభిభ్య
 ఙ్మజితిటచ్-తుంగమున్నతం-పుంసాంపంద్యైఃరఘుపతిపదైఃశ్రీరా
 మపాదన్యాసైఃమేఖలాసుకటకేషు॥ని॥అథమేఖలా-శ్రోణిస్థానేద్రి
 కటకేకటిభు-ధనఇతియ-దవః-అంతింతంచిహితం-ఃఖ్యంప్రియసఖి
 త్యాత్మవిత్రత్వాచ్ఛసంభావనార్హమమంతజైలం-చిత్రకూటాద్రిమా
 లింగ్య-ఆపుచ్ఛస్వసాధయ-మిత్యామంత్రణేనసభాఽయ॥ని॥ఆకుం
 త్రణసభాజనైఃఆపుచ్ఛనమిత్యమరః॥వా॥వాఆజీనుపృచ్ఛ్యిరుపసం
 ఖ్యానమిత్యాత్మనైపద-సఖిత్వ-నిర్వహతి-కాలేకాలేప్రతిప్రాప్య
 ట్కూలంసుహృత్సమాగమనకాలశ్చగమ్యతే-కీప్సాయాంద్విరుక్తిః
 భవతాసంయోగసంపర్కం-వీత్యప్రాప్య-చిరవిరహజముష్ణం-
 బాష్పంఙ్గిష్టాంపైత్రజలంచ॥ని॥బాష్పంజేత్రజలోష్ణణోరితి
 దిశ్యే-ముంచతోయస్యజైలస్య-స్మేహవ్యక్తిఃప్రేమాదిర్భావోభ
 వః-స్మిగ్ధానాంహిచిరసంగితానాంబాష్పపాతోభవతీభావః॥
 ౧౩॥సంతతితస్యమార్గంకథయతి-మార్గమితి-హేజలదతావదిదా
 నీం-కథయతోమిత్రలిశేషః-త్వత్ప్రయః-ణస్యానురూపమనుకూ
 జంమా-త్సమభావనం॥ని॥మాగోఽమృతమదేమాసేసౌమ్యతేన్యైషణే

దేశం మేతదనుజలదశ్రోవ్యసిశ్రోత్రపేయం! భిన్నఃభిన్నశ్శిఖరిషుప
దన్యస్యగంతాసియత్రక్షీణఃక్షీణః పరిలఘుపయస్సోతసాంచోప
యుజ్య || ౧౪ || అద్రేశ్యంగంహరతిపవనఃకింస్విదిత్యున్ముఖేభిర్దృ
ష్టౌత్సాహశ్చకితచకితం ముగ్ధసిద్ధాంగనాభిః | సానాదస్తాత్సరస

ధ్వవీతియాదవః-శృణుతదనుమార్గశ్రవణానంతరం-శ్రోత్రాభ్యాం
పేయంపానార్హం-అతితృప్తయాశ్రోతవ్యమిత్యర్థః. పేయగ్రహణా
త్సందేశస్యామృతసామ్యంగమ్యతే-మేమమ-సందేశంవాచికం"ని||
సందేశవాగ్వాచికంస్యాదిత్యమరః-శ్రోవ్యసి-యత్రమార్గే-భిన్నః
భిన్నఃఅభీక్ష్యంతీణబలస్సృక్"సూ|| నిత్యవీపుయోరితినిత్యాచేద్యర్చా
వః-శిఖరిషుపర్వతేషు-పదన్యస్యనిషీప్య-పునర్బలలాభార్థంక్వచి
ద్విశ్రామ్యేత్యర్థః-క్షీణఃక్షీణఃఅభీక్ష్యంకృతాంగస్సృక్-అత్రాపిక్య
దంతత్వాత్పుర్యవద్విరుక్తిః-సోతసాంపరిలఘుగురుత్వదోషరహి
తం-ఉపలాస్ఫాలనభేదితత్వాత్పథ్యమిత్యర్థః-యథాహవాహటః||
శ్లో||ఉపలాస్ఫాలనోత్తేపవిక్షేప్తైఃభేదితోదకాః - హిమవన్తలయో
ద్భూతాఃపథ్యానద్యోభవంత్యమూరితి-పయఃపానీయముపయుజ్య
శరీరపోషణార్థ మభ్యవహృత్యచగంతాసిగమిష్యసి-గమేర్లుటే||
౧౪|| అద్రేరితి!పవనోవాయుః-అద్రేశ్చిత్రకూటస్య-శృంగంహరతి
కింస్వీత్-కింస్విచ్ఛబ్దోవితర్కార్థేచాదిషుపర్యతే-ఇతిశంకయా
ఉన్ముఖేభిరున్నతముఖేభిః||సూ|| స్వాంగంచోపసర్జనాదసంయో
గోపథాదితిజీవ్-ముగ్ధాభిమూఢాభిః|| ని|| ముగ్ధస్సందరమూఢ
యోరిత్యమరః-సిద్ధానాందేవయోనివిశేషాణాం-అంగనాభిః-చకిత
చకితంచకేతప్రకారంయథాభవతితథా - ప్రకారేగుణవచనస్యేతి
ద్విర్భావః - దృష్టౌత్సాహఃదృష్టసంరంభస్సృక్సరసాః సాంధ్రాః
నిచుళాఃసలవేతసాఃయస్మిన్తస్మాత్ ||ని|| వానిరకవిభేదేస్యాన్నిచు
ళఃసలవేతసఇతితద్భర్తవే - అస్తాత్సానాదాత్రమాత్పథినభోమా
ర్గే-దిగ్నాగానాందిగ్గజానాం-స్థూలాయేహస్తాఃకరాఃశేషామవతే
వాక ఆక్షేపాకపరిహరక||ని|| హస్తోనక్షత్రభేదేస్యాత్మరేభకర
యోరపీతివిశ్వః-ఉదయ్యుఖస్సృక్-ఆలకాయాఉదీచ్యత్వాదిత్యాశ

నిమిశానుత్పత్తో దట్టుఖఃఖండిజ్ఞాగానాం పథిపరిహరణ స్థూలహస్తా
 సారలేపాః॥ ౧౫॥ రత్నచ్ఛాయావ్యతికరణవప్రేక్ష్యమేతత్పుర
 స్తావ్యల్లికాగ్రాత్ప్రభవతిధనుః ఖండమాఖండలస్య । యేనశ్చ
 మంవపురతితరాంకాంతిమాపత్స్యతేతేబహేణజేవస్ఫురిత రుచినా
 గోపవేషస్యఃఃప్లోః॥౧౬॥ త్వయ్యాయత్తకృషిఫలమితిభూవికా
 యఃఖమాకాశంప్రత్యుత్పతడద్గచ్ఛతఅత్రేదమధ్ధాంతరంధ్రనియతి -
 శరసోరసికఃనిమిశోనామకవిః-కాళికాదాససహాధ్యాయీ-పరా
 పాదితానాంకాళిదాసప్రబంధమాషణానాం పరిహతాకాయస్త్రికా
 స్థానేతస్తాక్థానాత్ - ఉదట్టుభోనిర్దోషత్వాదున్నతముఖస్సకా-
 ససివిగ్నాగాచార్యస్య కాళిదాసప్రతిపక్షస్యహస్తావలేపాఃహ
 స్తవిశ్వాసపూర్వకాణిమాషణానిపరిహరన్॥ ౧౭॥ అవలేపస్తుగర్వే
 న్నాల్లేపనేదూషణేపిచేతివిశ్వః-అద్రేరదికల్పస్యదిగ్నాగాచార్య
 స్య॥౧౮॥శృంగంప్రాధాన్యసాన్వోశ్చేత్యమరః - మరతితిహేతునా-
 ముగ్ధస్ఫుండరైఃసిద్ధేసారస్వతసిద్ధే హాకవిభిరంగనాభిశ్చస్త్రిభిశ్చ
 దృష్టౌత్వాహస్సకా-ఖముత్పతడచ్చైర్భవేతిస్వప్రబంధమాత్తానంనా
 ప్రతికపేరుక్తితి॥గ్లో॥సంసగజాదోషగుణాభవంతీత్యేతన్నమా
 యేనజలాశ్రయోపి । స్థిత్యానుకూలంనిచుళశ్చలంతమాత్తానమార
 తునిసింధువేగాదిత్యేతచ్ఛోకనిర్మాణాత్తస్యకపేర్నిచుళ సంక్షేత్యా
 హుః॥౧౯॥రత్నేతి॥ రత్నచ్ఛాయానాంపద్మరాగాదిమణిప్రభాణాం
 వ్యతికరోమిశ్రవణామివ-ప్రేక్ష్యందర్శనీయం-ఆఖండలస్యేంద్రస్య
 సీతద్ధనుఃఖండం- ఏతదితిహస్తసిదేశోవివక్షితఃపురస్తాదగ్రే-పల్లి
 కాగ్రాత్-వామలూరువివరాత్॥౨౦॥ వామలూరుశ్చనామశ్చవల్లికం
 పుంసపుంసకమిత్యమరః-ప్రభవత్యావిర్భవతియేనధనుఃఖండేనశేత
 వశ్యామంవపుః-స్ఫురితరుచినాఉజ్జ్వలకాంతినా-బహేణాపింఛేఽ॥
 ౨౧॥పించబహేనపుంసకిత్యమరః- గోపవేషస్యవిష్టోఃగోపాలకృ
 ణ్ణస్యశ్చామంవపురివ - ఆతితరాంకాంతిమాపత్స్యతేప్రాప్స్యతి॥
 ౨౨॥త్వయ్యాతి॥కృషేఃహరికర్మణఃఫలంసస్యం-త్వయి- అధికరణ
 వివక్షాయాంసప్రమి-అయత్తంఅధీనం॥౨౩॥అధినోనిఘ్నఅయత్తేత్య

రాశిః శ్చైః ప్రీతస్మిన్ భజనపదవధూలోచనైః పీయమానః | సద్యస్సీలో
త్కృషణ సురభిశ్చేత్రమారుహ్యమాలం కించిత్పశ్చాద్దృశ్యలఘుగతి
ర్భూయఏవోత్తరేణ || ౧౭ || త్వామాసారప్రశమితవనోఽప్లవంసాఘ
మూఢ్నావత్కృత్యధ్వశ్రమపరిగతంసానుమానామ్రకూటః | సత్స

మరః-ఇతి హేతోః | ప్రీత్యాస్మిన్ భజః-అకృత్రిమప్రేమాదైకరిత్యర్థః-
భూమికారాణాంభూమోర్విలాసానాం- అనభిజ్ఞైః పామరత్వాదితి
శేషః-జనపదవధూనాంవల్లివధూనాం-లోచనైః- పీయమానస్సృ-
అతితృప్త్యాసీరిక్ష్యమాణస్సన్నిత్యర్థః- మాలంమాలాభ్యంతేత్రం
శైలప్రాయమున్నతస్థలం || ని || మాలమున్నతభూతలమితృత్పలమా
లాయాం-సద్యస్తత్కాలవ- సీరైహకలైరుత్కృషణణేన- సురభి
భూమిణతర్పణంయధాతధాతరుహ్య-తత్రాభివృష్టిత్యర్థః || ౧౮ || సుర
భిభూమిణతర్పణణత్యమరః - కించిత్పశ్చాద్దృశ్యజగచ్చ లఘుగతిః
తత్రనిర్వృప్త్యాత్వేషిప్రగమనస్సృ || ని || లఘుషిప్రమరంప్రతమిత్య
మరః- భూయఃపునరపుత్తరేణైవ ఉత్తరమాగేణైవప్రజగచ్చ -
తృణీయావధానే || వా || ప్రకృత్యాదిభ్యుడపసంఖ్యానమితిత్పతీయా-
యధాకశ్చిద్భవాలవల్లభఃకుత్రచిత్ - తేత్రేకళత్రేగూఢంవిహృత్య ||
ని || తేత్రంశరీరేకేదారేసిద్ధస్సానకళత్రయోరితివిశ్వః- స్వదాక్షిణ్య
భంగభయాన్నీచమార్గేణ నిగత్యపునస్సర్వాధ్యక్షణవసంచరతి
తద్వదితిధ్వనిః || ౧౯ || త్వామితి || ఆహూఃచూతాఃకూటేషుశిఖరేషు
యస్యసంప్రమకూటోనామసానుమాన్పర్వతః || ని || ఆహూశ్చతో
రసాలోసా - కూటోస్త్రీశిఖరంశృంగమితిచామరః- అసోరోధా
రావృష్టిః || ని || ధారాసంపాతఆసారాత్యమరః- తేనప్రశమితోవనా
నాముపప్లవోదవాగ్నిర్యేనతంకృతోపకారమిత్యర్థః- అధ్వశ్రమేణ
మాగాయాసేనపరిగతంవ్యాప్తం - త్వాంత్యా- సాఘసమ్యక్-
మూఢ్నావత్కృతివోధావహతేర్లబ్ధ-తథాహి - త్సుద్రః కృప
ణోపి || ని || త్సుద్రోదరిద్రేకృపణేనృశంసఇతియాదవః-సంశ్రయాయ
సంశ్రయణాయ-మిత్రేసుహృది || ని || అథమిత్రంసఖాసుహృదిత్యమరః

ద్రోశిప్రళమ సుకృతాపేక్షయాసంశ్రయాయప్రాప్తేమిత్రభవతి
 విముఖఃకింపునర్యస్తభోచ్చైః॥౧౦॥ ఛన్నోపాంతఃపరిణతఫలస్య
 తిభిః కాననామైస్తవ్యాయామధేశిఖరమచలః స్నిగ్ధవేణీసమైశ్చ
 నూసంయాస్యత్యమరమిధున ప్రేక్షణీయామివస్థాం మధ్యేశ్యామ
 స్తనఇవభువశ్యపవస్తారపాండుః॥౧౧॥ స్థిత్యాతస్త్రిన్వచచరవధూ
 భుక్తకుంజేచుహూర్తంతోయోత్పర్గరూతతరగతిస్తత్పరం వత్త

ప్రాప్తైరగతేసతి- ప్రథమసుకృతాపేక్షయాపూర్వోపకారపర్యా
 లోచనయా-విముఖోనభవతి- యస్తథాతేనప్రకారేణఉచ్చైరున్న
 తస్సప్రకూటఃకింపునః-విముఖోనభవతీతికిముచక్తవ్యమిత్యధః
 పతేనప్రథమావసధేసాఖ్యలాభాత్ కార్యసిద్ధిరస్తీతిసూచితం- తమ
 క్తంనిమిత్తనిదానే॥ శ్లో॥ ప్రథమావసధేయస్యసాఖ్యంతస్యానితే
 భ్యని । శివంభవతి యాత్రాయామన్యధాత్వ శుభంధృవమితి॥
 ౧౦॥ ఛన్నేతి॥ హేమేఘ-పరిణతైఃపరిపక్వైఃఫలైః ద్యోతంతఇతి
 తథోక్తైఃఆపాదేవనచూతాః ఫలంతిప్రచ్యంతేనమేఘవాతేనేత్యా
 శయః- కాననామైర్వచచూతైః ఛన్నోపాంతః ఆవృతపార్శ్వః
 అచలఃఆస్రకూటాద్రిఃస్నిగ్ధవేణీసమైశ్చచుస్పృణకేశబంధసచ్చాయే-
 శ్యామవణఃఇత్యర్థః॥ ౧౧॥ వేణీచుకేశబంధేస్సాజ్జలస్రతావితియా
 వవః-త్వయిశిఖరంశృంగమారూఢేసతి- యస్యచభావేనభావలక్షణ
 మితిసప్రసీ- మధ్యేశ్యామః - శేషేమధ్యాదన్యత్ర విస్తారేపరితః
 పాండుః॥౧౨॥ హరిఃపాండురఃపాండురిత్యమరః- భువఃస్తనఇవ-
 అమరమిధునానాం ఖేచరాణామితిభావః- ప్రేక్షణీయామందశానీ
 యాంఅవస్థాంస్థితిం-యాస్యతి-నూనం- మిధునగ్రహణంకామినా
 మేవస్తనల్యేనోత్ప్రేక్షాగంభవతీతికృతం - యధారతిపరిశ్రాంతః
 కశ్చిత్కామికామిసికుచకలశేవిశ్రాంత్యైస్సపితి - తద్వద్భవానపి
 భువోనాయికాయాస్తనఇతిభ్యనిః॥౧౩॥స్థితేతి॥ హేమేఘ- వసేచ
 రంతితివనచరాః॥సూ॥ తత్పరుషేకృతిబహుళమితిబహుళగ్రహణా
 దలఃచ్యుభవతి - తేమాంవధూభిర్బుక్తాఃకుంజాఃలతాగృహాయస్త్రికా
 తస్త్రికా॥౧౪॥ నికుండుకుంజోవాక్లిజేలతాదిపితోదరఇత్యమరఃతత్ర

తీర్ణః । రేవాండ్రక్ష్యమ్యపలవిషమేవింధ్యపాదేవిశీర్ణాంభ క్తిచ్చే
దైరివవిరచితాంఘాతిమంగేగజస్య॥ ౨౦॥ తస్యాస్త్రైర్వనగజమదై
ర్వాసితంవాంతవృష్టిర్జంబూకుంజ ప్రతిహతరయంతోయమాదాయ
గచ్ఛేః । అంతస్సారంఘనతులయితం నానిలశ్లక్ష్యత్యతిత్వాంరిక్త

తేనయనవిసోదోస్తీత్యర్థః- తస్మిన్నామ్రకూటేముహూర్తంఅల్పకా
లంస్తీత్వా-నతువిరం-కార్యనిరోధాదితిభావః॥ ౨౧॥ ముహూర్తమల్ప
కాతేస్యాద్వృక్షికావృతయేపిచేడితిగర్భార్ణవే- స్థిత్యావిక్రమ్యతోయో
త్సగేణ- త్వయామాసారేత్యక్తేనవర్షేద్రుతతరగలిలాఘవగతిః
క్షీప్రగమనస్సక్త తత్పరంతస్తాదామ్రకూటాత్ పరమనంతరం
త్త-మార్గం- తీర్ణః- అతిక్రాంతః-ఉపలైఃపాషాణైఃవిషమేనిమో
న్నతేవింధ్యస్యాద్రేపాదేప్రత్యంతపర్వతే॥ ౨౨॥ పాదాఃప్రత్యంత
పర్వతాఇత్యమరః-విశీర్ణాంసమంతతోవిసృమరాం- ఏతేనకస్యాశ్చ
దతికామక్యాఃప్రియతమచరణపాతోవిధ్వన్యతే- రేవాంసర్పదాం॥
౨౩॥ రేవాతునమకదాసోమోద్భవామేఖలకన్యకేత్యమరః- గజస్య
అంగేశరీరేభక్తయఃరేఖాఃరచనాఇతియావత్॥ ౨౪॥ భక్తిర్నిషేవణో
భాగేరచనాయామితిశబ్దార్ణవే-తాసాంఛేదైఃభంగిభిః- విరచితాం
ఘాతింశృంగారమివభసితమివ॥ ౨౫॥ ఘాతిమాతంగశృంగారే
జాతౌభస్మనిసంపదీతివిశ్వప్రకాశః- ద్రక్ష్యసి- అయమపిమహంస్తే
నయనకాతుకలాభఇతిభావః॥ ౨౬॥ తస్యాఇతి॥ హేమేఘ-వాంత
వృష్టిరుద్గీణవక్షస్సుక్త-కృతవమనశ్చవ్యభ్యతే- వాంతేత్యత్ర॥
సూ॥ ఉదితశ్చేతిచకారాదిట్పతిషేధఃతిక్తైస్సుగంధిభిఃతిక్తరసవ
ద్భిశ్చ॥ ౨౭॥ తిక్తోరసేసుగంధౌచేతివిశ్వః-వనగజమదైర్వాసితంసుర
భితంభావితంచ॥ ౨౮॥ హిమవద్వింధ్యమలయాగజానాంప్రభవా
నగాఇతీవింధ్యస్యగజప్రభవత్వాదితిభావఃజంబూకుంజైః ప్రతిహత
రయంప్రతిబద్ధవేగం-సఖపేయమిత్యర్థః- ఏతేనలఘుత్వంకషాయ
భావనాచధ్వన్యతే-తస్యాఃరేవాయాః- తోయమాదాయ- గచ్ఛేః
౨౯॥ వజ- హేఘనఅంతస్సారోబలంయస్యతంత్వాంలనిలః ఆకాశవా

స్సర్వోభవతిహిలఘుఃపూణతాగౌరవాయ॥ ౨౧ ॥ నీపందప్త్యా
హరితకపిశంకేసరైరభయాయైరావిభూతప్రథమముకుతాఃకంద
శీశ్చానుకచ్ఛం । జద్ధారణ్యేష్వధికసురభింగంధమాఘ్రాయచో

యఃశారీరశ్చగమ్యతే- తులయితుంచలయితుంసశ్లక్ష్యతిశక్తోనభవి
మ్యతి-తథాహి-రిక్తోంతస్సారశూన్యః- సర్వః- లఘురగురుర్భవతి-
ప్రకంప్తోభవతీత్యర్థః-పూర్ణతాశారవత్తా- గౌరవాయఅప్రకంప్య
త్వాయభవతీత్యర్థః- అయమత్రధ్వనిఃఆదౌవమనశోధితస్యపుంసః
పశ్చాత్ నేషశోషణాయలఘుతిక్తకమాయాంబువానాల్లబ్ధజలస్యన
వాతప్రకోపస్సాన్వదితి-యథాహచాహటం॥ శ్లో॥ కమాయాశ్చహి
మాస్తస్యశుద్ధేక్షేష్టహితాః-కిముతిక్తాఃకమాయావాయెనిసర్గా
త్క్రీణాపహః - కృతశుద్ధేక్రమాస్పీతపేయాదేఃపథ్యభోజినః।
వాతాదిభిర్నివాధాస్యాదింద్రియైరివయోగిసఇతి॥ ౨౧॥ నీపమితి॥
సారంగాఃకురంగాఃమతింగజావా॥ ని॥ సారంగశ్చతకేభృంగే।
కురంగేచమతంగజఇతివిశ్వః-అర్థరూఢైఃఏకదేశోద్గతైః - కేసరైః
కింజత్కైః-హరితంపాలాశవర్ణంకపిశంశ్యామారుణమితియావత్॥
ని॥ పాలాశోహరితోహరిత్-శ్యామస్సాన్వత్యపిశంశిచామరః-హరి
తంచతత్కపిశంచహరితకపిశం॥సూ॥ఏవోవచోనేతిసమాసః-
నీపంకదంబకుసుమం॥ని॥ అధకదంబకేనీపస్సాన్వత్పులకశ్రీమాన్ప్రా
ప్తవేణ్యఃశ్రీహరిప్రియఇతిశబ్దార్థపే-దృష్ట్యాఖ్యాదిత్వైత్యర్థః- తథా
కచ్ఛేష్వనూకేషుఅనుకచ్ఛం॥సూ॥అవ్యయం- విభక్తిత్యాదినావిభ
క్త్యర్థేవ్యయీభావః॥ ని॥ జలప్రాయమనూపంస్సాన్వత్పుంసికచ్ఛ
స్తథావిభక్త్యమరః- ఆవిభూతప్రథమాఃప్రథమోత్పన్నాఃముకు
తాః-య-సాంతాః-కందళిఃఘాకదళిః॥ ని॥ ద్రోణశ్రీస్త్రిగ్ధకందా
కందళిఃఘాకదళ్యపీతిశబ్దాణామే-జగ్ద్భృత్యయిత్యాచ॥సూ॥ అధో
జగ్ధిల్యపీత్యదేర్జగిరాదేశః - అరణ్యేష్వధికసురభిమతిఘ్రాణతర్ప
ణందగ్ధారణ్యేష్వతిపాతేఇదమధికవిశేషణమర్థవత్సాన్వత్కింతుకంద
ళిశ్చదృష్ట్యైత్యన్వయోద్రష్టవ్యః-ఉర్వాన్యఃఘామేః- గంధమాఘ్రా
యచజలలనముచఃఉదకబిందూవమకస్యతైతవ- మార్గంసూచ

ద్వైతస్సారంగానైజలలవముచనుచున్నచయిష్యంతిమార్గం॥౨౨॥అం
భోబిందుగ్రహణచతురాంశ్చాలకాన్వీక్షమాణాశ్చేగ్రీణీభూతాఃప
రిగణనయానిర్దిశంతోబలాకాః। త్వయాసాద్యస్తనితసమయేమా
నయిష్యంతిసిద్ధాస్సోత్కంఠానిప్రియసహచరీ సభగ్రీమాలింగితా
ని॥౨౩॥ఉత్పశ్యామిద్రతమపిసఖేమత్ప్రియార్థంయయాసోః। కా
లక్ష్యపంకకుభ సురభౌపర్వతేపర్వతేతే । శుక్లాపాంగేస్సజలనయ

యిష్యంతిఅనుమాపయిష్యంతి - యత్రయత్రవృష్టికార్యంశీలకుసు
మాదికందృశ్యతే-తత్రతత్రత్వయావృష్టమితీద్రష్టృభిఃసమీయత
ఇత్యర్థం॥౨౨॥అంభఇతి॥ప్రతిప్రమపివ్యాఖ్యానియే॥అంభోబిందు
నాంవపోదకబిందునాంగ్రహణేశ్లో॥ సర్వంసహపక్షితమంబవ
చాతకారామితిభూసంస్పృష్టోదకస్యతేషాం రోగహేతుత్వాదంత
రాశపవతద్బిందుస్వీకారేచతురాంశ్చాలకాః - వీక్షమాణాఃకాతు
కాత్పశ్యంతఃఅశ్రేణయశ్చేగ్రీణయస్సంపద్యమానాభూతాః- గ్రేణీ
భూతాః-పద్భవక్రూయః॥వా॥అభూతతద్భావేఽపి- కుగతీప్రాద
యఇతిసమాసః- అథవా - అశ్రేణోగ్రేణోవ్యభూతాశ్చేగ్రీణీభూ
తాః- అత్రాపిచ్యవ్యంతత్యవివక్షాయాంపూర్వవత్సమాసఃచ్యవ్యర్థ
మాత్రవివక్షాయాంతు॥సూ॥శ్రేణ్యాదయఃకృతాదిభీరిణిసమాసః-బ
లాకాఃఖిసకంఠకాః॥ని॥బలాకాఖిసకంఠీకేత్యమరః పరిగణనయా
ఏకాద్యేతిసశ్చతస్ర ఇత్యాదిసంఖ్యానేన నిర్దిశంతిః హస్తేనవగ్న
యంతః- సిద్ధాః స్తనితసమయేత్వద్గర్జితకాలే సోత్కంఠాన్యత్కం
ఠాగహితానిఉత్కంఠాపూర్వకాః-ప్రియసహచరీణాంసభగ్రీమ
లాలింగితానిఅసాద్య- స్వయంగ్రహణేన సుఖమనుభూయేత్వర్థః-
త్వాంమానయిష్యంతిఅహూకరిష్యంతి-త్వన్నిమిత్తత్వాబ్బుఖ్యాభా
సేయితిభావః ॥౨౩॥ ఉత్పశ్యామితి-హేసఖేహేమేఘ- మత్ప్రియా
యేదంమత్ప్రియార్థంయథాతథా-ప్రతంఠిప్రం॥ని॥ లఘుక్షీద్రమ
రంప్రతమిత్యమరః- యయాసోఃయాతమిచ్చోఽవ్యా- యాతేస్స
న్నంతాదుప్రత్యయః-తేతవ-కకభైఃకుటజసుమైః- సురభౌసుగంధి
॥ ని ॥ కకుభఃకుటజోర్జునఇతిశబ్దాణామే - పర్వతేపర్వతేప్రతిప

నైస్సాగ్రతీకృత్యకేకాఃప్రత్యుద్యాతఃకథమపిభవాగంతుమాశు
వ్యవస్యేత్॥౨౮॥పాండుచ్చాయోపవనవృతయఃకైతకైస్సుచిభిన్నై
ర్నీడారంబైర్గ్రహబలిభుజామాకులగ్రామచైత్యాః । త్వయ్యాస
న్నే పరిణతఫలశ్యామజంబూవనాంతాస్సంపత్స్యంతేకతిపయదిన

ర్వతం॥వా॥వీప్సాయాంద్విగ్ధావః-కాలక్షేప-కాలవిశంబం॥ని॥క్షే
పోవిశంబేనిందాయామితివిశ్వః-ఉత్పశ్యామిఉత్పేక్షే-విశంబపే
తుందర్శయకాఃఆశుగమనంప్రార్థయతే- శుక్లతి- సులూనిసానందచూ
ష్మాణీసయనానియేషాంతైఃశుక్లాపాంగైఃకయూరైః॥ని॥ మయూ
రోబద్ధిహోబద్ధి- శుక్లాపాంగశ్శిఖావళశ్చితియాదవః-కేకాఃస్వవా
ణీ॥ని॥ కేకావాణీమయూరస్యేత్యచరః - సాగ్రతీకృత్యసాగ్రత
వచనికృత్య-ప్రత్యుద్యాతఃప్రత్యుద్యతః-వృతాతిధ్యక్షత్యర్థఃభవాగ-
కథమపియథాకథంచిత-ఆశుగంతుంవ్యవస్యేత్-ఉద్యంబితప్రార్థనే
లిజ్ ॥ సూ ॥ శేషప్రథమఇతిప్రథమపురుషఃశేషశ్చాయంభవచ్చ
బ్దాయుష్కదస్తచ్చబ్దవ్యతిరేకాత్ - సాగ్రతీకృత్యకేకాఇత్యత్రకేకా
సావరోప్యమాణస్య సాగ్రతవచనత్వస్య ప్రకృతప్రత్యుద్యమనోప
యోగిత్యాత్పరిణామాలంకారః - తదుక్తంబలంకారసర్వస్వేఆరో
ప్యమాణస్యప్రకృతోపయోగిత్యేపరిణామఇతి॥౨౮॥పాండ్వితి॥ పే
మేఘ త్వయిఆసన్నైసన్నికృష్టైఃకదశాణాకానామజనపదాః-సూ
చిభిన్నైఃసూచిమముకుళాగ్రేషుభృన్నైఃవికసితైః॥ని॥ కేతకీముకు
ళాగ్రేపిసూచిసాగ్ర్యదితిశబ్దార్థజే-కైతకైఃకేతకీకుసుమైః- గ్రీష్మకా
లూపసాసేతక్యఃకుసుమితాభవంతిత్యాశయః- తాశ్చతత్రబహు
ళాస్సంతీతిప్రసిద్ధిః - పాండుచ్చాయఃపాండువణాకః ఉపవనా
నాంవృతయః కంటకశాఖావరణానియేషుతేతథోక్తాః ప్రాచీనం
ప్రాంతతోవృత్తితిత్యవరః - తథా - గృహబలిభుజాంకాకాదిగ్రా
మ్యపక్షిణాం-నీడారంబైఃకులాయనిమాణైః॥ని॥కులాయోనిడమ
స్త్రీయామిత్యనురః- చిత్వాఇమానిచైత్యానిరథ్యాన్మతాః॥ని॥ చై
త్యమాయతసేబుద్ధబింబేహోద్యాన పాదపఇతివిశ్వః - ఆకులానిసం
కులానిగ్రామేషుచైత్యానియేషుతే తథోక్తాఃతథా - పరిణతైఃపరి

స్తాయీహం చాదశాణాః ॥ ౨౫ ॥ తేహం దిక్షుప్రధితౌచికాలక్ష
ణాం రాజధానింగత్వా సద్యః ఫలమవికలం కామకత్వస్య లభ్యమ్ । తిరో
పాత స్తపిత సభగం పాస్య సేస్తాయీ తత్తత్ సమాభిగం ముఖ
మివ పయోవేత్రవత్పాశ్చ లోమి ॥ ౨౬ ॥ సీచై రాభ్యం ౧౩ మధివనే

పక్షైః వ్యంశైః శ్యామానియానిజంబూవనానితైరంతాఃరమ్యాః ॥ ని॥
మృతావవసితైరమ్యే సమాప్తావంత ఇష్యత ఇతి శబ్దార్థ వేతధా-కతిప
యేష్యవది నేషు స్థాయీ హంసా యేషు గేతనోక్తాః ఏవం విధాః సం
ప్రత్యస్యంతే భవిష్యంతి ॥ సూ॥ పోటాయువతిస్తోకతిపయేత్యాదినా
కతిపయపదస్యోత్తరత్వేపిది శబ్దస్యోత్తరత్వమస్య శాస్త్రస్య ప్రా
యికత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥ తేహంబులి॥ దిక్షుప్రధితంప్రసిద్ధివిశేషిక్షణం
నామధేయం యస్యాస్తా॥ ని॥ లక్షణం నామ్నిచిహ్నేఽపిశ్యః లేహం
దశార్థానాం సంబంధిసం-ధేయం తేస్యామితిధానీ॥ సూ॥ కరణాధిక
రణయోజ్యేణిబుట్ ॥ వా॥ కృత్యోదేపప్తికమస్యత ఇతివాచ్యమితిస
మాసః-రాజ్ఞాంధానీరాజధాని-తాంప్రధానసగరిం ॥ ౨౬ ॥ ప్రధానస
గరిరాజ్ఞాంరాజధానీతికథ్యత ఇతిశబ్దావే-గత్వాప్రాప్య సద్యః
కామకత్వస్య విలాసితాయాః ॥ ని॥ విలాసీకామకః కామిస్త్రీపరో
రతిలంపట ఇతి శబ్దావే-అవికలం సమగ్రం ఫలప్రయోజకం - ల
క్షాప్రాప్య తే-త్వయే శేషః-కనుకాణిబుట్-మతః-యద్యస్యాదు
మధురం-చలాడోమయోయస్యతచ్ఛలోర్ని-తరంగితంవేత్రవత్పా
నామనదాః పయః సమాభిగంగంధుక్రుతియుక్తం-దశసపీఠయేతి
ధావః - ముఖమివ అధరమివేత్యర్థః-తిరోపాంతేతటప్రాంతేయత్
స్తనితం తేన సభగం యధాతధా - స్తనితశబ్దేవమణితమపిధ్యస్యతే॥
శ్లో॥ డోర్త్వముచ్చలితకంఠనాసికంహలంకృతం మణితమభ్రామ
వదితిలక్షణాత్ పాస్యసేపిబత్పే ॥ శ్లో॥ కామినామధరాస్వాద
స్సురతావతిరిచ్యత ఇతి శాస్త్ర నియామాదితిధావః ॥ ౨౭ ॥ సీచైరి
తి॥ హేమేఘ-తత్రవిదిశాసమివే-విశ్రామోవిశ్రమఃఖేదాపనయం॥
వ్యా॥ భావార్థేఘృత్యయః-సపివహేతు సస్యః శ్రామహేతోః వి
శ్రామకారణాత్ విశ్రామార్థమిత్యర్థః ॥ సూ॥ నోడాత్తోపదేశస్య

సప్రతిశ్రావ్యమేతో స్వత్సంపరాత్పశుశతమివ ప్రాథమ్యైక
దగ్ధైః! యఃపణ్యస్త్రీరతపరిమళోద్ధారిభిర్నాగ రాణాముద్దామాని
ప్రథమశిలావేశభిర్యవనాని॥౨౭॥ విశ్రాంతస్సవ్యజవనదీతీ
రజాతాని సించన్నద్యానానాం నవజలకజైర్యుధికాజాలకాని ।

మాంతస్యానాచామేరితిపాణినీయే-వృద్ధిప్రతిషేధేపివాశ్రమోపేతి
చాంద్రవ్యాకరణేవికల్పేనవృద్ధివిధానాద్రూపసిద్ధిః-ప్రాథమ్యైక-
ప్రబుద్ధకుసుమైః-కదందైఃనీపవృక్షైః-త్వత్సంపరాత్పుశకాలస్య
సంజాతాఃపులకితః॥వ్యా॥తారకాదిత్వాదితప్సృత్యయః-తంప్రతి
కితమిరస్థితం-నీచైరిత్యాఖ్యానామయస్యతంపీచైరాఖ్యం-గిరింఅధివ
సైః-గిరావసేరిత్యర్థః॥సూ॥ఉపాస్వధ్వాజ్వలసంతకమత్వం-యో
నీచైర్గిరిః-పణ్యాఃక్రయాః,స్త్రీయఃపణ్యస్త్రీయః॥ని॥వారస్త్రీగణి
కావేశ్యాపణ్యస్త్రీరూపబీవినీతిశబ్దాణామే-తాసాంగతిషుయఃప
రిమళఃగంధవిశేషః॥ని॥విమర్శితైపరిమళోగంధేషమనోహరఇత్య
మరః-తముద్గిరంతీత్యాదిర్నావయంతీతి తతోక్తాస్తైశ్చినావేశభిః-
కందరైఃనాగరాణాంపౌరాణాం-ఉద్గామానుత్కటానియావనా
నిప్రథమయతిప్రకటయతి-ఉత్కటయావనాః క్వచిదనురక్తాః-
పౌరాంగనాః-విప్రసంభవిషారకాంక్షిణ్యమాత్రాదిభయాన్నిశీధ
సమయేకంచనవివిక్తదేశమాక్రిత్యరమంతే-తిచ్చాత్రబహుళమ
స్త్రీప్రసిద్ధిః-అత్రోద్ధారశబ్దాగౌణార్థత్వాత్సజగుప్సావహఃప్ర
త్యుతకావ్యస్యాతిశోధాకరవివతదుక్తందండినా॥శ్లో॥నన్యూతోద్గీ
ర్ణనాంతాదిగౌణవృత్తివ్యపాశ్రయః।అతిసుందరమన్యత్రగ్రామ్యక
శ్చ్యోంసగామాత్యతి॥౨౮॥విశ్రాంతఇతి-తత్రసీచైగైరాఽశ్రాంతోవి
నీతాధ్వశ్రమస్సకాలరణ్యేయాఃనద్యఃతాసాంతీరేషుజాతానిస్వ
యంరూఢానిఅకృత్రిమాణీత్యర్థః-నదనదీతిపారే॥సూ॥పుమాంస్త్రీ
యేత్యేకశేదురాషోర్వరః-ఉద్గానానామారామాణాంసంబంధీని-
యూధికాజాలకానిమాగధిముకుళాని॥ని॥అధమాగధీ-గణికా
యూధికాంబుజేత్యమరః-నవజలకజైఃసూతనాంబుచింసుభిః-సం
చన్నాద్గీర్ణకుర్వక-అత్రసంచితేరాద్గీర్ణకరణార్థత్వాత్ప్రవప్ర

గంధస్వేదావనయనరుజాక్లాంత కణోకత్పలానాం ఛాయాదానా
త్తిణపంచితఃప్రప్పలాశీముఖానాం॥౨౮॥ ౨. క్రఃపంథాయదపిభవతః
ప్రస్థితస్యోత్తరాశాంసౌధోత్సంగ ప్రణయవిముఖో మానభూరుష్ట
యిన్యః । ఓద్యుద్ధామస్ఫురితచక్రైర్యత్రపారాంగ నానాం లోలా

స్యస్యకరణత్వం-యత్రతుక్షరణమర్థతత్రద్రవద్రవ్యస్యకర్తృత్వంయ
హా॥శ్లో॥ రేతస్సీక్వాకుమారీషు - సుఖైర్నిషించంతవివాహృతిత్వది
త్యాది-ఏచంకిరత్యాదీనామపి॥ శ్లో॥ రజఃకిరచిమారుతః-౬ వాకిరస్వ
యోవృద్ధాస్తంలాజైః పౌరయోషితఇత్యాదివ్యర్థభేదాశ్రయణేనర
జోలాజాదీనాంకర్తృత్వకరణత్వేవేదితవ్యే- తథాగృహయోఃకపోల
యోఃస్వేదస్యావనయనేనప్రమార్జనేనయారుజాపీడా॥ వ్యా॥ భి
దాదిత్యాదజ్వ్రిత్యయః- తయాక్లాంతాన్మునానికణోకత్పలాని
యేషాంతేషాం-పుష్పాణిలునంతీలిప్రప్పలావ్యః-పుష్పాపచాయికాః
స్త్రీయఃకర్తృణ్యన్॥సూ॥టిడ్డాణశ్చత్యాదినాజీవ- తాసాంముఖాని
తేసాంఛాయాయాఃఅనాతపస్యదానాత్ - కాంతిదానంచర్వస్య
తాని॥ఛాయ-త్వనాతపెకాంతౌప్రతిబ-చార్చచార్చయోరిత్తిమ
రః-కామకదర్శనాత్కామినీనాంముఖవికాసోభవతీతిభావః- ౨౯౦
పరిచితిఃక్షణంసంస్పృష్టస్సృక్ నతుచిరంకార్యవిశంబనాత్ ప్రజగ
చ్ఛ॥౨౮॥వక్రఇతి॥ఉత్తరాశామదీచీందిశంప్రతిప్రస్థితస్యభవతః-
పుధాః-ఉజ్జయినీమార్గః - వక్రాయదపిహూరోయద్యపీత్యర్థః - విం
ధ్యానుత్తరవాహిన్యానిర్వింధ్యాయ- ప్రాగ్భాగేకియత్యపిదూరేస్థి
తత్వాదుజ్జయిన్యాఉత్తరాపథస్థునిర్వింధ్యాయోః పశ్చిమఇతిపథో-
క్రత్య-తథాప్రజ్జయిన్యాఃవిశాలానగరస్య॥౧॥వికాలోజ్జయినీ స
మేషిత్యమరణేషః-సౌధానామత్యంగేషూపరిభాగేషుప్రణయంపరి
చయః॥ని॥ప్రణయస్సాన్యత్పరిచయేయ-చ్ఛాయ-సూహృదేపిచే
తియ-దవః - తస్యపిముఖంపరాద్ముఖం- మూస్తభూఃసభవేత్యన్తః॥
సూ॥సౌత్రలేలజ్జేతిచకానాదాకిరచ్ఛేలుత్॥ సూ॥ నమాజ్యోగఇత్య
డాగమప్రతిషేధః - యత్రోజ్జయిన్యః-ఓద్యుద్ధామూచిదుష్కృతా
నాంస్ఫురతేభ్యఃస్ఫురణేభ్యఃచక్రైః-కీతైః- లోలాపాంగైర్చలత్క

పాఠశ్రయదివతమనెలోచనైర్వంచితస్యాః॥ ౨౯॥ వీచిక్షోభస్తని
తవిహగశ్రేణికాంచీగుణాయస్సంసర్పంత్యాః ఘోతపభగంవన్తి
తానర్తనాభేః నిర్వింధ్యాః ప్రభవతిరసాభ్యంతరస్సన్నిపత్య
స్త్రీణామాద్యంప్రణయవచనంవిభ్రమోహిప్రియేషు॥ ౩౦॥ వేణీభూ
తప్రతను సలిలాసాత్వతీతస్య సింధుః పాండుచ్ఛాయతటరుహ

టాక్షేః-పారాంగనానాంలోచనైర్నయనైఃర్నరమనేయదివంచితః
ప్రతారితస్యాః-జన్తవైఃఫల్యంభవేదిత్యర్థః॥ ౨౯॥ సంప్రతుజ్జయి
సింగచ్ఛతస్తస్యమధ్యేమార్గంనిర్వింధ్యాసంబంధమాహ-వీచితహే
సఖే-పథిజ్జయిమాగ్రేవీచిక్షోభేనతరంగచలనేనస్తనితా-ముఖ
రా॥ వ్యా॥ కర్తరిక్తః-విహగానాంహంసాదీనాంపంక్తిఃశ్రేణిరేవ
కాంచీగుణోయస్యాస్తస్యాః-స్థితేనోపస్థలనేనమదస్థితేనచసు
భగంయధాతధా-సంసర్పంత్యాఃప్రవహంత్యాఃగచ్ఛంత్యాశ్చ-ప
ధాదగ్నితాప్రకటితాఆవతోఽభ్రమవినాభిర్యస్యాస్తస్యాః॥ ౩౦॥
న్యాదావర్తోభసాంభ్రమఇత్యమరం-నిష్క్రింతాంవిధ్యాన్నిర్విం
ధ్యానామనదీ॥ సూ॥ నిరాదయఃక్రాంతాద్యక్లేపంచమ్యేతిసమా
సః॥ సూ॥ ద్విగుప్రాప్తాపన్నేత్యాదినాపరవల్లింగతాప్రతిషేధః-త
స్యానద్యాః-సన్నిపత్యసంగత్య-రసోజలమభ్యంతరేయస్యసః-అ
న్యత్రరసేనశృంగారేణాభ్యంతరోభవఅనరంగోభవ। సర్వదార
సమునుభవేశ్యర్థః॥ ౩౧॥ శృంగారాదౌజకేవీర్యేసువణేఽవిషశు
క్లయోః। తక్తాదావమృతేచైనిర్యాసేపారదేధ్వనౌ-ఆస్యాదేద్రు
హ్నాశిరసఇతిశబ్దార్థవేననుతత్ప్రాగ్ధనామనరణకథంతత్రానుభ
వఇత్యతాహ-స్త్రీణామితిస్త్రీణాంప్రియేషువిషయే-విభ్రమోహలా
సవేవ-ఆద్యంప్రణయవచనంప్రసార్తనానాక్యంహి-లోకేస్త్రీణామే
షుస్వభావోయద్విలాసైరేవరాగప్రకాశనంనతుకంఠతతిభావః-
విభ్రమశ్చాత్రనాశ్శంకానాదిరుక్తవీవ॥ ౩౦॥ నిర్వింధ్యాంప్ర
త్యేనమాహ॥ వేణీతి॥ అవేణీవేణీభూతవేణ్యాకారంప్రతనుసూక్ష్మం
చసలిలంయస్యాస్యాతధోక్తా-అన్యత్రవేణీభూతకేశపాశేచధ్వ
న్యచి-రుహంతితిరుహః॥ వ్యా॥ ఇగుపథలక్షణంకప్రత్యయః-తటె

తరుభ్రంశిభిర్జ్ఞానైః । సౌభాగ్యంతే సుభగవిరహవస్థయా
 వ్యంజయంతీ కార్మగ్నయోః త్యజతి విధినా సత్వయైవోపపాద్యుః॥
 ౩౧॥ ప్రాప్యోపవీతీనుదయనకథాకోవిదగ్రామవృదాః పూర్వోద్ది
 ష్టామనుసరపురీంశ్రీవిశాలాంవిశాలామ్ । స్వప్రీత్యుతేనుచరితఫలెస్వ
 రుహఃరూఢాః యేతరవస్తైభ్యోభ్యశ్యంతీతతథోక్తైః - జీర్ణపరైశ్చ
 మృపత్రైః-పాండువర్ణా-అతపవ-హేసుభగవిరహవస్థయాపూ
 ర్వోక్తప్రకాగయాకరణేనాతీతస్య సీతావంతంకాలమతీత్యగతస్య
 ప్రోషితస్యైత్యర్థః-తేతవ-సౌభాగ్యంసుభగత్వం॥ మా॥ హృద్భగసిం
 ధ్యంతేపూర్వపదస్యచెత్సుభయపదవృద్ధిః - వ్యంజయంతీ ప్రకాశ
 యంతీ-సఖిలుసుభగోయమంగనాఃకామయంతఇతిభారః - సాపూ
 ర్వోక్తాసంధుర్నదీనిర్మింఢ్యాఖ్యా॥ ని॥ శ్రీనద్యాంనానదేసంధుజే
 శభేదేబుధౌగజఇతివైజయంతీయేనవిధినావ్యాపారేణ - కార్మగ్నం
 త్యజతి-సః-విధిఃత్వయైవోపపాద్యుఃసంపాద్యుఃక ర్తవ్యఇత్యర్థః- సచ
 విధిరేకత్రవృష్టిరస్యత్రసంభోగః తదభావనిబంధనత్వా త్కార్మగ్న
 స్యైతిభావఃఇయంపంచమీమదనావస్థాఉక్తంచరతిరహస్యే॥ శ్లో॥ న
 యసఃప్రీతిః ప్రథమాచిత్రాసంగస్తతోథసంకల్పః - నిద్రాచ్ఛేదస్తను
 తావిమయనివృత్తిస్త్రుపానాశః-ఉన్నాదోమూర్ఛామృతిరిత్యేవంస్తర
 దశాదశైవస్మరితి - తామతతస్యైతిపారమాత్రిత్య సీంధుర్నామన
 ద్యంతరమితివ్యాఖ్యానంతు సీంధుర్నామకశ్చిన్నదః కాశ్మీరదేశేస్థిన
 దీతుకత్రాపినాస్తీత్యుపేత్యమిత్యాచక్షతే॥ ౩౧॥ ప్రాప్యేతి॥ ఏదం
 తీతివిదాః॥ వ్యా॥ ఇగుపథలక్షణఃకప్రత్యయః- ఓకసఃపేద్యస్థానస్య
 విదాః- కోవిదాః॥ వ్యా॥ ఓకారోలుప్తఃపుషోదరాదిత్వాత్సాధుః-
 ఉదయనస్యవత్సరాజస్యకథానాం వాసవదత్తాపహరణాద్యత్యద్భు
 తోపాఖ్యానానాం కోవిదాస్తత్వజ్ఞాః గ్రామేషుయేవృద్ధాః తేయే
 షుతాః - అవంతీన్నామజనపదాః ప్రాప్యత్రత్రపూర్వోద్దిష్టాంపూ
 ర్వోక్తాం॥ శ్లో॥ సౌధోత్సంగప్రణయవిముఖోమాస్తచూరుజ్జయన్యా
 ఇత్యుక్తామిత్యర్థః॥ శ్రీవిశాలాం॥ ని॥ శోభాసంపత్తిపద్మాసైక్యే
 రివకథ్యతఇతిహాలాయుధః-విశాలాంపురీముజ్జయినీం॥ ని॥ విశాలో

గి - కాంగాంతానాంశేషైః పుణ్యైశ్చాతమివదివః కాంతిమఖండ
 మేకం॥ ౩౨॥ దీర్ఘి కుర్వస్పటమదకలః కూజితంసారసానాంప్రత్యూ
 షేషుస్ఫుటితకమలా మోదమైస్రికమాయః । యత్రస్త్రీణాంహరతి
 జ్వయినసమెష్యామరశేషః - అనుసరప్రజకథమివస్థితాంసు - రితభవే
 పుణ్యభవేస్వగోఽభోగలక్షణైః - స్వల్పీభూతే అల్పవశిష్టేనతీ
 త్యర్థః - గాంజలాంగతానాం॥ ని॥ గౌరిలాకుంభీనీక్షమేత్యమరః - ప్రస
 రపిభూలోకభాజామిత్యర్థః - స్వగీణాంస్వగవతాంజనానాం -
 శేషైర్భుక్తావశిష్టైః పుణ్యైః సుకృతైః - హృతమానీతం - స్వగాఢాఢా
 నుస్థితకమశేషాణాం స్వర్గవాసస్యావశ్యం భావిత్యాదితిభావః -
 కాంతిరస్యాస్తీకాంతిమత్ ఉజ్జ్వలంసారభూతమిత్యర్థః - ఏకంము
 ఖ్యం - యద్వాఘక్తాదన్యత్॥ ౩॥ ఏకేషుఖ్యాన్యకేవలా ఉత్యమరః -
 దివః స్వర్గస్యఖండమివస్థితామిత్యప్రేక్షా - ఏతేనాతిక్రాంతసకల
 భూలోకసగరసౌభాగ్యసారవత్త్వముజ్వయిన్యావ్యజ్యతే॥ ౩౨॥ దీర్ఘి
 కుర్వన్నితి॥ యత్రవికాలాయాం - ప్రత్యూషే వ్యహముఃశైషు॥
 ని॥ ప్రత్యూషోహముఖంకల్యమిత్యమరః - పటుప్రస్ఫుటంమద
 కలంమదేనావ్యక్తమధురం॥ ని॥ ధ్వనౌతుమధురాస్ఫుటే - కలఇత్య
 మరః - సారసానాంపక్షివిశేషాణాం॥ ని॥ సారసోమైధునీకామీగో
 నర్దః పుష్కరాహ్వయఇతియాదవః - యద్వా - సారసానాంహంసా
 నాం॥ ని॥ చక్రాంగస్సారసోహంసఇతిశబ్దాణాం - కూజితంరుతం -
 దీప్తికూర్వకసంతానయన్నిత్యర్థః - యావద్వాతః తావచ్ఛబ్దాను
 వృత్తైరితిభావః - ఏతేనప్రియతమః స్వచాటువాక్యానుసారక్రీడా
 షక్షికూజితందీప్తికూర్వన్న విచ్ఛిన్నీకుర్వన్నితిచగమ్యతే స్ఫుటితా
 నాంవికసితానాంకమలానామామోదేనపరిమళేనసహమైత్ర్యాసం
 సగేణకమాయస్సరభిః॥ ని॥ రాగద్రవ్యేకమాయోస్త్రీనిర్యాసేసౌ
 రభేరసఇతియాదవః - అన్యత్రః మర్దగంధీత్యర్థః॥ ని॥ విమదోఽత్థే
 పరిమళోగంధే జనమనోహరే - ఆమోదస్సౌతి నిహారిత్యమరః -
 అంగానుకూలఃమాంద్యాత్పుఖస్పర్శః - అన్యత్రగాఢాలింగనదత్త
 గాత్రసంవాహనఇత్యర్థః - భవభూతినాచోక్తం॥ శ్లో॥ అశిధిలపరిరం

సురతగ్లానిమంగానుకూలశ్శీప్రావాతఃప్రియతమశ్చవప్రాధానాచా
టు ౨౩ ॥ ౩౩ ॥ హారాంస్తాతాంస్తగళఘటికాకాకోటిశశ్శంఖశక్తి
భూకసశ్యామాస్తరకతమణీనున్నయాఖప్రరోహక । దృష్ట్వాయ

భేదకత్తసంవాహనానామితి - సంవాహ్యంతచ సురతశ్రాంత్రాః
ప్రియైర్యవతఇతిభావః - కవిచేవచక్షుః - సంభోగాంఁమమసము
చితోహస్తసంవాహనానామితి - శీప్రానామతత్రత్యాకాన్నదీత
స్యాః - వాతఃశీప్రావాతఃశీప్రాగ్రహణంకైత్యద్యోతనార్థ - ప్రార్థ
నాసురతయాచ్చతత్రచాటూనికరోతీతతథోక్తః - పునస్సురతా
ర్థప్రియవచనప్రయోక్తైత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కమణ్యణ్మృత్యయః -
ప్రియతమోవల్లభశ్చవస్త్రీణాంసురతగ్లానింపూర్వరతిభేదం - మరతి
నుదతిచాటూక్తిభిర్విస్తృతపూర్వరతిభేదాః స్త్రీయఃప్రియతమప్రా
ర్థనాంసఫలయంతీతిభావః - ప్రార్థనాచాటుకారఃఖండితనాయికా
సునేతేతివ్యాఖ్యానె సురతగ్లానిహరణమేవన సంభవతితస్యాఃపూ
ర్వంసురతాభావాత్ - పశ్చాత్తవసురతగ్లానిహరణంతునేదానింతన
కోపశమనాథకచాటువచనసాధ్యమిన్యపేక్షైవోచితావివేకినాం॥
౩౩ ॥ జ్ఞాతేన్యాసంగవికృతేఖండితేమ్యాకమాయితేతిదశరూపకే॥
౩౩ ॥ ఇతఃపరంప్రక్షిప్తమపిన్లోకత్రయంవ్యాఖ్యాయతే॥ హారానితి॥
యస్యాంవిశాలాయాంకోటిశఃవిపణీషుపణ్యవీధికాసు॥ ॥విపణిః
పణ్యవీధికైత్యమరః - రచితాప్రసారితా - ఇదంచపశేషణంయ
ధాలింగంసర్వత్రసంబధ్యతేతారా - శుద్ధా॥ని॥తారోముక్తాది
సంశుద్ధానిత్రత్రశుద్ధమాక్తిక ఇతిపశ్యః - తరళఘటికాస్తగళ్యమణి
భూతమహారత్నా ॥ ౩౩ ॥ తరళోహరవర్ణఇత్యమరః॥ ౩౩ ॥ పిండే
మశౌమహారత్నైఘటికాబద్ధపారదఇతిశబ్దాణామే - హారస్తుక్తా
వళిః - తథాకోటిశఃశంఖాకంబూంశ్చశక్తిమక్తాస్ఫటాంశ్చ
శంఖశక్తిః॥ని॥మక్తాస్ఫటస్త్రీయాంశుక్తిశ్శంఖస్యాతగ్లాబరస్త్రీ
యామిత్యమరః - ఘాసంబాలత్పణం॥ ౩౩ ॥ శమ్బుంబాలత్పణంఘాస
ఇత్యమరః - తద్వచ్చమాక - ఉన్నయాఖప్రరోహకఉద్గతరశ్మయం
కురాక - మరకతమణీస్థారత్తతాక - తథావిద్రుమాణాంభంగాక

స్యాంపివణిరచితాన్విద్రుమాణాంచభింగాంత్సంలక్ష్యంతే సలిలనిధ
యస్తోయమాత్రావశేషాః॥ ౩౪॥ ప్రద్యోతస్యప్రియదుహితరంవత్స
రాజోత్రిజహేహైమంతాశద్రుమవనమఘా దత్రతస్యైవరాజ్ఞః।
అత్రోద్భ్రాంతంకిలనలగిరిస్తంభ ముత్పాట్యదర్పాదిత్యాగతూద్ర
మయతిఃసోయత్రబంధూనభజః॥ ౩౫॥ పత్రశ్యామాదినకరహయస్స
ధికసోయత్రవాహశ్చైవలోదగ్రాస్త్యమివకఽణోవృష్టిమంతఃప్రభే

ప్రవాళఖండాంశ్చదృష్ట్యా- సలిలనిధయఃసముద్రాఃతోయమూమవ
శేషోయేమాంతేతథోక్తాః- సంలక్ష్యంతేతథానుమీయంతేతత్సంభవః
రత్నాకరాదప్యతి రిచ్యతే రత్నాది సర్వసంపద్భిరియ మితిభావః॥
౩౪॥ ప్రద్యోతస్యతి॥ అత్రప్రదేశే- వత్సరాజోవత్సదేశాధీశ్వరః
ఉదయనః- ప్రద్యోతస్యప్రద్యోతనామ్నఃఉజ్జయినీనాయకస్యరాజ్ఞః
ప్రియదుహితరంవాసవదత్తాం- జహేజహర- అత్రస్థలై- తస్యైవ
రాజ్ఞః-ప్రద్యోతస్యైవ- హేమంసౌవర్ణంతాశద్రుమవనమఘాత్-
అత్రనలగిరిర్నామేంద్రదత్తస్తదీయోగజః- దర్పాన్నదాత్- స్తంభ
మాలానం- ఉత్పాట్యఉద్భృత్యఉద్భ్రాంత- ఉత్సుత్యభ్రమణంకృ
తవాక్-కిలశతీత్రంభూతాభిః- కథాభిరిత్యర్కః- అభిజ్ఞఃపూర్వకథా
కోవిదోజనః- ఆగంతూక్ దేశాత్రరాదాగతాః॥ సూ॥ శితనిగమి
త్యాదిబౌణాధికస్తుప్రత్యయః బంధూక్యత్రవిశాలాయాంరవయ
తిఃసోదయతి- అత్రభావికాలకారః-తదుక్తం॥ శ్లో॥ అతీతానాగతే
యత్రప్రత్యక్షశ్వేనలక్ష్మితే । ఆద్యన్భూతార్థకథనా ద్భిఃకతమదా
హృతమితి॥ ౩౫॥ పత్రేతి॥ హేమేఘ-యత్రవిశాలాయాం- వాహః
హయాః-పత్రశ్యామాఃపలాశవర్ణాః-అతనివ-దినకరహయస్సర్ధినః
వణాలోవేగతశ్చసూర్యాశ్వకల్పాః- తథా-శైలోదగ్రాంశ్చైలవదు
న్నతాంకరిణిఃగిజాఃప్రభేదాన్నదస్సావాద్ధేతః- త్వమివవృష్టిమం
తః- అగ్రంసయతీత్యగ్రణ్యః॥ సూ॥ సతూన్విషేత్యాదినాక్వన్॥
వ్యా॥ అగ్రగ్రామాభ్యాంసయతేరితిణత్వం యోధాగ్రణ్యోభటశ్రే
ష్ఠాః- సంయుగేయుద్ధే- ప్రతిదశముఖమభిరావణం- తస్థిరాంసంస్థిత
వంతః-అతనివచండ్రహాసవ్రణాఃరావణాసితతాన్యేవఅంకాశ్చిహ్న

దాత్ | యోధాగ్రణ్యఃప్రతిదశముఖంసంయుగేతస్సీవాంసఃప్రత్యా
 దిష్టాభరణరుచయశ్చంద్రహాసవ్రణాంకైః || ౩౬ || జాలోద్గిణైఃకరుప
 చితవపుఃకేశసంస్కారధూమైర్బంధుప్రీత్యాభవనశిఖిభిర్దత్తస్మత్తో
 పహారః | హర్యైష్వస్యైఃకుసుమసురభిష్వధ్యభేదంసయేధా.
 పశ్యన్తీక్షీంలలితవనితాపాదరాగాంకితేషు || ౩౭ || భర్తుఃకంఠస్స
 విరిగిణోస్సాదరంపీత్యమాణంపుణ్యంయాయాస్త్రిభువనగుహో
 గితైః || ౩౮ || చంద్రహాసోరావణాసీరసిమాత్రేపిచక్యచిదితశాశ్వతః-
 ప్రత్యాదిష్టాభరణరుచయఃప్రతిషిద్ధభూషణకాంతయః - ఆస్త్రప్ర
 హారావపీరాణాంసభరణానీతిభావః - ఆత్రాపిభావికాంతకారః ||
 ౩౯ || జాలేతి || జాలోద్గిణైఃగవాక్షమాగన్గితైః || ౪౦ || జాలంగ
 వాక్షతనాయైశ్చారకైకపక్షేగణితయాదవః - కేశసంస్కారస్య
 ధూమైఃకేశవాసనాధైఃగంధద్రవ్యధూమైర్త్యర్థః - ఆత్రసంస్కా
 రధూపయోస్తాదధ్యేషి యూపదార్యాదివత్ ప్రకృతిపకారత్వా
 ధావాదశ్వధూసాదివత్పశ్యసమాసః - నచతుధీసమాసః - ఉపచి
 తవపుఃపరిచిష్టశరీరః - తథా - బంధౌబంధురితిరాప్రీత్యాభవనశిఖి
 భిర్గృహమయూరైః - దత్తస్మత్తోపహారః - దతోస్మత్తమేవఉపహర
 ఉపాయనంయస్మైసతతోక్తః || ౪౧ || ఉపాయనముపగ్రాహ్యముపహర
 స్తథోపధేత్యమరః - కుసుమైస్సురభేషుసుగంధిషు - లలితవనితాః
 సుందరస్త్రీయః || ౪౨ || లలితంత్రిమసుందరమితశబ్దాణావేతాసాం
 పాదరాగేణచరణలాక్షారసేన-అంకితేషుచిహ్నితేషు-హమ్యేషు
 ఆస్యాఉజ్జయిన్యాః-క్షీంశశ్యైః-ఆధ్వనాధ్వగమసేన-భేదంఆభ్య
 క్రమంసయేధాఃఅపనయ || ౪౩ || భతుఃరితి || భతుః - స్వామినో
 నీలకంఠస్యభగవతః - కంఠస్యేవభవ్యస్య కంఠభవరితిహేతోః-
 గణైఃప్రహరైః || ౪౪ || గణస్తుగణనాయాంస్యాదగణేనేప్రమధేపిచేతి
 శబ్దాణావే-సాదరంయథాతథా-పీత్యమాణస్సృక్ప్రియవస్తుసా
 దృశ్యాదపిప్రియత్వభావేదితిభావః - త్రయాణాంభువనానాంసమా
 హారస్త్రీభువనం || సూ || తద్భితాధేత్యాదిసమాసః || వా || పాత్రా
 దిభ్యః ప్రతీక్షేణోవక్త్యవఇతిస్త్రీలింగతాప్రతిషేధః - త్రిభువనస్య

ధామచండిశ్వస్య | ధూతోద్యానం కువలయరజోగంధిభి ర్గంధ
వత్యాస్తోయక్రీడానిరతయువతిస్సానతి కైమరుద్భిః || 3౦ || అప్య
స్యస్త్రిక జలధరమహాకాళమాసాద్యకాలే స్థాతవ్యంతేన యనఃష
యంయావదత్యేతిభానుః | కుర్వక్సంధ్యాబలిపటహతాంశూలిన

గురోఃత్త్రైలోక్యనాథస్య - చండిశ్వరస్య కాత్యాయనీవల్లభస్య -
పుణ్యంపావనం-ధామమహాకాళాఖ్యంతత్రత్యంస్థానం- యాయాః
గచ్ఛే|| వ్యా||విధ్యధేజ్ - క్రేయస్కరత్యాత్సర్వధాగంతవ్యమిత్య
ధః-ఉక్తంచస్కాందే|| శ్లో|| ఆకాశేతారకాలింగంపాతాలేహట
కేశ్వరం | మత్య-లోకమహాకాళం దృష్ట్వాముక్తి మహాపున్నయా
దితి-నకేవలంముక్తిస్థానమిదంకింతువిలాసస్థానమపీత్యాహ ధూతేతి
కువలయరజోగంధిభిరుత్పలపరాగంధవద్భిః - తోయక్రీడాఃజల
విహారేషు- నిరతానామాసక్తానాం - యువతీనాంస్నానంస్నాంత్య
శేనేతిస్నానంస్నానీయంచందనాది-కళలుజేబ్బుట్ || ౩౧ || స్నానీయే
భిషవేస్నానమితియాదవః-తెనతిక్తైస్సుగంధిభిః|| ౩౧ || కటుతిక్తకమా
యాస్తుసారభ్యేపిప్రకీర్తితాఇతిహలాయుధః-సాగంధ్యాతిశయా
ధః-విశేషణద్యయం - గంధవత్యానామనద్యాస్త్రత్రత్యాయాః
మరుద్భిః - ధూతోద్యానం క, పితా క్రీడమితిధామ్నా విశేషణం||
౩౧ || పుమానాక్రీడడద్యానమిత్యమరః || ౩౨ || అపీతి|| హేజలధర-
మహాకాళంనామపూర్వోక్తం-చండిశస్థానం- అన్యస్త్రికకాలేనం
ధ్యావ్యతిరిక్తకాలే ఆసాద్యప్రాప్యాపి- కాలేస్థాతవ్యం- త్వయా
స్థాతవ్యమిత్యధః|| సూ|| కృత్యానాంకర్తరివేతిపక్షి-యావద్యావ
తాకాలేన- ధానుస్సుర్యః- నయనవిషయదృష్టిపథం- అత్యేతిఅతి
క్రామతి- అస్తమయానేస్థాతవ్యమిత్యధః- యావదిత్యవధ్యర్థే||
౩౧|| యావత్తావచ్చసాకత్యేవధౌమానేవధారణఇత్యమరః - కిమ
ధఃమతఆహకుర్వన్నతి-శ్లాఘనీయాంప్రశస్థానం- శూలినఃశివస్య-
సంధ్యాయాఃబలింపూజా - తత్రపటహతాం ధక్కావాద్యతాం-
కుర్వక్సంపాదయక్ || ౩౧ || స్వాద్దశంపటహూధక్రైత్యమరః-
ఆమద్రాణాం ఈషన్గంభీరాణాం - గజికతానాంఅవికలమఖండం

శ్వామీనీయామామంద్రాణాం ఫలమవికలం లభ్యమే గజేతానాం ||
 37 || పాదన్యాసకృణితరశనా సత్రలీలావధూతై రత్నచ్ఛాయా
 భవితవళిభిశ్చామరైః క్లాంతహస్తాః | వేశ్యాస్తవ్యో నభిపదసుఖాన్
 ప్రాప్యవర్షాగ్రబిందునా మోక్ష్యంతే త్వయి మధుకర శ్రేణీదీర్ఘాన్
 కటాక్షాన్ || ౪౦ || పశ్చాద్దచ్చైఖేజితరువనమండలే నాభిలీన

ఫలం - లభ్యమే ప్రాప్యమే || వ్యా || లభేకతేరిల్యట్ - మహాకాళనాథ
 బలిపటహశ్వేనవినియోగై గజేతానాం సామ్యం స్యాదిత్యర్థః ||
 37 || పాదేతి || తత్రసంధ్యాబలౌ - పాదన్యాసైః సృతాః కృణితారణి
 తారశనాయాసాంతాః తథాత్తాః || వ్యా || కృణితైరకమకత్యాత్
 గత్యధాకర్తకేత్యాదినాకర్తరిక్తః లీలయాఽలసేనలవధూతైః -
 కంపితైః రత్నానాం కంకణమణీనాం ఛాయయా కాంత్యాభవితా
 రూపితావళయశ్చామరదండాయేమాంతైః || ౪౦ || వళిశ్చామరదండేన
 జరావిశేధనవణితివిశ్వప్రకాశే - చామరైర్వాల్వజనైః - క్లాంత
 హస్తాః వితేనదేశికసృతం సూచితం - తదుక్తం సృతసర్వస్వేన్ || భగ్ద
 కండుకవస్త్రాదిదండికాచామరప్రజః | వీణాదిభృత్యాయత్కుర్య
 నృకత్తంతద్దేశికంభవేదితి - వేశ్యాః మహాకాళనాథముపసృత్యంతో
 గణికాః - త్వత్తేనభిపదేషు నభిక్షేషు - సుఖాన్ సుఖకరాన్ ||
 వ్యా || సుఖశబ్దాత్తత్కరోతితిన్యంతత్వాత్పచాద్యచ్ - యద్వా -
 సుఖాన్ సుఖమేతూన్ || ౪౦ || సుఖమేతౌ సుఖే సుఖమితి శబ్దాణాం -
 వషాన్ స్యాగ్రబిందున్ ప్రథమబిందున్ ప్రాప్య - త్వయి మధుకర
 శ్రేణీదీర్ఘాన్ - కటాక్షానపాంగాన్ - ఆమోక్ష్యంతే - సరైరుపకృతా
 స్సంతే సద్యః ప్రత్యుపకుర్వంతీతిభావః - కామినీదర్శనయత్సలక్షణం
 శివోపాసనాఫలం - సద్యో లభ్యతే ఇతి ధ్వనిః || ౪౦ || పశ్చాదితి || పశ్చా
 త్సంధ్యాబల్యనంతరం - పశుపతేశ్శివస్య - సృతారంభే తాండవారంభే -
 ప్రతినవజపాపుష్పరక్తం ప్రత్యగ్రజపాకుసుమారుణం సంధ్యాయాం
 భవంసాంధ్యం - తేజః - దధానః - ఉచ్చైరున్నతం భుజావీచితరవస్త్రే
 మాంవనం - మండలేన మండలాకారేణ - అభిలీనః - అభితో వ్యాప్తస్య ||
 వా || కర్తరిక్తః - భవాన్యాభవస్య పత్నీ || సూ || ఇ - ద్రవరుణభవే

సాంఘ్యంతేజఃప్రతినవజనాపుష్పరక్తందధానః । నృతారంభహర
పశుపతే రాద్ధ్రానాగాజినేచ్ఛాశాంతోద్వేగ స్తిమితనయనం దృష్ట
భక్తిభకవాన్యా ॥ ౮౧ ॥ గచ్ఛంతీనాంరమణవసంతియోషితాంతత్ర
సక్తం ధూహోకేనరపతిపథసూచిభద్రైస్తమోభిః । సాదామిన్యా
త్వాదినాజీవ - అనుగాగమశ్చ - శాంతఃఉద్వేగఃగజాజినదశాన
భయంయయోస్తే అతఏవ స్తిమితైనిశ్చలేనయనేయస్తికర్తృణితత్ ॥
ని ॥ ఉద్వేగ స్తిమితేక్లేశే - భయమందరగామినీశబ్దాణామే - భక్తి
పూజ్యేష్యనురాగః ॥ వ్యా ॥ భవే - భావార్థైక్తిన్యత్ప్రియః దృష్టం
దృష్టానాభక్తిర్యస్యసంపృష్టభక్తిస్సకాశుపతే - అర్ధగ్రం - శోణిత
నార్ద్రగ్రంయన్నాగాజినంగజార ॥ ౮౨ ॥ జనంచరక్ష్మత్ప్రీత్యమరః -
తత్రేచ్ఛాహరనిరతియత్ప్రేవత - స్థానేభవేత్యథా - గజాసుర
మర్దనాసంతరంభగవాంస్తదీయమార్ద్రజనంభుజమండలేభిభ్రతాం
డవంచకారేప్రసీద్ధిః ॥ వ్యా ॥ దృష్టభక్తిరితిధయాపసీద్ధిః - దృష్ట
శబ్దస్య - స్త్రియాఃపుంసదిత్యాదినాపుంసద్భావస్యనుర్వచనత్వాత్
కుతః అప్రియాదిస్వితిసమేధాత్ - భక్తిశబ్దస్యప్రియాదిపారా
దితి - తదేతచ్ఛ్రీద్యం - దృఢభక్తిశబ్దమాత్ర్యప్రతిపాతంగణవ్యా
ఖ్యానే - దృఢభక్తిస్యేతిసపుంసకం పూర్వపదపదాన్యకానిస్స
త్రిమాత్రపరదృఢశబ్దలింగ విశేషస్యానుపకారకత్వాత్ స్త్రిత్వమ
వివక్షితమితి - భోజరాజుభక్తాకమ - సాధనామితిసేనభవ్య
తేనేవ్యతిశయికమార్థత్వేభవానీభక్తిత్యాదిభవతిధావసాధనా
యాంతుస్థిరభక్తిభావాన్యా ఇత్యాదిభవతిత్యాహాతదేతత్సమ్య
గ్వివేచితమస్తాభిఃరఘువంశ సంజీవన్యాం ॥ శ్లో ॥ కృష్ణభక్తిరితిజ్యేష్ఠే
ఇత్యత్రతస్తాత్ దృష్టభక్తిరిత్యత్రాపిమతభేదేన పూర్వపదస్యస్త్రి
త్వేనపుంసకత్వేచరూపసీద్ధిః ప్రీతీసీతం ॥ ౮౧ ॥ ఇత్థ మహాశాసనాధ
నేవాప్రకారమభిధాయపునః సగరసంచారమేవాహం ॥ గచ్ఛంతీనా
మితి ॥ తత్రోజ్జ్వలన్యాంసక్తంరాత్రౌ - రమణవసతిః ప్రీతిభవనం
ప్రతి ॥ ని ॥ వసతిరాప్రీతేత్తేనోరిత్యమరః గచ్ఛంతీనాంయోషితామభి
సారికాణామిత్యర్థః సూచిభద్రైరతి సాంద్రైర్యర్థః తమోభిః -

కనకనికషస్త్రిగ్ధయా దశయోర్వింతోయోత్సగః స్తనితమఖరో
మాస్తభూర్వక్లబాస్తాః॥ ౪౨ ॥ తాంకస్యాంచిద్భవనవలభౌ సుప్త
పారావతాయాం సీత్యా రాత్రింఘ్రిరశలసనాత్థిన్న విన్యత్కళత్రః
సూర్యేదృష్టేపునరపిభవాన్వాహయేదధ్వశేషమందాయంతేసఖలు

రథాలాకైరుద్ధస్త్రిసారెనరకపతిః ధేః జమార్గేకనకస్యకషః
నికషవృతతివృత్తృత్యానికషోపలగతరేఖా - తస్యైవస్త్రిగ్ధంతేజో
యస్యాస్తయా ॥ ౪౧ ॥ ప్రమస్త్రిగ్ధతుమస్మజేసాంఘ్రిక్లిబంతుతేఘనీతి
శిష్టార్ణవే-సూదామ్నానరావకదికసూదామినీవిద్యుత్ ॥ వ్యా॥ తేనై
కదిగత్యై-తయోర్వింమార్గదర్శయ-కించ-తోయోత్సగస్తనితా
భ్యాంవృష్టిగజఃతాభ్యాం ముఖరశ్శిష్టాయమానః - మాస్తభూః-
కతఃతః యోషితఃవికచాఃభీరవః-తతోనవృష్టిగజఃసేకార్యైత్య
ధేః॥ వ్యా॥ నాత్రితోయోత్సగే-స్తనితమితివిగ్రహః-విశిష్టస్యైవ
శేవలస్తనితస్యాపనిష్టత్వాత్ నచద్వంద్వపక్షే అల్పచ్చరమితిపూ
ర్వవిపాతశాస్త్రవిరోధః॥ సూ॥లక్షణహేతోఃప్రియాయాఇత్యత్ర
సూత్రేవిపరీతనిదేశేన పూర్వవిపాతశాస్త్రస్యావిత్యత్సజ్ఞాపనా
దితి ॥ ౪౨ ॥ తామితి ॥ విరంవిలసనాత్ స్ఫురణాచ్చభిన్నవిద్యుదేవ
కళత్రంయస్యసః-భవాత్-సుప్తాఃపారావతాఃకలరవాఃయస్యాం
తస్యాంవివిత్రాయామిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ పారావతం కలరవఇత్యమరః-
జనసంచారస్తత్రాసంఘావితీపేతిథావః - కస్యాంచిద్భవనస్యవల
భౌవాచ్ఛాదనక్షరిభాగఇత్యధేః ॥ ౪౨ ॥ ఆచ్ఛాదనం చ ద్వలభి
ర్గృహణ మితిహలాయధః-తాంరాత్రింసీత్యాసూర్యేగృప్తే ఉదితే
సతీత్యధేఃపునరపి ఆధ్వశేష మాగశేషం వాహయేత్ - గమ
యేత్ తథాహి - సుహృదాంమిత్రాణాం ఆభ్యుపేతాః అంగీకృతాః
అర్థస్యప్రయోజనస్యకృత్యాఃక్రియామైనై ఆభ్యుపేతసుహృదర్థా
ఇత్యర్థః॥వ్యా॥సూత్రేక్షిగమకత్యాత్మమానః॥ ౪౧॥కృత్యాక్రియా
దే-తయోస్త్రీకార్యకపితేత్రప్రీతియాదవః॥ వా॥కృత్యాస్మృతచకా
రాత్కృతీ-నమందాయంతేఖలునమందాభవంతిహినపిలంబంతఇత్య
ర్థః॥సూ॥లోహితాదిదాజ్ఞాన్యఃకృషీకృష్వాకృషిత్యాత్మనెపదం॥

సుహృదానుభ్యుపేతార్థకృత్యాః॥ ౪౩ ॥ తస్మిన్ కాతేనయనసలిలం
యోషితాంఖండితానాం శాంతినయం ప్రణయిభిరతోరత్తః ఛా
నోస్యజాతుః । ప్రాలేయాస్రంకమలవదనాతోస్సపిహర్తుంశిన్యాః
ప్రత్యావృత్తస్త్యయికరరుధిస్యాదనల్పభ్యసూయః॥ ౪౪ ॥ గంభీర
రాయాః పయసీసరితశ్చేతసీవప్రసన్నే ఛాయాత్తాసీ ప్రకృతిసుభ

౪౩ ॥ తస్మిన్నితి - తస్మిన్ కాతేపూర్వోక్తసూర్యోదయకాలే ప్రణ
యిభిః ప్రియతమైఃఖండితానాంయోషితాం నాయు కాశశేమాణాం॥
శ్లో ॥ జ్ఞాతేన్యాసంగవికృతే ఖండితేమ్యాకమామి తేతి దశరూపకే
నయనసలిలంశాంతినయం నేతవ్యం॥ వ్యా॥నయతేర్ద్వికమకత్వం
అతోహేతోఃభానోర్వత్తమార్గంఆశుశీఘ్రం-త్యజ- తస్యావరణం
మాభూరితిభావః- విపక్షేఅనిష్ఠమాహ- సోపిభాసిఃసళాన్యంబుజా
న్యస్యాస్సంతీతినశినీపద్మినీ॥ ౪॥ తృణేంబుజేనశంనాతురాజ్ఞానాశేతు
నస్త్రియామితిశబ్దాణావే - తస్యాఃస్వకాంతాయాః - కమలంస్వ
కుసుమమేవవదనంతస్మాత్-ప్రాలేయంహిమమేవఅస్రమశ్రు-హర్తుం
శమయితుం- ప్రత్యావృత్తఃప్రత్యాగతః- సశిన్యాశ్చభుతుఃభానోః
దేశాంతరే- శిన్యంతరగమనాత్ఖండితాత్వమిత్యాశయః-అతస్త్యయి
కళాసంశూకరుణ్ణీకరయత్॥వ్యా॥క్విప్॥తస్మిన్కరరుధిసతి-హస్త
రోధినిసతీతీచగమ్యతే॥ ౫॥బలిహస్తాంశవఃకరాశత్రుమరః-అనల్ప
ఆభ్యసూయాయస్యసః-అనల్పభ్యసూయఃఅధికవిద్వేషః-స్యాత్-
ప్రాయేజేచ్ఛావిఘ్నాతో ద్వేషాయ విశేషతశ్చ కామినా మితిభావః
కించ ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మణమర్కమీశానంఃఃఘ్నంవాద్వేష్టి యోనయః।
క్రేయాంసితస్యనశ్యంతినరకశ్చభవేద్భ్రువమితి నిషేధాత్కార్యహం
నిశ్చేతిధ్వనిః॥ ౪౪॥ గంభీరాయాఇతి॥ గంభీరాయానామసరితిః-
ఉదాత్తాయానాయ కాయాఇతిచధ్వన్యతే- ప్రసన్నేఅనురక్తత్వా
ద్దోషరహితేచేతసీవప్రసన్నేనిమకాలే-పయసీ-ప్రకృత్యాగ్విధావేన
సుభగఃసుందరః॥ ౪॥ సుందరేధికభోగ్యాంశేదుదికాలతరవాసరే-
తురీయాంశే శ్రీమతిస్యాత్సభగఇతి శిబ్దాణావే - తేతవఛాయా
చాసౌతత్తాచఛాయాత్తాసోపి - ప్రతిబింబశరీరంవా - ప్రవేశం-

గోలప్యతేతేప్రవేశం । తస్మాదస్యాఃకుముదవిశదాన్యహాసీత్వం
 నధైర్యాన్తోఘ్నీకర్తుంచటులశభరోద్వర్తనప్రేక్షితాని॥ ౪౫॥ తస్యాః
 కించిత్కరధృతమివప్రాప్తవాసీశశఖం హృత్వాసీలం సలిలవసనం
 ముక్తరోధోనితంబం । ప్రస్థానంతేకథమపిసఖేలంబమానస్యభావి
 జ్ఞాతాస్వాదోవివృతజఘనాంకోఃహతుంసమర్థః॥ ౪౬॥ త్వన్నిష్యం
 వోచ్ఛ్వసితవసుధాగంధ సంపర్కరమ్యస్సౌగంధోరంధ్రధ్వసితసు
 లప్యతే-సాక్షాత్ప్రవేశమసీచ్ఛీరపీతిభావః-తస్మాచ్ఛాయాద్వా
 రాపిప్రవేశస్యఅవశ్యంభావితాత్-అస్యాఃగంభీరాయాః-కుముద
 వద్విశదాని-చటులానిశీఘ్రాణిశభరాణాంమీనానాండద్వర్తనాని
 ఉల్లంఠితాన్యేవప్రేక్షితాన్యవలోకనాని॥ ౪౬॥ వాచ్యవచ్చటులంశీఘ్ర
 మితివిశ్వః-ఏతదేవగంభీరాయాఅనురాగలింగం-త్వం-ధైర్యాత్
 ధాప్యత్-ధౌర్ధ్రాదితియావత్-మోఘీకర్తుంవిభులికర్తుంనా
 హాసీనానురక్తాస్త్రీప్రచచ్ఛేదేత్యర్థః ధూర్తలక్షణంతు॥ శ్లో॥ క్లిశ్నా
 త్నిత్యంధయితా మంకమారోప్యసుందరః । అత్యంతరక్తాయత్సేన
 యోధూతకస్సువిముంచతీతి॥ ౪౭॥ తస్యాఇతి॥ హేసఖేప్రాప్తావాసీర
 శాఖావేతసశాఖాయేనతత్తథోక్తంఅతఏవ-కించిదీషత్-కరధృతం
 హస్తావలంబితమివస్థితం-ముక్తస్యక్తరోధస్తటమేచనితంబఃకటి
 స్థలంయేనతత్తథోక్తం॥ ౪౮॥ నితంబఃసశ్చిమశ్రోణిభాగేద్రకటకేతట
 ఇతియాదవః-సీలంకృష్ణవర్ణం-తస్యాఃగంభీరాయాఃసరితః-సలిల
 మేవవసనం సీలంబరధారణం విరహతాపనివారణమితి ప్రసిద్ధిః-
 హృత్వాఅపసీయ-లంబమానస్యపీతసలిలభారాత్-లంబమానస్య-
 అన్యత్రజఘనాయాధస్యచ-తేతవ-ప్రస్థానంప్రయాణం-కథమపి
 కృచ్ఛ్రేణభావి-కృచ్ఛ్రేత్వేహేతుమాహ-జ్ఞాతేతి-జ్ఞాతాస్వాదః
 అసుభూతరసఃకఃపుమాకవివృతం ప్రకటితంజఘనంకటిః తత్పూర్వ
 భాగోవాయస్యాస్తాం ॥ ౪౯॥ జఘనంస్యాత్కృతౌపూర్వశ్రోణిభాగా
 పరాంశయోరితిభావః-విహతుంత్యక్తుంసమర్థః-శక్తః-కోపిన
 శక్తఇత్యర్థః॥ ౫౦॥ త్వన్నిష్యందేతి॥ తవనిష్యందేనవృష్ట్యాఉచ్ఛ్వ
 సితాయా ఉద్భృంహితాయావసుధాయాః ఘామేర్గంధస్య సంప

భగందంతిభిః పీయమానః నీచైస్త్వస్య త్యుపజగమిషో దేవపూర్వం
 గిరింతెకీతో వాతః పరిణమయితా కాననోదుంబరాణాం || ౪౬ || తత్ర
 స్కందం యతవసతిం పుష్పమేఘీకృతా త్తా పుష్పా సారై స్సూర
 ఝేణరమ్యః సురభిరిత్యర్థః - స్తోతశ్శబ్దేనేంద్రియవాచినా తతద్విశి
 ష్టోఘ్రాణంబక్ష్యతే || ౫ || స్తోతోంబుపేగేంద్రియయోరితివిశ్వః - స్తో
 తోరంధ్రే ఘనాసాకుహరేషు యద్భవితంశబ్దః తేన సుభగంయథా
 భవత్తతథా - దంతిభిర్గజైః - పీయమానః వసుధా - గంధలోభాదాఘ్రా
 యమాణ ఇత్యర్థః - అనేన మాంద్యముచ్యతే - కాననేషు వనేషు
 ఉదుంబరాణాం జంతుపలానాం || ౫ || ఉదుంబరేజంతుఫలోయజ్ఞాం
 గోహేమదుగ్ధక ఇత్యమరః - పరిణమయితా పరిపాచయితా ||
 సూ || మితాం ప్రాప్స్వ ఇతి ప్రాప్స్యః - కీతో వాతః - దేవపూర్వం - గిరిం -
 దేవగిరిమిత్యర్థః - ఉపజగమిషాః ఉపగంతమిచ్ఛే || వ్యా || గమేస్స
 న్నంతాదుప్రత్యయః - తెతవ - నీచైశ్చ నైః - నాస్యతి - త్వాంపీజయిష్యతీ
 త్యర్థః - సంబంధమాత్రవివక్షా యాంవశ్చీ దేవపూర్వంగిరిమిత్యత్ర
 దేవశబ్దపూర్వత్వంగిరిశబ్దస్యైవనతు సంజ్ఞినస్తదర్థస్యేతి సంజ్ఞాయా
 స్సంజ్ఞిత్యాభావాదనాచ్యవచనం దోషమాహురాలంకారికాః తదు
 క్తమేకావశ్యాం || శ్లో || యదవాచ్యస్య వచనమవాచ్యవచనం హిత
 దితి సమాధానంతు దేవశబ్దవిశేషితేన గిరిశబ్దేన శబ్దపరేణాధోమే
 ఘ్నోపగమనయోగ్యో దేవగిరిః లక్ష్యత ఇతి కథం చిత్తంపాద్యం ||
 ౪౭ || తత్రైతి - తత్ర దేవగిరీనియతావసతిర్యస్యతం - నిత్యసన్నిహిత
 మిత్యర్థః - పురాకిలతార కాద్యసురవిజయసంతుష్టసురప్రాథకనా
 వశాద్భక్తాతికభంజనః భగవాత్ భవానీనందనః స్కందోనిత్యమ
 హంసహశివాభ్యాం వసామీత్యుక్త్వా తత్ర వసతీతి ప్రసిద్ధిః - స్కందం
 కుమారస్వామినం - పుష్పాణాం మేఘం పుష్పమేఘం - పుష్పమేఘీకృ
 తా త్తా కామరూపత్వా త్పుష్పవషక మేఘీకృత విగ్రహస్సుక -
 వ్యోమగంగాజలద్రైః - పుష్పా సారైః పుష్పసంపాతైః || ౫ || ధారా
 సంపాత ఆసార ఇత్యమరః - భవాత్ - స్వయమేవ - స్వపయతు ఆభిషిం
 చతు - స్వయం పూజాయా ఉత్తమత్వా దితి భావః - తథాచ శంభు

యతుభవాక్ వ్యోమగంగాజలాదైః । రక్షాపేతోర్నవశశభృ
తావాసవీనాంచమూనా మత్యాదిత్యం బహుతవహముఖే సంభృతం
తద్ధితేజః ॥ ౮౦ ॥ జ్యోతిర్లేఖావలయి గళితం యస్య బర్హం భవానీపుత్ర
ప్రేక్షాకువలయదళప్రాపికణ్ణికరోతి । ధౌతాపాంగం హరశశి

రహస్యే ॥ శ్లో ॥ స్వయం యజతిచేద్దేవము త్రమాసోదరాత్తజైః - మధ్య
మాయాజయేద్భృత్యై రథమాయజనక్రియేతి - స్కందస్య పూజ్యత్వ
సమర్థకమర్థాంతరం స్య స్యతి - రక్షేతి - తత్ సభగవాక్ స్కంద ఇత్యర్థః
విధేయప్రాధాన్యాన్నపుంసకత్వనిర్దేశః - వాసవస్యేమావాసవ్యః ॥
సూ ॥ తస్యైదమిత్యక్ - తాసాం వాసవీనామైంద్రీణాం - చమూనాం
సేనానాం రక్షేవ హేతురక్షా హేతుః తస్య రక్షా హేతోః - రక్షాకార
ణేన రక్షాధామిత్యర్థః ॥ సూ ॥ వప్తి హేతుప్రయోగ ఇతి షష్ఠీ - నవశశి
భృతాచంద్రశేఖరేణభగవతా - వహతీతివహః ॥ సూ ॥ పచాద్యచ్ -
హుతస్య వహోహుతవహః వహ్నిః - తస్యముఖే - సంభృతం సం
ఘతం - ఆదిత్యమతిక్రాంతమత్యాదిత్యం ॥ సూ ॥ ఆత్యాదయః - క్రాంతా
ద్యభేద్విత్తీయయేతిద్విత్తీయాసమాసః - తెజోహి - సాక్షాద్భగవ
తోహరస్యేపేదం మూత్యక్ - తరమిత్యధాః - ఆతః పూజ్యమితిభావః -
ముఖగ్రహణం శుచిత్వ సూచనాధాః - తదుక్తం శంధురహస్యే ॥
శ్లో ॥ గవాంసశ్చాద్విజస్యాంఘ్రియోగినాం హృత్కషేర్వచః - ఋరం
శుచితమంవింద్యాన్తుఖంత్రివహ్నివాజినామితి ॥ ౮౦ ॥ జ్యోతిరితి ॥
జ్యోతిషాంతేజసాం లేఖా రాజయః తాసాంవలయః మండలమస్యా
స్తీతిజ్యోతిర్లేఖావలయి - గళితం భ్రష్టం - నతుతౌల్యాత్ - స్వయంభిన్న
మిత్యాశయః - యస్యమయూరస్యబర్హంపింఛం ॥ ని ॥ పింఛబహ్వా
నపుంసక ఇత్యమరః - భవానీగౌరీ - పుత్రప్రేక్షాపుత్రస్నేహేనకువల
యస్యదళంపత్రం తత్ప్రాప్తితద్యోగీయధాతథా - కణ్ణికరోతి -
దశేనసహధారయతీత్యధాః యద్వాదళప్రాపిదళభాజిదళాహ్వా
కణ్ణికరోతి ॥ వ్యా ॥ ల్యబంతాత్ప్రమీ - దళంపరిహృత్యతత్స్థానే
కణ్ణికబర్హంధత్త ఇత్యధాః నాధస్తు - కులవయదళక్షేపీతిపాతేక్షేపా
నిందాపహరణంచేతి - హరశశిరుచాహరశిరశ్చంద్రికయా - ధౌతా

రుచాపావశే స్తంభయూరం పశ్చాదద్రిగ్రహణగురుభిర్జైర్నర
యేథాః॥ ౮౯॥ ఆరాధ్యైశంశరవణభదందేవముల్లంఘితాధ్వసీధ
వ్వందైర్జలకణభయాద్వీణిభిమౌక్తమార్గః॥ వ్యాటంభేథాసురభి
తశయాంభజాంమానయిష్యక్ సోతోమూర్త్యా భువిపరిణతాం

పాంగంస్వతోపిశౌక్ల్యాదపిధవళితనేత్రాంతం॥ ౯౦॥ అపాంగౌనేత్ర
యోరంతావత్యమరః పావకస్యాగ్నైరపత్యంపావకిః॥ సూ॥ అత
ఇశోతిఇష్ప్రిత్యయః తస్యపావకేః సుబ్రహ్మణ్యస్య - తంపూర్వోక్త
మయూరం - పశ్చాత్పవనమాభిషేచనానంతరం - అదేదేవ
గిరంకర్తుః కమగ్రహణేనగుహాసంక్రమేణనగురుభిః ప్రతిధ్వనమ
హద్భిరిత్యధః - గజకైః - సునితైఃనతయేథాః - నృత్యంకా
రయ - మార్దంగికధాపేనభగవంతముపాస్వేతిధావః॥ వ్యా॥ నత
యేథాఇత్యత్ర ఆణాతపకమకాచ్చిత్తవత్కృత్యకాదితిచాత్తనే
చదాసవాదః - తస్యానపాదమ్యాజ్యమెత్యాదినా ప్రతిషేధాత్॥
౮౯॥ వ్యా॥ ఆరాధ్యైః॥ ఏనంపూర్వోక్తంశరవణభవంశరాబాణ
త్యణాని॥ ౯౦॥ శరోపాణేబాణత్యణేఇతిశబ్దార్ణవే - తేమాంవనంశరవణం॥
సూ॥ ప్రసరింతరశరేత్యాదినాణత్వం - తత్రభవోజన్తయస్యతంశరవ
ణభవందేవంస్కందంశరజన్తాషడాననఇత్యమరః॥ వ్యా॥ అవర్జ్యో
బహుప్రీహిర్వ్యధికరణోజన్తాద్యుత్తరపదఇతివామనః - అగతికత్వా
దాశ్రయణీయ ఇత్యధః - ఆరాధ్యోపాస్య - వీణిభిర్వీణావద్భిః॥
వ్యా॥ ప్రీహ్యగిత్యాదినిప్రత్యయః - సిద్ధద్యంద్వైఃసిద్ధమిధునైః - భగ
వంతంస్కందముపవీణయితుమాగతైరితిధావః - జలకణభయాత్
జలనేకస్యవీణాకవ్వణనప్రతిబంధకత్వాదితిధావః ముక్తమార్గః త్యక్త
వత్తానక - ఉల్లంఘితాధ్వాకియంతమప్యధ్వానంగత్వేత్యధః -
సురభితనయానాం గవామాలంభానైః సంజ్ఞాపనేనజాతాం తథీ
క్తాం - ధువిలోకేస్తోతోమూర్త్యా ప్రవాహరూపేణ పరిణతాం
రూపవిశేషమాసన్నాం - రంతిదేవస్యదశపురపతేమహారాజస్య
కిర్తిచమకణ్వత్యాఖ్యాననదీమిత్యధః - మానయిష్యక్ సత్క
రిష్యక్వ్యాటంభేథాః - వ్యానమ్యావతరేత్యర్థః - పురాశిలరాజ్ఞోరంతి

రంతిదేవస్యకీర్తిమ్॥ ౫౦ ॥ త్వయ్యాదాతుంజలమవసథేశాశ్శీఘ్రాణో
వర్ణచోరేతస్యాస్సింధాః పృథుమపితనుందూరభావాత్సృవాహం।
ప్రేక్షీమ్యంతే గగనగతయోనూనమాన్వర్జ్యదృష్టిరేకం ముక్తాగుణ
మివభువస్థూలమధ్యేంద్రసీలం॥ ౫౧॥ తాముతీర్యవ్రజపరితభూ
లతావిభ్రమాణాం యక్షోత్తే పాదుపరిపలసత్కృష్ణశారప్రభాణాం।

దేవస్యగవాలంభేషు ఏకత్రసంభృతాత్సంరక్తసిమ్యందా చ్చమక
రాశేఃకాచిన్నదీపసారసాచమకణ్యతత్యాఖ్యాయత ఇత్యుపాఖ్యా
యతే॥ ౫౦॥ త్వయీతి॥ శాశ్శీఘ్రాః కృష్ణస్య-వణకస్య కాంతేశోచరే
వణకచోర- తత్తుల్యవణకఇత్యర్థః- త్వయి- జలమాదాతుమవసతే
సతి- పృథుమపి-దూరభావాత్-తనుంసూక్ష్మతయాప్రతీయమానం-
తస్యాస్సింధోశ్చర్మణ్యత్యాః- ప్రవాహం - గగనేగతిగమనంయే
షాంతే- గగనగతయః ఫేచరాః సిద్ధగంధర్వాదయః॥ వ్యా॥ అయమపి
బహుప్రీహిః - పూర్వవజ్జన్మాద్యుత్తరపదేషుద్రవ్యవ్యః - నూనంస
త్యం- దృష్టితావజ్ఞానమయ్యేకమేకయష్టికం - స్థూలోమహాక
మధ్యోమధ్యమణిభూతఇంద్రసీలోయస్యతం- భువోభూమేః-ముక్తా
గుణంముక్తాహరమివ- ప్రేక్షీమ్యంతేఅత్రసీలమేఘసంగతస్యప్రవా
హస్యభూకంతగతముక్తాగుణత్వేనోత్పేక్షణాదుత్పేక్షైవేయమి
వశబ్దేనవ్యజ్యతే - నిరుత్తరకారస్తు తత్రతత్రోపమాయాం ఇవశబ్ద
దశకానాదత్రాప్యపమైవేతిబభ్రామ॥ ౫౧॥ తామితి॥ తాంచమక
ణ్యతీముతీర్య-భ్రువోలతాఇవభూలతాం॥ వ్యా॥ ఉపమితసమాసః-
తాసాంవిభ్రమాఃపిలాసాః - పరిచితాక్లప్తాః భూలతావిభ్రమా
యేషాంతేషాం- పత్నాణినేత్రలోమాని- యక్షసూత్రాదిసూక్ష్మాంశే
కింజల్కనేత్రలోమనీతిశాశ్వతః- తేషాముత్తైపాదున్నమనాద్ధతోః-
కృష్ణాశ్చతాంశారాశ్చకృష్ణశారాఃనీలశిబలాః॥ వ్యా॥ వణకవర్ణే
నేతిసమాసఃకృష్ణేరక్తేసీతేశారఇతియాదవః - తతిశ్చారశబ్దాదేవ
సీద్ధేశాష్టేకపునః కృష్ణపదోపాదానంకాష్ట్యకప్రాధాన్యార్థం-
రక్తత్వంతునవివక్షితం - ఉపమానుసారాత్తతస్యస్వాభావికస్యస్త్రీ
నేత్రేషుసాముద్రికవిరోధాత్-ఇతరస్యాప్రసంగాత్కృచిత్యవ్యాప

కుండక్షేపానుగమధుకరశ్రీముమామాత్తబింబంపాత్రీకుర్వక్ దశపు
రవధూనేత్రకాతూహవానామ్ || ౫౨ || బ్రంహవర్తంజనపదమధచ్చా
యయాగాహమానఃక్షేత్రంక్షత్రప్రథనపిశునంకారవంతద్భజేథాః |
రాజన్యానాంశితశరశతైర్యత్ర గాండివధన్వాధారాపాతైస్సమివ
కమలాన్యభ్యవషణ్ముఖాని || ౫౩ || హిత్వాహంలామభిమతఃసాం

కథనంతుపాంతవిషయం - ఉపగవిలసంత్యోక్త్యష్టాశ్శారాః ప్రభాయే
మాంతేమాం - కుందానామాఘృకుసుమాని || ౫౨ || మాఘృకుకుందమిత్వ
మతః - తేమాంక్షేపఇతస్తతశ్చాలనంతస్యానుగా ఆనుసారిణోదే
మధుకరానైపాంశ్రీయంమష్టంతీతితథోక్తానాం - క్షేప్యమాణకుండా
నుభావిమధుకరకల్పానామిత్వభేదః - దశపురంరంతిదేవనగరంతత్ర
వధ్వఃస్త్రియః || ౫౩ || వహూర్జాయాస్సుషాస్త్రీచేత్యమరః - తాసాంనే
త్రకాతూహలానాంనేత్రాభిలాషదృష్టి నామిత్వార్థః - ఆత్మబింబంస్వ
హూర్తి - పాత్రీకుర్వక్విషయీకుర్వక్ - వ్రజగచ్ఛ || ౫౨ || బ్రహ్మ
వతకమితి || అత్రమనుః || శ్లో || సరస్వతీదృవద్వతోదేవనద్యోర్య
దంతరం | తద్దేవనిమితందేశంబ్రహ్మవర్తంప్రచక్షతఇతి ఆధానం
బ్రహ్మవర్తంనామజనపదందేశం - చాయయా అనాతిపమండలేన -
గాహమానఃప్రవిశక్ - నతుస్వరూక్షణ || శ్లో || దేవక్షేత్రాశ్రమా
దీనిపరిహృత్యాన్యతోవ్రజేదితివచనాదితిభావః - క్షత్రప్రథనపిశునం
అధ్యాపిశిరః కపాలాదిమత్తయా కురుపాండవయుద్ధసూచకమిత్వ
భేదః || ౫౩ || యుద్ధమామోధనంజన్యంప్రథనంప్రవిదారణమిత్వమరః -
తత్ప్రసిద్ధం - కురుణామిదంకారవంక్షేత్రం - భజేథాఃకురుక్షేత్రం
వ్రజేత్యర్థః - యత్రకురుక్షేత్రే - గాండివంధనుర్విశేషః || సూ || గాంధ్య
కజగాత్సంజ్ఞాయామితిమత్వభేదయోవప్రత్యయః || ౫౪ || కపిధ్వజస్య
గాండివగాండివా వున్నపుంసకీర్తిత్యమరః - గాండివమితిధనుర్వ
స్యసఃగాండివధన్వాఅజనః || సూ || వాసంజ్ఞాయామిత్వసజాదేశః
శితశరశతైః - రాజన్యానాంరాజ్ఞాంముఖాని - ధారాణామదకధాతా
ణాంపాతైః - కమలాని - త్వమివ - అభ్యవషణ్ అభిముఖంవృష్టవాక్
శరవషణ్ శిరాంసిచిచ్ఛేదేత్యర్థః || ౫౩ || హిత్వేతి || బంధుప్రీత్యా

రేవతిలోచనాంకాం బంధుప్రీత్యా సమరవిముఖో లాంగలీయాన్సి
 షేషే | కృత్వాతాసామభిగమమపాంసౌమ్యపారస్వతీనామంతశుద్ధ
 స్త్యమసిభవితావణమాత్రేణకృష్ణః || ౫౪ || తస్మాద్గచ్ఛేగనుకనఖ
 లుశ్చైలరాజావతీర్ణాంబహ్నాంకన్యాంసగరతనయస్యగఽసోపాన
 కురుపాంశవస్నేహేన-నతుభయేనసమరవిముఖోయుద్ధనిస్పృహః
 లాంగలమస్యాస్తీతిలాంగలీహలధరః - అభిమతరసాం అభీష్టాస్వా
 దాంతథారేవత్యాః సప్రియాయాః లోచనేపాదః ప్రతిచించి
 తత్వాచ్చిహ్నంయస్యాస్త్రాః-హాలంసురాం || ౫౫ || సురాహలిప్రియా
 హాలేత్యమరః-అతిప్రయుక్తందేశభాషాపదమప్యతీవకవిప్రయోగా
 త్సాక్షిభ్యుదాజహరవామనః-హిత్యాత్యక్త్వాదు స్యజామపీధిధావః
 యాస్సారస్వతిరపఃసిషేషే-హేసౌమ్యసుభగ-త్వమపి-తాసాం
 సరస్వత్యానద్యా ఇమా సారస్వత్యః - తాసాం సారస్వతీనాం-
 అపాంఅభిగమంసేవాం-కృత్వా- అంతఃఅంతరాత్మనిశుద్ధఃనిమగః
 నిర్దోషఃభవితా || ౫౬ || ఋత్తుచావితత్పచ్-అసేనద్యవపవిత్రీ
 భూతోభవిష్యతీత్యర్థః || ౫౭ || వతఃమానసామీష్యాద్వర్తమాన
 ప్రత్యయః-వణమాత్రేణవణేనైవ-కృష్ణః-శ్యామః-నతుపాపే
 నేత్యర్థః-అంతశ్శుద్ధిరేవ-సంపాద్యానదాహ్య-బహిశ్శుద్ధోపిసూత
 వధప్రాయశ్చితార్థం సారస్వతసతిలనేవీతత్రభవాత్ బలభద్రవవ
 ఆత్రనిదశకానం-అతోభవతాపిభగవతీసరస్వతీసర్వదాసేవితప్యేతి
 ధావః || ౫౮ || తస్మాదితి || తస్మాత్కురుక్షేత్రాత్ - కశీఖిలస్యాద్రేః
 సమీపే-అనుకనఖలం || సూ || అనుర్యత్సమయేత్యవ్యయాధావః-శైల
 రాజాద్ధిమవతఃఅవతీర్ణాం-సగరతనయానాంస్వర్గసోపానపక్షైః
 స్వగఽప్రాప్తిసాధనభూతా మిత్యథః - జహ్నుర్నామరాజ్ఞః
 కన్యాంజాహ్నువీం-గచ్ఛేః-గచ్ఛ || ౫౯ || విధ్యథేఽలిజ్ - యాజా
 హ్నువీ - గార్యాః వక్త్రేయాభ్రీకుటిరచనా సాపత్న్యరోమాత్
 భూభంగకరణతాం-ఫేనైఃవిహస్యేవహసితేవ-ధావళ్యాత్సేనా
 నాంహసత్సేనోత్పేక్షణం - ఇంద్రో శిరోమాణిక్యభూతే లగ్నః
 ఊర్తయసవహస్తాఃయస్యాస్స ఇందులగ్నోమికహస్తాసతీశంభోః

పక్షిం॥ గౌరీవక్త్రభ్రుకుటిరచనాంయావిహస్యేవశ్చనైశ్శంభోః
కేశగ్రహణమకరోషందులగ్నోర్నిహస్తా॥ ౫౫॥ తస్యాఃపాతుంసుర
గజఇవవ్యోమ్నిపశ్చార్థలంబీత్వంచేదచ్చస్ఫటికవిశదం తర్కయేన్తి
ర్యగంభః । సంసర్పంత్యాసపదిభవతస్సోన్రితసి చ్చాయయాసా
స్యాదస్థానోపగతయమునాసంగమేభిరామా॥ ౫౬॥ ఆసీనానాంసుర
భితకిలందాభి గంధైర్మృగాణాం తస్యావప్రభవమచలం ప్రాప్య

కేశగ్రహణం - అకరోత్ యథా కాచిత్యైర్ధానాయికాసపత్నిమ
సహమానాతామనాదృత్యస్వవల్లభ్యం ప్రకటయంతీభతాః - సంస
హకిరోరత్నేనకేశేష్యాకమతీతద్వదితిభావః - ఇదంచపురాకిలభగ్ని
రధప్రాధానయాభగవతీంగగనతలాదాపతంతీంగంగాం గంగా
ధరఃజటాజూటేనజగ్రామేతికథామపజీవ్యోక్తం॥ ౫౫॥ తస్యా
ఇతి॥ సురగజఇవకశ్చిద్విగ్గజఇవ - వ్యోమ్ని - పశ్చార్థం పశ్చిమాధా
మిత్యర్థః॥ వ్యా॥ పృషోదరాదిత్వాత్సాగుః - తేనలంబతఇతిపశ్చార్థ
లంబీనక - పశ్చార్థభాగేనవ్యోమ్నిస్థితావపూర్వాధేఃసబలోన్ముఖ
ఇత్యర్థః - కేశీన్పుర్వార్థలంబీతిపతంతీ - అచ్చస్ఫటికవిశదంనిదోమ
స్ఫటికావదాతం - తస్యాఃగంగాయాః - అంభఃతోయంతిర్యక్తిరశ్చ
నంయథాతథా - పాతుం - త్వంతర్కయేఽవిచారయేశ్చేత్ - సపది -
సోన్రితసిప్రవాహే - సంసర్పంత్యాసంక్రామంత్యా - భవతశ్చాయ
యాప్రతిబింబేన - ఆసాగంగా - ఆస్థానేప్రయాగాదన్యత్రఉపగతః
ప్రాప్తః యమునాసంగమోయయాసాతథాభూతేవ - అభిరామా
స్యాత్॥ ౫౬॥ ఆసీనానామితి॥ ఆసీనానామపవిష్టానాం - మృగాణాం
కస్తూరీమృగాణాం అన్యథానాభి గంధానుపవతైః నాభిషుగంధైః
కస్తూరీగంధైః తేషాంతదుద్భవత్వాత్ - ఆతఏవ మృగనాభిసంజ్ఞాచ॥
ని ॥ మృగనాభిర్మృగమదః కస్తూరీచేత్యమరః - అథవానాభయః
కస్తూర్యః॥ ని॥ నాభిఃప్రథానేకస్తూర్యాంమదేచక్వచిదిష్యతఇతివిశ్వః
తాసాంగంధైః సురభీకృతాః కిలాఃయస్యతం - తస్యాగంగాయావప్ర
భవత్యస్తాదిప్రభవః కారణంతంతుషారైః హిమైః గౌరంశితం॥
ని॥ ఆవదాతస్సేతోగౌరఇత్యమరః - అచలంప్రాప్య - వినీయతే అనేనేతి

గౌరంతుమారైః వక్ష్యస్యభవశ్రమవినయనేతస్య శృంగేనిషణ్ణశ్శ్చ
భాంశుభ్రాత్రినయవృషోత్థాతపంకోపమేయాం॥ ౫౭ ॥ తంచేద్యా
యాసరతిసరళస్కంధసంఘట్టజన్తాబాధేతోల్కాక్షపితచమరీవా
లభారోదవాగ్నిః । అహాన్యేనంశమయితుమలం వారిధారాసహ
నై । రాపన్నాతిక ప్రశమనఫలా స్సంపదో హ్యుత్తమానాం॥
౫౮ ॥ తత్రవ్యక్తందృషదిచరణన్యాసమధైందమాశేశ్శశ్వత్ప్రిధైరుప

వినయనం॥ వ్యా॥ కరణేబ్యుత్ - అధ్వశ్రమస్యవినయనేఅపనోదనై-
తస్యహిమాద్రైః- శృంగే- నిషణ్ణస్సక- శుభ్రోయఃత్రినయనస్తస్య
త్ర్యంబకస్యవృషోవృషభః ॥ ౫౭ ॥ సుకృతేవృషభేచృష ఇత్యమరః-
తెనోత్థాతెనావదారితెనపంకెనసహ ఉపమేయాంఉపమాతుంయో
గ్యాం-కోభాం- వక్ష్యసివోధాసి॥ వ్యా॥వహతేల్కాట్ - త్రినయనే
త్యత్ర॥ సూ॥ పూర్వపదాత్సజ్ఞాయామగఇతిణత్వంసభవతి॥ సూ॥
త్సుభ్యాదిషుచేతినిషేధాత్ - తస్యాప్రభవమితాదినాహిమాద్రౌ
మేఘస్యవైవాహికగృహవిహారోధ్వన్యతే॥ ౫౭ ॥ తమితి॥ వాయూ
వనవాతెసరతివాతినతి- సరళానాంచేవ దారువిశేషాణాంస్కంధాః
ప్రదేశవిశేషాః॥ ౫౮ ॥ ఆశ్రీప్రకాండఃస్కంధస్సన్మూలాచ్ఛాఖా
వధేస్తరారిత్యమరః- తెమాంసంఘట్టనేనసంఘషేణజన్తయస్యసః
తథోక్తంజన్తోత్తరపదతావద్వ్యధికరణోపి బహుప్రీహిస్సాధురిత్యు
క్తం-ఉల్కాభిఃస్ఫులింగైఃక్షపితాఃనిదకాగ్ధాఃచమరీణాంవాలభారాః
కేశసమూహాఃయేనసః - ఆతోదవఇత్యగ్నిః దవాగ్నిః వనవహ్నిః॥
౫౮ ॥ వనేచవనవహన్నాచదవోదావఇతిశాశ్వతః - తంహిమాద్రం-
బాధేతచేత్పీడయేద్యది- వినందవాగ్నింవారిధారాణాంసహనైః-
అలమత్యంతంశమయితుమహాసే- యుక్తంచైతదిత్యాహ- తథాహి
ఉత్తమానాంమహతాం - సంపదః సమృద్ధయః - అపన్నానామా
ర్తానాం ఆతికప్రశమనమాపన్నివారణమేవఫలం ప్రయోజనంయూ
సాంతాస్తథోక్తాహిఅతోహిమాచలస్యదావానలస్తవయాశమయి
తవ్యఇతిభావః॥ ౫౮॥ తత్రేతి॥ తత్రహిమాద్రౌ - దృషదికస్యాంఽచి
చ్ఛిలాయాం-వ్యక్తంప్రకటితం-శశ్వత్సదా-సిద్ధైర్వ్యభిః॥ ౫౯॥

చితబలింభ క్రినమ్రుఃపరియాః | యస్తీకదృష్టేకరణవిగమాదూర్ధ్వ
ముద్ధూతపాపాః కల్పిష్యంతేస్థిరగణపద ప్రాప్తయే శ్రద్ధధానాః ||
౫౯ || యేసంరంభోత్పతనరభసాస్సాన్వంగ భంగాయతస్తిన్దుక్తా
ధ్వంసంసపదిశరథాలంఘయేయర్భవంతం | తాన్కుర్వీధాస్తుముల

ర్నిష్యత్రియోగయోరితివిశ్వః - ఉపచితబలింవిరచితపూజాం || ౧ ||
బలిఃపూజోపహారయోరితియాదవః - అర్థశ్చసామిందుశ్చఅర్థేదుః
ఖండేందుః || ౧ || అర్థఃఖండేనమాంశేధృమితివిశ్వః - సఃమాశేయ
గృతస్సార్థేందుమాశే రీశ్వరస్యచరణన్యాసం పాదన్యాసం భక్తిః
పూజ్యేష్యనురాగఃతయానమ్రాభక్తిసమస్యకపరియాః ప్రదక్షి
ణంకురు || వ్యా || పరిపూర్వాదిణ్ ధాతోర్లిజ్ - యస్తీకపాదన్యాసే-
దృష్టేసతి - ఉద్ధూతపాపాఃనిరస్తసమస్తకల్పిషాస్సంతఃశ్రద్ధధానాః
విశ్వసంతః పురుషాః శ్రద్ధావిశ్వాసః - ఆస్తీకబుద్ధిరితి యావత్ ||
వ్యా || శ్రదంతరోరుపసగవద్వృత్తిర్వక్తవ్యేతి - కరణస్యక్షేత్రస్య
విగమాదూర్ధ్వందేహత్యాగాత్పరమిత్యథః || ౧ || కరణంసాధకత
మక్షేత్రగాత్రేంద్రియేష్యపీత్యమరః - స్థిరంశాశ్వతంగణాః ప్రమ
థాః || ౧ || గణాః ప్రమథసంఖ్యాపూజితైజయంతీ - తెహంపరంస్థా
నంతస్యప్రాప్తయే - కల్పిష్యంతే - ప్రాప్తుంశక్యంతీత్యథః || వ్యా ||
క్లప్తేపర్యాప్తివచనత్వేనతస్యాలమధృత్వాత్తద్యోగసూ||నమః-
స్వస్తీత్యాదినాచతుర్థే - అలమితిపర్యాప్త్యర్థగ్రహణమితి - భాష్య
కారః || శ్లో || అవ్యక్తం వ్యంజయామాస శివశ్శ్చిచరణద్వయం |
హిమాద్రౌశాంభవాదీనాంసిద్ధయేసర్వకమణాం - దృష్ట్వాశ్రీచర
ణంసమ్యక్సాధకస్థిరయే త్రసుంజచ్చాధీనశరీరోహిచవరెచ్ఛజగత్త్ర
యం - ఇతిశంఘరహస్యే || ౫౯ || యఇతి || తస్తికహిమాద్రౌ - సంరంభ
స్సంభ్రమఃకోపోవా || ౧ || సంభ్రస్సంభ్రమేకోపఇతిశబ్దాణామే-
తేనగజఇతిభ్రాంత్యాఉత్పతనే ఉత్పవసేరభసోవేగో యేమాంతేత
థోక్తాః || ౧ || రభసోవేగహవయోరితివిశ్వః - యేశరభాఃఅష్టా
పదాః - మృగవిశేషాః || ౧ || శరభశ్వలభేచాష్టాపదేప్రోక్తమృగాం
శరఇతివిశ్వః - ముక్తఃత్యక్తః - అధ్వాశరభోత్పతనమాగఃయేనతం

కరకావృష్టిపాతావక్తిర్ణాకేవానస్యః పరిభవపదం నిష్కలారంభ
యత్నః॥ ౬౦॥ శబ్దాయంతేమధురమనితైకీచకాః పూరమాణాస్సం
సక్తాభిత్రిపురవిజయోగీయతెకిన్నరీభిః । నిర్హృదస్తైమురజివచే

భవంతం - సపదిస్వాంగభంగాయ-లంఘయేయః॥ వా॥ సంభావ
నాయాంలిజ్ - భవతోతిదూరవతిత్వాత్స్వాంగభంగాతిరిక్త
ఫలంనాస్తీతేసాంలంఘనస్యేత్యధః - తాత్పర్యభావ - తుమల
స్సంకులాః - కరకావక్షోః-లంఘనాంవష్టిః తస్యాఃపాతేనావ
క్తిర్ణాక - ఆవక్షిప్తాకకుర్వీధాఃకురుష్వ ॥ వ్యా ॥ విద్యధోలిజ్ -
క్షుద్రోవ్యధిషీపకవిపక్షస్పద్యః-ప్రత్యక్షప్రవ్యతిభావః- తథాపి
ఆరభ్యంతేతత్పారంభాః కమాణితేమయత్నః ఉద్యోగః సనిష్క
లోయేమాంతేతథోక్తాః-విఫలకమీ-శక్రమాశ్చత్వర్థః-ఆతః-కేవా
నరాః-పరిభవపదంతిరస్కారాస్పదం-నస్యర్నభవంతి- భవంత్యే
వేత్సర్థః-యత్త్వత్ర॥ ౬౧॥ వక్షోపలస్తుకరకజతియాదవవచనాత్కు
రకశబ్దస్య నియతఫల్లింగతాభిప్రాయేణ కరకాణామావృష్టిరితికే
మాంచద్వ్యాఖ్యానం - తదన్యేనానుమన్యతేవక్షోపలస్తుకరకేత్య
మరవ్యాఖ్యానే - తత్రభవతాక్షీరస్వామినాకమండలౌచకరకజతి
నానాథేపుంస్యపితృతీతివదతా ఉభయలింగతాప్రకాశనాత్
యాదవస్యపుంలింగతావిధానే తాత్పర్యం - నతుస్త్రీలింగతాని
షేధః- నతద్విరోధోపి ॥ ౬౨॥ కరకస్తుకరకేస్యాదాక్రోశేచకమం
డలౌ-పక్షిభేదేకరేచాస్త్రీకరకాచఘనోపలజతివిశ్వప్రకాశవచనే
తూభయలింగతావ్యక్తేవేతినకుత్రాపివిరోధవాతా - అతఏవరు
ద్రోపి॥ ౬౩॥ వక్షోపలస్తుకరకాకరకోపిచదృశ్యత్యతి॥ ౬౪॥ శబ్ద
యంతేజతి-హేమేఘ- అనితైఃవాయుభిః- పూర్వమాణాధ్తాయమా
నాః-కీచకాఃవేణువిశేషాః॥ ౬౫॥ వేణవంకీచకాస్తేస్యర్యేస్వనంత్యని
లోద్ధతాశ్చత్యమరః - మధురంశ్రుతిసుఖయథాతథా శబ్దాయంతేశ
బ్దంకుర్వంతిస్వనంతీత్యధః ॥ సూ॥ శబ్దవైరకలహాభ్రిత్యాదినాక్య
చ్ఛ్రిత్యయఃఅనేనవంశవాద్యసంపత్తిరుక్తా- సంసక్తాభిఃభక్తాభిః-
వంశవాద్యానుషక్తాభిర్వాసంరక్తాభిరితిపాతైరక్రకంతిభిరిత్యధః

త్కందరేషు భవనిస్సన్య త్సంగితాథోఽన నుపశుపతే సత్రఘానీ
 సమగ్రః॥ ౬౧॥ ప్రాతేయాద్రేరుపతటమః క్రమ్యతాంస్తాన్విశేషాః
 హంసద్వారంభృగుపతియశోవత్క్యతౌక్రొంచరంధ్రమ్ । తేనో
 దీచీందిశమనుసరే స్తీర్యగాయామశోభీశ్యాః పాదోబలినియమనా
 కిన్నరీభిఃకిన్నరస్త్రీభిః-త్రయాణాంపురాణాంసమాహరస్త్రీపురం॥
 సూ॥ తద్ధితాథేత్యాది నాసమాహర సమాసః పాత్రాదిత్వాన్నపుం
 సకత్వం-తస్యవిజయః-గీయతే-కందరేషుదరీషు॥ ౧॥ దరీతుకందరో
 వాస్త్రీత్యమరః- తేతవ- నిర్ద్వాదఃగంభీరభవనిః- మురజేవాద్యభేదే
 భవనిరివేత్యర్థః-స్యాచ్ఛేత్-తహి-తత్రచరణసమీపేపశుపతేర్నిత్య
 సన్నిహితస్యశివస్యసృత్యతతిశేషః-సంగీతంతార్యత్రికం॥శ్లో॥సవ్య
 గ్గీతేతుసంగీతన్యాయారంభప్రసిద్ధకే। తౌర్యాణాంత్రితయేచాపీతి
 శబ్దాణామే - తదేవార్థః సంగీతార్థః సంగీతవస్తు ॥ ౧ ॥ అథోభి
 ధేయరైవస్తు ప్రయోజననివృత్తిష్టిత్యమరః - సమగ్రః సంపూర్ణః
 ఛావీననుభవిష్యతిఖలు ॥ వ్యా ॥ భవిష్యతిగమ్యాదయఇతిభవిష్య
 దథేఽణినిః॥ ౬౧ ॥ ప్రాతేయాద్రేఃహిమాద్రేః - ఉపతటంతటస
 మీపే ॥ సూ ॥ అవ్యయవిభక్తిత్యాది నా సమీపార్థవ్యయీధావః
 తాంస్తాః॥ వ్యా॥ వీష్పాయాంద్విరుక్తిఃవిశేషాఃద్రష్టవ్యార్థాః॥
 ౧॥ విశేషోవయవేవ్యక్తాద్రష్టవ్యోత్తమవస్తునీతిశబ్దాత్తవే- అతిక్రమ్య
 ఆదరేణదర్శనమతీత్యేత్యర్థః-గచ్ఛేత్యనాగతేనసంబంధః-హంసా
 నాంద్వారంహంసద్వారం - మానసప్రస్థాయినోహంసాః క్రాంచ
 రంధ్రేణసంచరంతీత్యాగమః - భృగుపతేః జామదగ్న్యస్యయశో
 వత్క్యయశః ప్రవృత్తికారణమిత్యర్థః - యత్క్రాంచస్యాద్రేః
 రంధ్రంక్రాంచరంధ్రమ్ సీ- తేనక్రాంచబలేనబలేదైత్యస్య-నియ
 మసేబంధనే అభ్యుత్యతస్యప్రవృత్తస్య విష్టోర్వాప్యపకస్య భగవత
 స్త్రీవిక్రమస్యశ్యామఃకృష్ణవర్ణః- పాదఇవ - తిర్యగాయామేనబిల
 ప్రవేశార్థంతిరచ్ఛీనద్రేఘ్యేణశోభతఇతితిర్యగాయామశోభీనా
 తాచ్ఛీర్యేణినిః-ఉదీచీందిశం- అనుసరేఃఅభిగచ్ఛ - పురాకిలభగవ
 తోదేనాద్ధూర్జటేః ధనురుపనిషదమధీయతాభృగునందనేనన్మంద

భ్యుద్యతస్యేవ యోః॥ ౬౨॥ గత్వా చోర్ధ్వం దశముఖభుజోచ్ఛ్వాసిత
 ప్రస్థసంధేః కైలాసస్య త్రిదశవనితాదర్పణస్యాతిధిదివేదివేసాన్యః।
 శృంగోచ్ఛ్వాగ్రియైః కుమురవిశదైర్యోః తత్యస్థితః ఖండాకీభూతః ప్రతి
 దినమివ త్యగ్రంబకస్యాట్టహాసః॥ ౬౩॥ ఉత్పశ్యామి త్వఇతటగతేన్నీ
 గ్ధభిన్నాంజనాభేన ద్యుఃకృతద్విరదరదనచ్ఛేదగౌరవ్యతస్య। శోభా
 మద్రైస్త్రిమితనయనపేక్షణీయాంభవిత్రీమంసస్యస్తేనతిహలభృతో

స్పథకయాక్రాంచ శిఖరిణమితి నిశితవిశిఖముఖేన హేలయామృ
 త్పిండభేదంభిత్యాతతవవక్రాంచ షోభాదేవ సద్యస్సమజ్జృంభితే
 యశఃక్షీరవారిధౌ నిఖిలవపిజగజ్జాలమాక్షాశితమితి కథాశ్రూయతే॥
 ౬౨॥ గత్వేతి॥ క్రాంచచిలనిగమానంతరమూర్ధ్వంచగత్వా-దశ
 ముఖస్యరావణస్యభుజైరుచ్ఛ్వాసితా విశ్లేషితాః ప్రస్థానాంసానూ
 నాంసంధయోయస్యతస్య-ఏతేననయనకాతుకసద్భావఉక్తః-త్రిదశ
 పరిమాణమేవామితి త్రిదశాః॥ వ్యా॥ సంఖ్యయేత్యాదినా బహు
 ప్రీహిః॥ సూ॥ బహుప్రీహకాసంఖ్యేయేత్యాదినాసమాసాంతాట
 జతిక్షీరస్వామీత్రిదశానాందేవానాంవనితాస్తాసాం దర్పణస్యస్ఫా
 టికత్వాద్రాజతత్వాద్విధాపిబింబగ్రాహిత్యేనైవముక్తం - కైలాస
 స్యాద్రైః ఆతిధిః స్యాః - యః కైలాసః - కుముదవద్విశదైర్నిరతైః
 శృంగాణామచ్ఛ్వాగ్రియైరున్నతిభిః- ఖమాకాశం వితత్యవ్యాప్యప్రతి
 దినంరాకీభూతః త్యగ్రంబకస్య త్రిలోచనస్య- ఆట్టహాసః ఆతిహాసఇవ
 స్థితః॥ ౬౩॥ ఆట్టావతిశయక్షామావితియాదవః - ధావశ్యాద్ధాసత్వే
 నోత్తేక్షణంహాసాదీనాంతుధావశ్యంకపిసమయసిద్ధం॥ ౬౩॥ ఉత్ప
 శ్యామితి॥ స్థిగ్ధంమస్మణంభిన్నంమర్దితంచయదంజనం కజ్జలంతస్యా
 భేవాభాయస్యతప్తీకత్వయితటగతేసాసుగతేనతి - సద్యఃకృతస్య
 ద్విరదరదనస్యగజదంతస్యభేదవద్రౌరస్యశుభ్రస్యతస్యాద్రైః కైలా
 సస్య-మేచకేశ్యామతే॥ ౬౪॥ కాలశ్యామలమేచకాశత్యమరః- వాశ
 సేవనై- అంసస్యస్తేనతి- హలభృతోబలభద్రస్యేవస్త్రీమితాభ్యాం
 నిశ్చలాభ్యాం అనిమిషాభ్యామితియావత్ - నయనాభ్యాంప్రేక్షణీ
 యాంశోభాం- భవిత్రీంభావినీ- ఉత్పశ్యామి - శోభాభవిష్యతీతి

మెచకేనాససీవ॥ ౬౪ ॥ హిత్యాతస్మిన్పుజగవలయంశంఘనాదత్త
హస్తాక్రీడానైశేయదిచవిహరేత్పాదచారేణగౌరీ॥ భంగీభక్త్యావిర
చితవపుస్తంభితాంతర్జలౌఘసోపానత్వంకురుమణితటా రోహణా
యాగ్రయాంఘ్రి॥ ౬౫ ॥ తత్రావశ్యంవలయకులిశోష్ణట్టనోద్గీణ
తోయంశేష్యంతిత్యాం సుతయువతయోయంత్ర ధారాగృహత్వం
తాభ్యోమోక్షస్తవయదిసఖే ఘమకలభిస్సనస్సాత్మీ॥ డాలోలా

తర్కయామిత్యర్థః పూర్ణోపమాలంకారః॥ ౬౪॥ హిత్యేతి॥ తస్మిన్
క్రీడానైశేతైలాసే॥ శ్లో॥ కైలాసఃకనకాద్రిశ్చమందరోగంధమా
దనః॥ క్రీడార్థంపర్వతాశ్శంభోశ్చత్వారోపివ్యరోచయన్నితరంఘ
రహస్యే - శంఘనాఘజగవవలయః కంకణః తంహిత్యాగౌర్యాః
భీరుత్వాత్త్యక్తా-వత్తహస్తాదత్తహస్తావలంబాసతీ-గౌరీ-పాద
చారేణవిహరేత్విచరేద్యది - తహి- అగ్రయాంఘ్రిపురోగతః-
తథా-స్తంభితోఘనీభావంప్రాపితఃఅంతజకలస్యదీఘఃప్రవాహో
యస్యసఃతథాఘాతస్సృ- భంగీనాంపర్వతాంభక్త్యా రచనయా
భంగీభక్త్యావిరచితవపుఃకల్పితశరీరస్సృ-మణినాంతటంమణితటం
తస్యారోహణాయసోపానత్వంకురు- సోపానభావంభజేత్యర్థః॥
౬౫॥ తత్రైతి॥ తత్రకైలాసే- అవశ్యంసర్వధా-సురయువతయఃదేవ
తాస్త్రియః-వలయకులిశానికంకణకోటయఃశతకోటివాచినాకులిశ
శబ్దేనకోటిమాత్రం లక్ష్యతే రుద్ధట్టనాని ప్రహరాస్తైరుద్గీణ
ముత్సృష్టంతోయంయేనతం-త్వా-యంత్రేషుధారాయంత్రధారాః
తాసాంగృహత్వం కృత్రిమధారాగృహత్వం - శేష్యంత్రప్రాపయి
ష్యంతిహేసఖేఘమేనిదాఘేలభిస్స ఘమకలభిస్స ఘర్మలభిత్వం
చాస్యదేవభూమిఘసర్వదాసర్వతుఃసమాహారాత్ ప్రాథమికమే
ఘత్వాయత ఉక్తమాపాదస్యప్రథమదివసే మేఘందదర్శేతితవతా
భ్యస్సురయువతీభ్యఃమోక్షోనస్యాద్యదితదా- క్రీడాలోలాఃక్రీడా
సక్తాః - ప్రమత్తాఇత్యర్థఃతాస్సురయువతీః - శ్రవణపరుషైఃకణ
కటుభిః- గర్జితైఃకరణైః-భాయయేఃత్రాసయేః॥ వ్యా॥ అత్రహేతు

శృంగవణపదుమైర్గజితైర్భానుయేస్తాః॥౬౬॥ హేమాంభోజప్రసరి
 సలిలం మానసస్యాదధానః కుర్వత్ కామంక్షణముఖపటప్రీతిమైరా
 వణస్య । భున్వన్కల్పద్రుమకిసలయావ్యకుంకానిస్వనాతైర్నానా
 వేమైర్జలదలలితైర్నిర్విశేస్తంసగేంద్రం ॥ ౬౭ ॥ తస్యోత్పంగేప్రణ
 యినఇనస్రస్తంగంగాదుకూలాంసత్వం దృష్ట్వాసప్తనరలికాం జ్ఞాన్య
 భయాధావాన్నాత్మనేపదం - నాపిపుగాగమః॥ ౬౬ ॥ హేమేతి॥
 హేజలదమేఘ- హేమాంభోజానాంప్రసవోజన్మయస్త్రీతత్తప్రస
 విజనకం॥ వ్యా॥ జిదృక్షీత్యాదినాఇనిప్రత్యయః - మానసస్యనరసః
 సలిలముదకం-ఆవధానఃపిబన్నిత్యర్థః-తదాచరావణస్యేంద్రగజస్య
 కామచారిత్వాత్ - శివసేనార్థం ఇంద్రదాగమనాద్వాసమాగతస్యేతి
 ధావః - త్మణే - మానసజలాదానకాతే ముఖపటేనయాప్రీతిస్తాం
 కుర్వత్-తథా- కల్పద్రుమాణాంకిసలయానిపల్లవభూతాన్యంకుకా
 నిసూక్ష్మవస్త్రాణి ॥ ౬౭ ॥ అంకుశంవస్త్రమాత్రేస్యాత్పరిధానోత్తరీ
 యయోః- సూక్ష్మవస్త్రేనాతుదీప్తాపిశిశద్భాణః-వె-స్వవాతైఃమేఘ
 వాతైః భున్వత్ ఇత్థంనానాబహుపథాశ్చేష్టాః తోయపానాదయో
 యేషుతైఃలలితైఃక్రీడితైః ॥ ౬౮ ॥ నాభవభద్రేస్త్రీప్యత్యలలితంత్రిషు
 సుందరై-అస్త్రీయాంప్రమదారామేక్రీడితేజాతపల్లవఇతిశబ్దార్థపే-
 తంసగేంద్రంకైలాసం-కామంయథేచ్ఛం-నిర్విశేఃఉపభుక్తువ- నిశ్చే-
 శోభృతభోగయోరిత్యమరః - యథేచ్ఛావిహారో మిత్రగృహేషు
 మైత్ర్యాఃఫలం- సహజమిత్రంచతైకైలాసః॥ ౬౯ ॥ మేఘపర్వతయో-
 రబ్జచస్త్రీయోరబ్జసూర్యయోః శిఖిజీమాతయోః దృష్టిరవ్యయోః
 మిత్రతాస్వయమితిదర్శనాదితిధావః॥ ౬౭ ॥ తస్యేతి ॥ ప్రణయినః
 ప్రియతమస్యేవతస్యకైలాసస్య ఉత్సంగ ఉర్ధ్వభాగేఠారాచ ॥ ౬౮ ॥
 ఉత్సంగోముక్తసంయోగసక్తిన్యూర్ధ్వతలేవీచేతుత్పలమాలాయా
 మకూలంకుభ్రీవస్త్రంగంగాదుకూలమివగర్జ్వాదుకూలం॥ వ్యా॥ ఉ-
 మితసమాసః - స్రస్తంగంగాదుకూలంయస్యాస్తాం॥ ౬౯ ॥ మకూల-
 సూక్ష్మవస్త్రేస్యానుత్తరీయేసీతాంకుశకఇతిశబ్దార్థపే- కామిన్యా-
 స్రస్తంగంగేపదుకూలంయస్యాస్తాం - తథోక్తాం - అలకాంకుశత

సే కామచారిణి | యావఃకాలేవహతిగలిగిందొరముచైర్చివిమానా
ముక్తాజాలగ్రధితునుకంకామినివాభ్రబృందం || ... *

ఇతిశ్రీకాలిదాసస్యకృతామేఘసంహతే

మహాకావ్యే పూర్వమేఘ

స్సమాప్తః.

సగరిం- దృష్ట్యా- కామినిమివేతిశేషః - హే కామచారికాత్వంపునః
త్వంతు- సజ్జాస్యసఇతిన- నావగమిష్యసీతిన- కింతుజ్ఞాస్యసపేత్యర్థః
కామచారిణిసైపూర్వమపి బహుకృత్యః తద్దర్శనసంభవాదజ్ఞానహ
పంథావితమేషెతినిశ్చయార్థంనజేద్వయప్రయోగః-తదుక్తం-స్త్రుతి
నిశ్చయసిద్ధాధేయమనజేద్వయప్రయోగఇతి ఉచ్చైర్విమానాఉన్న
తసప్తనూమికభవనాని || ని|| విమానోస్త్రీదేవయానెనప్రభూమిక
సద్దసీతియాదవః - మేఘసంవాహనస్థాన సూచనాథమిదం విశే
షణంఆన్యత్రఉచ్చైఃగంభీరావిమానానిష్కౌఠాచయా - అతికా-
వోయున్నాకం-కాలే-మేఘకాలిదత్కర్థః- కాలస్యసర్వమేఘసాధా
తశ్చాద్యఇతిబహువచనంసలిలముద్గిరతీతినలిగిందొరం ప్రవత్తుతి
భారమిత్యర్థః - అభ్రబృదంమేఘకదంబకం - కామినిస్త్రీముక్తా
జాలైఃమాక్తికసరైఃగ్రధితంప్రత్యుప్తం || ని|| పుంశ్చల్యాంక్షాక్తిక
ముక్తైరియాదవః-అలికమివచూర్ణకుంతలానివ-జాతావేకవచనం||
ని|| అలికాశ్చుణ్ణకుంతలాఇత్యమరః-వహతిభేదా- అత్రకైకా
సస్యానుకూలనాయకత్వమలికాయాశ్చస్వాధీనపతికాఖ్యనాయి
కాత్వంచధ్వన్యతేతదుక్తం || శ్లో || ఏకాయత్రానుకూలః స్వాదితి||
శ్లో|| ప్రియోపలాభితానిత్యంస్వాధీనపతికామతేతిలక్షయంతి-ఉదా
హరంతిచ-లాలయన్నలికాప్రాంతానచయకప్రత్యమండిరిః- సీనాం
నిహదయన్కాంతా-చాయావదనువతేతాతేతి. ... *

ఇతిశ్రీమహాసాధ్యాయకోలచలమల్లినాథసూతి

వికచితాయాం మేఘసంహతేవ్యాఖ్యానాం

సంహతేసహమాఖ్యానాయాం పూర్వమేఘ

స్సమాప్తః.

శ్రీ ర మ్మ.

మే ఘనం దే శే - స వ్యాఖ్యానే.

వీటీయనగ్రప్రాగంభః.

గ|| విద్యుత్వంతుంబలితవనితాన్యేంద్రచాపసజిత్రాన్యంగీతాయ
ప్రహతమరణాన్నిగ్గగంభీరభేగామం | అంతస్తోయంమణిమయ
ఘనస్తుంగమభ్రంలిహక్రాః | ప్రాసాదాస్త్యాంతులయితుమలంయత్ర

గ|| విద్యుత్వంతమితి | యత్ర ఆలకాయాం - లలితాః - రమ్యాః వని
తాస్త్రయోమేషుతేతథోక్తాః - సహజతైర్వర్తంతఇతిసజిత్రాః
సాలేఖ్యాః || ని || ఆలేఖ్యాచ్చర్యయోశ్చిత్రమిత్యమరః || సూ || తేన
సహేతితుల్యయోగఇతిబహుప్రీహిః - హోపసర్జనస్యేతి సహజబిస్య
సభావః - సంగీతాయతౌర్యత్రికాయప్రహతమరణాః తాదితమ్య
వంగాఇత్యర్థః || ని || మురజస్తుమృదంగేన్యాడ్ధాన్మమరళయోరపీతి
శబ్దాణామే-మణిమయాఃమణివికారాఃఘనఃక్రీడాసానభూమయః
మేషుతేతథోక్తాః ఆగ్రమంబరంలిహంతీర్వభ్రంఢిహాని ఆభ్రంక
మాణి || వ్యా || వహభేలిహాఇనిభవ్ - అరుర్ద్విషుచిత్యాదిసాముమా
గమః - భ్రంలిహానిఆగ్రాణీశిఖాణియేషాంకేతథోక్తా - ఆగ్రంకా
ఇత్యర్థః - ప్రాసాదాఃదేవగృహాః || ని || ప్రాసాదాకోదేవభూసుజామిత్య
వరఃవిద్యుతోన్యసంతివిద్యుత్కాతం - సేంద్రచాపసజిత్రచాప
యత్త్వన్నిగ్గంక్రావ్యఃగంభీరంక్రావ్యఃభేగామఃగతాంభవిరగ్గ
న్యతింఅంతః అంతగతంతోయంయన్యతమంతస్తోయం ఆలంస్యలి
లంతుంగమున్నతం - త్వాంతైస్త్వేవ్వేషైఃలలితవ తత్వావిధిమైకాః
కరిణౌః - తులయితుంసమీక రుం || వ్యా || తులాశిష్టాతత్కరోంకరిణౌ
తాత్తముకప్రత్యయః - అలంపర్యాప్తాః || ని || ఆలంభూషణంసగ్యప్తి
శక్తివారణవాచక మిత్యమరః - అత్రఉమానాపపేయి తాతేయః
సాసాదధర్మాణాంకృతీ ద్యవ్వనితాదీనాం యథాగంభీరమన్యేనసా

తైస్త్వికేష్టే॥ ౨ ॥ హస్తేలీలాకమలమలకేచాలకుందానుఃస్థంసీతా
 లోభప్రసవరజసాపాండుతామాసనేత్రిః । చూడాపాశేనవకుర
 వకం చారుణేకశిరీషం సీమంతచర్మ మపగమజం యత్రసీపంప
 వృశ్యాన్దేఘప్రాసాదసాద్యశ్యసిద్ధిరతివింబప్రతివింబభావేనఇయం
 పూణోకపమా॥౨॥ సంప్రతిసర్వదాతస్యోంసర్వద్దుసంపత్తిమహా-
 హస్తఇతి-యత్రఅలంకాయాం- వధూనాంస్త్రీణాంహస్తై- లీలార్చం
 కమలలీలాకమలంశరల్లింగమేతత్ - యతఉక్తం॥ శ్లో॥ శరత్పంకజ
 లక్షణేతి- అలకేకుంతలేజాతావేకవచనం-బాలకుందైఃప్రత్యగ్రమా
 ఘృకుసుమైఃఅనుబద్ధమనుసేధఃగ్రధనమితియావత్॥వ్యా॥సప్తంసకే
 భావేక్తః- హేమంతకార్యమేతత్ - యద్యపికుందానాంకైశిరత్వహ
 ప్యస్తీ-మాఘ్యంకుందమిత్యభిధానాత్ - తథాపిహేమంతప్రాదుర్భా
 వకైశ్శిరేప్రాథత్య మిత్యవస్థాభేదేనహేమంతకార్యత్వమిత్యాశ
 యేనచాలపదవిశేషణం - అలకమితిప్రథమాంతపాతెనప్రమిప్రక్ర
 మభంగస్సన్యితే- నాథస్తు- నియతపుట్లింగతాహనిశ్చేతిదోషాంతర
 మాహతదసత్॥ శ్లో॥స్వభావవక్రకణ్యలకానితాసామితి॥శ్లో॥నర్మ
 నాన్యలకానితాడితముదఃకృతోన్నదరఃఖండితః ఇత్యాదిమప్రయో
 గేమనపుంసకలింగతాదర్శనాదితి- అననేముఖేలోభప్రసవానాం
 లోభప్రప్నాణాంకైశిరాణాంరజసాపరాగేణ ॥ ౩॥ స్యాదుచ్ఛాడే
 సలేపుష్పేప్రసవోగర్భమోచన ఇత్యుపరః - పాండుతాంపిశంగ
 త్వంసీతాప్రాపితాత్రిః శోభాచూడాపాశే కేశపాశేనవకురవకం॥
 ౩॥ తత్రశోణేకురవకస్తప్రపీతేకురంటకఇత్యుపరః-వాసంతిపుష్ప
 విశేషఃకణేకాచాతుషేకలంశిరీషంగ్రేష్టఃపుష్పవిశేషః - సీమంత
 మస్తకకేశవీధ్యాం॥ ౪॥ సీమంతమస్త్రీయాంమ సకేశవీధ్యామదా
 హృతమితిశబ్దాణావే- తవోపగమఃత్వదుపగమః - ఘనాగమకాల
 ఇత్యర్థఃతత్రజాతంత్యదుపగమజం- వాషికలింగముక్తంసీపంకదం
 బకుసుమంచసర్వత్రాప్యస్తీతిశేషః॥ వ్యా ॥ అసిభవతిపరఃప్రథమ
 పురుషః అప్రయుజ్యమానోప్యస్తీతీన్యాయాత్ ఇత్థంకమలకుందాది
 తత్తత్కార్యసమాహారాభిధానాత్ అథాత్సర్వథా సమాహార

శూనాం॥ ౩॥ యత్రోన్నతభ్రమరముఖరాఃపాదపానిత్యపుష్పశూం
నశ్రేణీరచితరశనానిత్యపద్మానశీన్యః । కేకోల్కంతాభవనశిఖి
నిత్యభాస్వత్కలాపానిత్యజ్యోత్స్నఃప్రహతతమోవృతరమ్యాః
ప్రదోషాః॥ ౪॥ ఆనందోత్థంసయససలిలం యత్రనాన్యైర్నిమిత్తైః
నాన్యస్తాపఃకుసుమశరజాదిష్టసంయోగసాధ్యాత్ । నాన్యైస్తా
త్ప్రేణయకలహాద్విప్రయోగోపసత్తిర్విత్తేశానాం నశఖిలువయో
యావనాదన్యదస్తి॥ ౫॥ యస్యాంయక్షాస్సితమణిమయాన్యేత్యహ

సీద్ధిః- కారణంవి నాకార్యాభావాదితిభావః॥ ౩॥ యత్రేతి॥ యత్ర
కాయాం-పాదపావృక్షాః- నిత్యంపుష్పశియేమాంశేనిత్యపుష్పః-
నతుముతునియమాదిత్యర్థః-అతఏవోన్నతైఃభ్రమరైఃముఖరాశ్యద్వా
యమానాః - నశీన్యఃపద్మిన్యః - నిత్యంపద్మానియాసాంతాః నిత్య
పద్మాః- నతుహేమంతాదివక్షామితిభావః- అతఏవహంసశ్రేణీశ్శీః
రచితరశనాః కల్పితపిఖిలాః నిత్యంహంసపరికేష్టితా ఇత్యుతాః-
భవనశిఖిఃక్రీడామయా రాః-నిత్యంభాస్వంతఃకలాపాఃకుహాణి
యేమాంలే తథోక్తాః నతువమాన్యేవేతిభావః అతఏవకేకాభిరు
త్కంతాఃఉగ్రీవాఃప్రదోషాఃరాత్రయః-నిత్యంజ్యోత్స్నఃవంద్ర
కాయేమాంశేనిత్యజ్యోత్స్నః నతుశుక్లపవనప్రహతతాతమసాం
వృత్తివ్యాప్తిర్యేమాంశేతేనతేరమృత్యుతథోక్తాః-నయససభగా
ఇత్యర్థః॥ ౪॥ ఆనందేతి॥ యత్రాలకాయాంవిత్తేశానాంయక్షాణాం॥
ని॥ విత్తేశ్వరాఃకుశేరేస్యాత్ప్రభౌధనికయక్షయోరితివిశ్లేషః-ఆనందో
త్థమానందజన్యమేవనయససలిలం-అన్యైర్నిమిత్తైఃశోకాదిభిర్నాస్తి
ఇష్టసంయోగేనప్రియజనసమాగమేన- సాధ్యాన్నివతేనసీయాత్-
నత్యప్రతీకార్యాదిత్యర్థః-కుసుమశరజాన్తదనజన్యాతాపాత్-అన్య
స్తాపానాస్తి-ప్రణయకలహాదన్యస్తాన్తరణాదికారణాత్-విప్రయో
గోపపత్స్విరహప్రాప్తిరపి-నాస్తికించ - యావనాదన్యద్వయోవా
ధాకంచ - నాస్తిఖిలువితస్త్సృజద్వయం ప్రతీప్రమపివ్యాఖ్యాతం॥
౫॥ యస్యామితి॥ యస్యాంయక్షాఃఉత్తమస్త్రీసహాయా-లలితాంగ

ర్యైశ్శలానిజ్యోతిశ్చాయా కుసుమరతితానాః ప్రమత్త్రీనహయాః॥
 ఆనందం తేమమరతిఫలంకల్పవృక్షప్రసూతంత్యన్తంగీరధ్యనిమగతైః
 పుష్కరేష్వాహతేషు॥ ౬ ॥ మందాకిన్యాః పయసికిరై సేవ్యమానా
 మరుద్ధిర్మందారాణామసుతటరుహం ఛాయయావారితోష్ణాః॥ ఆన్వే
 నానవాచరాస్సంతేః సతిమణిమయానిస్ఫుటికమణిమయానిచక్షు
 కాంతమణిమయానివా ఆతపవజ్యోతిషాం తారకాణాంఛాయాః
 ప్రతిబింబాన్యేవకుసుమాన్తైరికతాగపరిష్కృతాని॥ ౭ ॥ త్యోతి
 స్తారాగ్నిభాజ్వాలామధ్యక్షుత్రార్ధాఘరాత్స్వేతివైజయంతీ- ఏతేన
 పానభూమేరమ్లానశోభత్వము కంహవ్యకసలాన్యేశ్య ప్రాచ్యతవ
 గంభీరధ్వనిరివధ్వనిర్యేమాంలేఘవ్యగ్ధ ధీః ధ్వజముపుష్కరేషువా
 ద్యభండమథేషు॥ ౮ ॥ పుష్కరంకరిహపాత్రే వాద్యభండముఖే
 జితేవ్యోమ్నిపద్మైశ్శుభ్రైశ్చితౌకావధవిశేషదోరిత్యమరః శనతైః
 మందమాహతేషుతాడిలేషునర్మ - ఏవంచవాద్యంసృత్తగీతయోత
 ప్పుః-విజయం-కల్పవృక్షప్రసూతంమందారవృక్షోద్భవం- కల్పవృక్ష
 స్యకాంక్షితాథకప్రవత్వాత్-వద్వపితత్రప్రసూతమిత్యథాః-రతి
 స్సరతిస్సరతమేవఫలంయస్యతత్ రతిఫలంపాప్నోత్వాప్రతిఫలాఖ్యం
 మధుమద్యమానేవంనే-ఆద్యత్యపిబంతీత్యథాః॥ ౯ ॥ తాళక్షీరసితా
 మృతామలగుడో న్నతాస్థికాలాహ్వయా! దార్వింద్రద్రుమమోత
 ట్యాక్షరవలీగుల్లుప్రసూనైరతం - ఇత్థంచేన్ద్రపుష్పభంగ్యుపచితం
 పుష్పద్రుమాలాన్వితక్వాఢనస్తరదీపనంరతిఫలాఖ్యం స్వాదుశీతం
 మన్వితమదగాణకావే॥ ౧౦ ॥ మందాకిన్యాఇతి॥యత్రాలగాయామవిద్య
 మాసఃశర్యయేమాం తేజమరాఃతైరమరైఃప్రాధికతాః కాంక్షితాః
 అతసుఃపర్యఇత్యర్థః- కన్యాయత్యకుమార్యః॥ ౧౧ ॥ కన్యకుమారికా
 నార్యోరివిశ్వః - కిరైః తైఃమందాకిన్యాఃగంగాయాః పయసిహ
 రుద్భిః మందతైన్యేష్యమానాః కిజ్యమానాస్సత్యః తథాఅనుతటం
 తటేమరోహంతీత్యనుతటరుహః- క్విప్- తెమాం॥ సూ॥ ఉపపదమతి
 బిజసమాసః తెమాంమందారాణాంఛాయయా అనాతపేనవారితో
 స్థాఃసవారితతాపాస్సత్యః కనకస్యనీకతాసుముష్టిభిఃనిజే పేణపాన్య

వృత్తైః కనకసేకతామష్టి నిత్యేషగూఢైః సుంక్రీడంభేమణిభి రమర
ప్రాథికతాయత్రకన్యాః ॥ ౭ ॥ నీపిబంధాచ్ఛన్యసితశిఖలంబుప్రేమం
జాధరాణాం త్మమంరాగాదనిభృతకలెమన్వితపశ్యపియేషు అర్చ
స్తుంగానభీముఖమపిప్రాప్య రత్నప్రదీపాక హ్రీమూఢానాంభవతి
విఫలప్రేరణాచూణకావ స్తి ॥ ౮ ॥ యత్రస్త్రీణాం స్రియశిషుభుశో

సేనగూఢైఃసంవృతైః- అథవా- కనకసేకతానాంనుష్టిమనిత్యేషేణ
గూఢైఃఅతఏవఆస్వేష్యవైన్యవృత్తైఃమణిశిఖిరనైః సుంక్రీడంభే
గూఢమణిసంజ్ఞాయాఢైఃక క్రీడయా సమ్యక్క్రీడ తీత్యథాశః
సూ॥ క్రీడోనుసంపరిభృశ్చేత్యాత్మసేవదం॥ శ్లో॥ రత్నాంబుర్యాట
కాదోగుచ్ఛిర్వృష్టవ్యకమణిః । బాలికాభిర్యతాక్రీడా నామ్న
గూఢమణిస్తృతా - రాసక్రీడాగూఢమణిర్లుపకేళిప్రటాయనం-
పిండకండుకదండాద్యస్తృతాదైశికకేళయశ్చకష్టార్థాల్ల ౭॥౭॥నీపిబం
యత్రానిభృతకలెమచపలహస్తేషునీపీస్రూగనోద్యోగ భయాత్క
పమానకరేష్విత్యర్థః - ప్రియేషునీపీవస్త్రగంధిః ॥ ౯ ॥ నీపీపరిణ
గ్రంధౌ స్త్రీణాంజంఘస వాససీతివిశ్వః - నీపీబంధః నీపీబంధః-
చూతవృక్షనదపానరుక్యం - తస్యోచ్ఛ్వాసితేనత్మటసేనశిధిలంక
మండుకూలంరాగావసరాగా దాక్షిణ్యహరత్ససత్స - హ్రీమూ
ఢానాంజ్ఞావిధురాణాం-బింబాబింబికాపలం॥ ౧౦ ॥ బింబికాయాః
ఫలేబింబిప్రతిబింబేవమండలఇతివిశ్వః - తద్వదనరోయాసాంతా
సాంబింబాధరాణాంస్త్రీవిశేషాణాం ॥ ౧౧ ॥ విశేషాంకామిసికాంతా
భీరుర్బింబాధరాణాంస్త్రీవిశేషాణాం ॥ ౧౨ ॥ విశేషాంకామిసికాంతా
భీరుర్బింబాధరాంగ సతిశిష్టాణామే- చూణకస్యకుంకుమాదేమష్టి
రచ్చిర్భిమయాశ్చైః-తుంగాక ॥ ౧౩ ॥ అర్చజ్వాలామయూఖయో
రితివిశ్వః- రత్నాస్యేవప్రదీపాకరత్నప్రదీపాక అభిమఖంబుతా
యథా ప్రాప్యాపిఫలప్రేరణాదీపనిర్వాపణాదుమత్వాస్నేషులూ
షేపాభవతి - ఆత్రాంగనానాం రష్మిదీపనిర్వాపణ ప్రాప్తత్యామూ
గ్ధ్యంవజ్యతే॥ ౧౪ ॥ యత్రెతి॥యత్రఅలకాయాంసశీధేఅథకరాద్రే॥
౧౫ ॥ అథకరాప్రసీధౌద్వావితృమరః - త్వత్సంకోభస్యమేఘావత

శ్వాసేతా లింగితానా మంగగ్లానిం సురతజనితాం తంతుజాలావ
 లుచాః త్వత్సంహాధాపగమవిశదైః చంద్రపాదైర్నిశ్చయ్యాలుంపంతి
 స్ఫుటజలలవస్యందినశ్చంద్రకాంతాః ॥ ౯ ॥ నేత్రానీతాస్సతతగతి
 నాయద్విమానాగ్రభూమీరాతేఖ్యానాం స్వజలకణికాదోషముత్పా
 ద్యసద్యః । శంకాస్పృష్టావజలమచస్తాద్యశో జాలమాగైర్భూ

ణస్యఅపగమేనవిదైర్నిరతైశ్చంద్రపాదైః చంద్రరక్తిభిః ॥ ౧॥ పాదా
 రశ్చ్యంఘ్రితుర్యాంశాఇత్యమరః-స్ఫుటజలలవస్యందినః ఉల్బణాః
 కణసాగ్రవిణః తంతుజాలాలవలంబాః-వితానలంచినూత్రపుంజాధాతాః
 తద్ద్యుఃగుంభితాఇత్యర్థః - చ్చంద్రకాంతా శ్చంద్రకాంతమణయః-
 ప్రియతమానాంభుజైరుచ్ఛాప్తసీతానిత్రాంత్యాజలసేకాయవా ప్రశి
 ధితాని అలీంగితానియాసాంతాసాంస్త్రీణాంసురతజనితాంఅంగ
 క్తానింఅవయవానాంహ్లానతాంన్యాలుంపంతిఅపపదంతి ॥ ౯॥ నేత్ర
 తి॥ హేమేఘనేత్రాప్రేరకేణ-సతతగతినావాయునా॥ ౧॥ మాతం
 శ్వాసదాగతిరత్యమరః - యద్విమానాగ్రభూమీ ర్యస్యాః అలకా
 యావిమానానాంసస్తఘామికభవనానాం - అగ్రభూమీర్వపరిభూ
 మికాః తాః ప్రాపితాః - త్వామివపశ్యంతియాంస్తే త్వాదృశ స్తవత్స
 ద్యశాఇత్యర్థః ॥ వ్యా॥ త్వదాదిషుద్యశోనాలొచనకజ్జేచేకకజ్జే
 ప్రత్యయః జలమచః మేఘాః-ఆతేఖ్యానాంసచ్చిత్రాణాం ॥ ౧॥ చిత్రే
 లిఖితరూపంస్యాదాతేఖ్యంతుప్రయత్నతః-నిమిత్తోత్తచచిత్రమితి
 శబ్దార్థవేస్వేషాంజలకణికాభిజలకణైదోషావంస్ఫుటసముత్పాద్య
 సద్యశ్శంకాస్పృష్టావసాపరాధత్వాద్భయావిష్టావ ॥ ౧॥ శంకా
 వితర్కభయయోరితిశబ్దాణాం-భూమేధారస్యభూమనిర్గమస్య
 ఆనుకృతావనుకరణేనిపుణాఃకుశలాఃఝుఝుఝాః విశిణాఃస్సంతః
 జాలమాగైర్గవాక్షరందైః నిష్పతంతినిష్క్రిమంతి-యథాకే
 నచిదంతః పురసంచారవతాదూతేనగూఢప్రత్యా రహస్యభామి
 ప్రాపితాః తత్రస్త్రీణాంవ్యభిచారదోషముత్పాద్యసాశంకాక్షేప్త
 వేషాంతరాః జారాః త్కుద్రమాగైర్నిష్క్రిమంతి తద్వదితిభ్యనిః

మోక్షారానుప్రతినిపుణార్గుర్గుణరానిష్పతంతి || ౧౧ || ఆక్షయ్యాః
తేర్భవసనిధయః ప్రత్యహంరక్తంతైర్ద్రుద్గాయద్భిర్ధనపతియశః కిన్న
రైర్వైత్రసార్థం వైభ్రాజాభ్యఃవిబుధసనిచావారముఖ్యాసహాయా
బద్ధాలాపాబిశురుపవనకామినోనిర్విశంతి || ౧౧ || గత్కృత్కంపా
తలకపతితైర్వైత్రమందారపుష్పైః పత్రచ్ఛేదైః కనకకమలైః కణక
ప్రకృతార్చేకంకాస్పృష్టావేక్ష్యత్ప్రేక్షా || ౧౧ || ఆక్షయ్యేతి || యత్రా
తకాయాః క్షేతుంశక్యాః క్షయ్యాః || సూ || క్షయ్యజయ్యాశక్యా
ఇతినిపాతః - తతోనజ్ సమాసః - భవనానామంతః అంతభావనం ||
శ్యా || అవ్యయీభావసమానః - ఆక్షయ్యాః అంతభావసేనిధయో
యేమాంతే తథోక్తాః యథచ్ఛాభోగ సంభావనాధామిదం వినే
షణం - విబుధవనితాః అస్సరసః తాపవారముఖ్యావేశ్యా వినేషా
స్తాస్సహయోయేమాంతే తథోక్తాః || ౧౧ || వారస్త్రీ గణికావేశ్యా
రూపాజీవాధసాజవైః - సత్కృతావారముఖ్యాస్వా దిత్యమరః -
బద్ధాలాపాః సంధానితసల్లాపాస్సంతః కామినః కాముకాః అమాన్య
హనిప్రత్యహం || సూ || అవ్యయంవిభక్తీశ్చావినా ఆవ్యయీభావః
అనిశ్చేతిసమాసాంతిష్ఠచ్ - రక్తః మధునః కందర్పశుర్యేమాంతైరక్త
వంతైః ఆతపివధనపతియశః కుబేరకీర్తకముచ్చైగ్గాయద్భిరుద్గా
యద్భిదేవగానస్య గాంధార గ్రామప్రాయీకత్వా త్తారతిరంగా
యద్భిరిత్యథః కిన్నరైస్సాధర్థం కిన్నరైస్సహావభ్రాజస్యనామగ
జేంద్రస్యైంద్రవైభ్రాజంద్రైభ్రాజమిత్యాఖ్యాయస్యతద్యైభ్రాజా
భ్యం || శ్లో || వైభ్రాజేనగజేంద్రేణత్రాతంద్రైభ్రాజమాఖ్యయైతిశంభు
రహస్యే - వైత్రరథస్యైవ నామాంతరమేతత్ - బహిరుపపనంబా
హ్య్యాద్యానం నిర్విశంత్యసుభవంతి || ౧౧ || గత్కృత్కంపాదితి ||
యత్రాలకాయాః కామినాం అభిసారికాణాం || ౧౧ || కాంతాధికానీ
కుయాయాతిసంకేరం నాభిసారికేత్యమరః - నిశిభవం వైశః మార్గః -
నిశిభవం వైశః మార్గః - సవితుస్సూర్యస్య ఉదయే సతిగత్యాగమనెన
ఉత్కంపశ్చలనంతస్తాద్ధేతోః అలకేభ్యః పతితైర్మందార పుష్పైః
తథాపత్రాణాం మకరికాపత్రాణాం ఛేదైః ఖండైః పతతైరితిశేషః

విభ్రాంతిభీష్మమక్రాంతైః స్వపరసరచ్చసూత్రైశ్చహరైః
 కోమాగః స్పృతురుదయేసూచ్యతేకామినాం॥ ౧౨॥ మత్వాదేహ
 భనపతిసఖం యత్రసాక్షాద్వసంతం ప్రాయశ్చపంసవహతిభయా
 న్నన్దపిష్టప్రసక్తం॥ సమ్రాభంగంప్రహితనయనైః కామలమ్యేష్వ
 మోమైస్సప్తార్థరంభశ్చతురవసితాఽభ్రమైరేవసద్భం॥ ౧౩॥ నానశ్చ
 త్రంమధునయనయో ర్విభ్రామాదేశదత్తం ప్రహ్వేద్భదం సహకినల
 కణైఃభ్యః విభ్రాంతితికణైఃవిభ్రాంకినః - తైః సకస్యకమతైః కనక
 కమతైశ్చ॥ వ్యా॥ వష్టావివక్షితాథలాభేనతిమయటాగ్రహేధ్యా
 హరహోవః - ఏవమన్యత్రాప్యనసంభేయం - తథాయుక్తాజాతైః
 మాత్రికగర్భైః శిరోనివేశితైరితిశేషః తథా ననయోః పరిసరః ప్రదేశః
 తత్రప్రభిన్నానిసూత్రాణి యేనాం తైహరైశ్చ సూచ్యతే జ్ఞాప్యతే -
 మార్గపతితమందారకుసుమాదిలింగైరయ మభిసారికాణాం పంథా
 ఇతిద్రష్టుభేరనమీయతఇత్యర్థః॥ ౧౨॥ మజ్వేతి॥ యత్రమన్నభః ధన
 పతేకుదేగస్యసఖా ధనపతిసఖః ॥ సూ॥ రాజాహస్సుభిభృష్టచ్ఛే-
 తందేవంమహాదేవం సాక్షాద్వసంతంసఖిన్నేహం నిజియాపేణవతే
 మూనం తస్థివాంసం మత్వాజ్ఞాత్వా భయాత్కాతే క్షణభయాత్
 శుక్లుదాంపిజ్యాజూర్వీయస్య తత్తతోక్తం చాపప్రాయః ప్రాయ
 త్యేణనవహతిసభిభర్తి - కథతపిఃకతిస్య కార్యోద్ధితిత్యతకహ-
 సమ్రాభంగమితి - తస్యమన్నధస్యార్థః కామిజనపిషయ జయ
 వ్యావారః సమ్రాభంగంయథాతిథా ప్రహితానిప్రయుక్తానియ
 నాని దృష్టయోయేషు తే సప్తోకైః - కామింఏవ లక్ష్మణితేషు
 మోమైస్సప్తప్రయోగైర్వ్యర్థం - చాపంతుకదాఽన్తోమ మపిస్యా
 దితిభావః - చతురాశ్చతాఃవ తాశ్చతాసాంవిభ్రామై ర్విలాసేరేవ
 సేద్యః నిష్పన్నీయదనర్థకంపాక్షికఫలంచ తత్ప్రయోగాద్యరంసిశ్చ
 తనాధనప్రయోగఇతిభావః॥ ౧౩॥ నానశ్చ॥ శ్లో॥ కచధార్యందేహ
 భార్యంపరిభేయంవిలేపనం॥ చతుథాఽఘాతంప్రాయః స్త్రీణామ
 న్యత్తుదైకమితిరసాకరే - తదేవాహ - యస్యామలకాయాంఽశ్రం
 నానావర్ణంవాసఃపస్త్రంఽరభేయమండనమేతత్ - నయనయో ర్విభ్రా

యోగోపాయానాం వికల్పాః । లాక్షణికాగం చరణకమలన్యాస
యోగ్యోపాయస్యా వెకస్సుతే సకలమబలామండనం కల్పవృక్షః॥
౧౪ ॥ తత్రాగారంధన పతిగృహను తరేణన్నదీయందూరాలక్ష్యం
నురపతిగృహస్సారుణాతోరణేన | యస్యోపాంతేకృతకతనయః కాంత
యావధిః తోమేహ స ప్రాప్యస్తబకనమితోబాలమందారవృక్షః॥
మాణాంకచేతేడిపచేతేడిక్షం-విభ్రమా-ధాయకమిత్యధః- అనేన
విభ్రమద్వారా మధునోమండనత్వమితి విజ్ఞేయం తచ్చకుండలాదిభ
దేహధార్యాంతర్భావ్యం- మధుమద్యంకిసలయైః పల్లవై స్సహపుష్పే
వృక్షదంతుసుమోదయముభయంచేత్యధః- ఇవలతుకచధార్యంధూ
షణానాంవికల్పాన్విశేషాః - దేహధార్యమేతత్తథాచరణకమల
యోర్నాన్యసస్యోపాన్యస్యయోగ్యం - ర్యాతేనేతేలరాగఃరంజక
ద్రవ్యంలాక్ష్యేవరాగః లాక్షణికాగః అమికంచాంగరాగాది వితేజన
మండనోపలక్షణమితిసకలంసర్వం చతుర్విధమవీత్యధః- అబల
మండనంయోషిత్ప్రసాధనజాతంఏకఃకల్పవృక్షపవనూతే జనయతి
నతునానాప్రసాధనసంపాదనప్రయాగఇత్యధః॥ ౧౪॥ జ్యేష్ఠుల
శాంపణఃయిత్వాతత్రస్వభవనంసాధిజ్ఞానమాహ-తత్రేతి-తత్రా
అకాయాం ధనపతిగృహను తరేణకులేక గృహేభ్యః ఉత్రిప్తిన్న
మూరేప్రదేశే॥ సూ॥ ఏనవస్యతరస్యామితిఏనవ్- ఏనపార్ద్విత్తీయేతి
ద్వితీయా॥ ని॥గృహఃపుంసీచధూమ్యేజేత్యమరః- అవ్యయమేతత్
అస్మాకమిదమన్నదీయం॥ సూ॥ వృద్ధాచ్చఇతిభవత్యయః- అగారం
గృహంసంశవతి ధనుస్సారుణా మణిమయత్వా దభ్రంకషత్వాచ్చ
ఖండ్రాపసుందరేణతోరణేనబహిద్వాకరేణ॥ ని॥తోరణోస్త్రీబహి
బహిద్వాకరమిత్యమరః- దూరాలక్ష్యంధృశ్యం- అనెనాధిజ్ఞానేన
మూరతపవజ్ఞాతుంశక్యమిచ్ఛ్యర్థః- అధిజ్ఞానాంతరమాహ-యస్యాగా
తస్యోపాంతేప్రాకారాంతఃపార్శ్వ దేశేమేమమకాంతయాంఛితః
పోషితః అతఏవకృతకతనయః కృత్రిమపుత్రః పుత్రత్వేనాభీమన్య
మానఇత్యధఃహస్తేనప్రాప్యైహస్తాపవయైః స్తవకైః గుచ్ఛకైః
నమితః- స్తబకథారాల్లంబమానఇత్కర్మ ॥ ౧౫॥ స్వాద్గుచ్ఛకస్తవక

౧౫॥ వాపీచాస్త్రీమరకతళిలాబద్ధస్సోపానమాగోమైమైశ్చన్నా
వికచకమతైస్సిద్ధవైదూర్యవాలైః । యస్యాస్త్రీయైకృతవసతయో
మానసంసన్నికృష్టం నాధ్యాస్యంఃవ్యపగత శుచస్త్రావపి ప్రేక్ష్య
హంసాః॥ ౧౬ ॥ తస్యాస్త్రీరచితశిఖరఃపేశలైరింద్రసీతైః క్రీడా
శైలఃకనకదళివేష్టనప్రేక్షణీయః । మద్గోహన్యాః క్రియఇతిసఖచేత
ఇత్యమరః-చాలఃకోమలఃమందారవృక్షఃఅస్తీతీశేషః॥౧౫॥ఇతఃపరం
పంచభిఃశ్లోకైరభీజ్ఞానాంతరాశ్యాహ - వాపీతి - అస్తీన్నస్తదగారే
మరకతళిలాభీర్గారయత్తమణిభిః బద్ధస్సోపానమాగోమైస్యాస్మా
తథోక్తా-విదూరేభవాఃవైదూర్యాః విదూరాభ్యుదయిత్యయః-
వైదూర్యాణాం వికారాణి వైదూర్యాణి వికారాధేన్వృత్యయః
స్సిద్ధానివైదూర్యాణినాశానయమాంతైః మైమైస్సావజ్జేర్వికచ
కమతైశ్చన్నావాపీద్భిశ్చాచ ॥ ౧౬ ॥ వాపీతుద్భిశ్చేత్యమరః అస్తీతి
శేషః- యస్యాఃవ్యాప్యాఃతోయేనలిలేకృతవసతయఃకృతనితాసాః
హంసాఃత్వాంమేఘంప్రేక్ష్యవిక్ష్యాపి వ్యపగతశుచః వర్ణాకాతెప్య
కలుషజలత్వాద్వీతమఃఖాస్సనః సంనికృష్టం సన్నిహితంసుగమమ
వీత్యర్థః మానసంనాధ్యాస్యంతినోత్కంఠిమ్యంతే॥ వ్యా॥ అధ్యాసన
ముత్తంతాపూర్వకస్తరణమితికాశికాయాం॥ ౧౬ ॥ తస్యాఇతి॥
తస్యాఃవాప్యాఃతీరేపేశలైఃచారుభిః॥ ౧౬॥చారాదక్షేచపేశలఇత్య
మరః - ఇంద్రసీతైఃరచితశిఖరః ఇంద్రసీలమణిమయశృంగ ఇత్యర్థః-
కనకకదళీనాంవేష్టనేనపరిధినాప్రేక్షణీయః దర్శనీయఃక్రీడాధాం
శైలః - అస్తీతీశేషః - హేనఖే ఉపాంతేమప్రాంతేమస్ఫురితావిక
సితాఃతటితోయస్యతంతథోక్తం - ఇదంవిశేషణం కనకకదళివేష్టన
సామ్యాధేముక్తం - ఇంద్రసీలసామ్యంతు మేఘస్య స్వభావాత్
త్వామిత్యనేనసూచ్యతే - త్వాంప్రేక్ష్యవీక్ష్యమద్గోహన్యాః క్రియ
ఇతిపాతోః తస్యశైలస్య మద్గోహిణీ క్రియత్వాద్దేహో రిత్యర్థః-
కాతరేణభీతనచేతసా - భయంచాత్రసానందమేవ॥ శ్లో॥ వస్తునా
మనుభూతానాం తుల్యశ్రవణదర్శనాత్ స్తరణాత్క్రీడాద్వాపిసా
నందాభీర్వధాభావేదితిరసాగరచర్మనాత్ - తమేకక్రీడాశైలమేవ

సాకాతరేణ శ్రేష్ఠ్యోపాంత స్ఫురితతితం త్వాంతమేవస్తరామి॥
 ౧౭॥ రక్తాశోకశ్చలకిసలయః కేసరశ్చాత్రికాంతః | ప్రత్యాగన్నా
 కరవకవృతే మాణాధఃపదస్య | ఏకస్సఖ్యాస్తవగహ మయా
 వామపాదాభిలాషీ కాండత్యన్యో వదనమదిరాం దోహదచ్చద్ద
 స్తరామి॥ వకారోపమయాంతరవ్యవచ్ఛేదార్థః - సదృశవ స్తవభ
 వాదిష్టాధాన్యైర్బాహ్యత ఇత్యధాః - ఆతపీవాత్రస్తరణాఖ్యా
 లంకారః - అదు క్తోశ్లో॥ సదృశానుభవాజన్యస్తృతిః స్తరణముచ్యతే
 ఇతి - ఆత్రనిరుత్తరకారశ్చ త్వాంతమేవ స్తరామీతి యోజయిత్వా
 మేఘే శైలత్వోర్వపితివ్యాచష్టతాతదయు క్తం - అనార్జవాదైన్ద్రి
 యకారోపస్య పురోవర్త్యనుభవాత్తకత్వేవస్తరతి శబ్దప్రయోగా
 యోగాత్ - శైలత్వభావనాస్తృతిరిత్యపి నోపపద్యతే - భావనాయాః
 స్తృతిర్జ్యేష్ఠమాణాధావాత్ - ఆరోపస్యాపయోగాత్సాదృశ్యోప
 న్నాన్యసప్తైయథ్యాచ్యపిసదృశేపిసాగ్రామే హరిభావనాదశక
 నాదితి॥ ౧౭॥ రక్తే॥ ఆత్రక్రీడాశైలేకురవకావవృత్తిః ఆవరణ
 యస్యతస్యకురవకవృత్తే - మధోవసంలేభవాః మాధవ్యః - తాప
 మంటపస్తస్యఆతిము కలతాగృహస్య॥ ౧౮॥ ఆతిము క్తః పుంత్రకస్సన్య
 ద్వాసంతీమాధవీలతేత్యమరః - ప్రత్యాగన్నాగన్నికృష్ట - చలకిసల
 యశ్చంచలపల్లవః - అశేనవృక్షస్యపాదతాడనేషుప్రాంజలిత్వేనవ్య
 జ్యోతే - రక్తాశోకః రక్తవిశేషణం తస్యస్తరోద్దీపకత్వాత్కృతం -
 తదు క్తోశ్లో॥ ప్రసూనకైరశోకస్తుశ్వేతోర క్తాదిద్విధా - బహుసేద్ధి
 కరః శ్వేతోక్తోపిస్తరదీపకఇతి - ఆశోకకల్పేదర్శనాత్ - కాంతఃకమ
 సీయః కేసరః వకుళశ్చస్తాతిశేషః॥ ౧౯॥ అథకేసరే - వకుళోపకంజశ
 ఇత్యమరఃపకః తయోరన్యతరః ప్రాథమికత్వా దశోక ఇత్యధాః -
 మయాసహతివగఖ్యాః స్వప్రియాయాఇత్యధాః - వామపాదా
 భిలాషీ సోహదచ్చద్ద సేత్యత్రాపిసంబంధనీయం - సచాహంచ అభి
 లాషిణాదిత్యర్థః - అశ్యః కేసరః దోహదంచృతాదీనాం ప్రసవకారణం
 సంస్కారద్రవ్యం ॥ ౨౦॥ తరుశ్చల్లలతాదీనామకాతేకుశలైః కృతం
 పుష్పామృతాదకంద్రవ్యం దోహదంస్యాత్తుతత్క్రియేతిశబ్దార్థపే

నాస్యాః॥ ౧౨॥ తన్నధ్యైవస్ఫటికఫలకాకాంచనీవాసయప్తిర్నై
 బద్ధామణిభిరనతిప్రాశవంశప్రకాశైః | తాలైశ్చింజావలయస్సుభగై
 ర్నటికైః కాంతయామెయా మధ్యాస్తేదివసవిగమే నీలకంఠస్స
 హృద్వః ॥ ౧౩ ॥ ఏభిస్సాధో హృదయనిహితైర్లక్షణైర్లక్షయేధాః
 తస్యభద్నావ్యాజేన ॥ ౧౪॥ కపటోస్త్రీవ్యాజదంభోపథయశ్చద్వై
 తవఇత్యమరః- ఆస్యాస్తవసభ్యాః వదనమదిరాం గండూపమద్యం
 కాంక్షతిమయాసహేత్యత్రాపిసంబంధనీయం - ఆశోకవకుళయోః
 స్త్రీపాదతాడనగండూపమదిరెనోహదమితిప్రసిద్ధం॥ ౧౫॥ తన్నధ్య
 ఇతి॥ కించేతిచార్థః - తన్నధ్యైవయోవృక్షయోమధ్యైవనతిప్రా
 ధానామనతికతోరాణాంవంశానాం షేయోనాం ప్రకాశఇవ ప్రకా
 శోయేషాంతైస్తథోక్తైః తరుణవేణుసచ్ఛాయైరిత్యర్థః మణిభిమంఠ
 కతళిలాభిమానైబద్ధారచితాకృతపేదికేత్యర్థః- స్ఫటికమయంఠల
 కంఠీతయస్యాస్సస్ఫటికఫలకాకాంచనవికారః కాంచనీసావణీక
 వాసయప్తిర్నివాసదండః-ఆస్తీతేశేషః-కింజాఘాపణధ్వనిః॥ ౧౬॥ భూష
 ãనాంతుకింజితమిత్యమరః॥ వ్యా॥ భిదాదిత్యాదచ్చృత్యయః-కింజ
 థాతురయంతాలచ్యాదిఃనతుదంత్యాదిరిత్యర్థః- త్రు-యోషేవశిఙ్గ
 ఇతిశ్రుతదర్శకాల్కింజాప్రధానానిచతానివలయానికంకణానిచతై
 స్సుభగాఃరహ్యాఃతైకాతైః కరతలతాడనైః మేమమకాంతయాన
 తికైః నృతంకారయితః వఃయుష్మాకం సుహృత్ సఖానీలకంఠః
 మయూరః॥ ౧౭॥ మయూరోబహిణోబహిణీలకంలోభుజంగభుగి
 త్యమరః- దివసవిగమేసాయంకాలేయాంయప్తిమధ్యాస్తే- యస్యా
 మాస్తఇత్యధః॥ సూ॥ అధిశీజ్ఞస్థానాంకమేతి కమత్వమితి
 ద్విత్వీయా-తత్రాగారమారభ్యపంచశ్లోకేషుఆశిసమృద్ధివస్తువణా
 నాయదాత్తాలంకారః-తనుక్తంశ్లో॥తదుదాత్తంభవేద్యత్రసమృద్ధం
 వస్తువర్ణ్యతఇతి - నచైషాస్వభావోక్తిభావికంవాసచతత్రయథా
 స్థితవస్తుదశనాదత్రకవిప్రతిభోత్తాపితాసమానైశ్వర్యశాలివస్తు
 దర్శనాదారోపిత విషయత్వమితి - తాభ్యామస్యభేద ఇత్యలంకార
 సర్వస్వకారః॥ ౧౮॥ నీశీరితి, హేసాధో- న్యా- సాధుస్సమథో

ద్వారోపాంతేలిఖితవపుషాశంఖపద్మైశ్చదృష్ట్వా । త్కౌమచ్చాయం
భవనమధునామద్వియోగేననూనం సూర్యాపాయేనఖలుకమలం
పుష్కరితస్వామభిఖ్యాం॥ ౨౦॥ గత్వాసద్యఃకలభతమతాంకీఘ్రిసం
పాతహేతోఃక్రిడాన్తైశేప్రథమకథితేరమ్యసానానిపణ్ణః । అహా
స్యంతర్భవనపతితాంకర్తుమల్పల్పభాసం ఖద్యోతాభీషితనిధాం

నిపుణోపేతికాశికాయాం-హృదయేనిహితైరిత్యర్థః-పభిః
పూర్వోక్తలక్షణైస్తారణానిభిరభిజ్ఞాన్తై ద్వా-రోపాంతే ఏకవచన
మవివక్షితం - ద్వారపార్శ్వయోరిత్యర్థః - లిఖితవపుషీ ఆకృతీ
మయోస్తాతథోక్తాశంఖపద్మై నామనిధివశేషా॥ ని॥ నిధిర్నావేవధి
శ్చేదాః పద్మశంఖాదయోనిధేరిత్యమగః - దృష్ట్వాచనూనంసత్యం-
అధునాదానీం॥వ్యా॥అధునేతినిపాతః-మద్వియోగేనమమప్రవాసే
నత్కౌమచ్చాయం ఉత్సవోపరమాత్ క్షీణకాంతిభవనం మద్భవం
లక్షయేధాః- నిశ్చినుయాః- తథాహి - సూర్యాపాయేసూర్యాపగ
మేసతి- కమలంపద్మంస్వాంస్వకేయాంఅభిఖ్యాంశోభాం॥ ని॥ అభి
ఖ్యానామశోభయోరిత్యమరః॥ సూ॥ ఆతశ్చోపసగ్గతికప్రత్యయః-
సపుష్కరితోపచిన్తఖలు - సూర్యవిరహితం పద్మమివగృహపతివిర
హితంగృహంసశోభతఇత్యర్థః॥ ౨౦॥ ననునిజగృహనిశ్చయానం
ఓరంకృత్యమాహ-గత్వేతి- కీఘ్రిసంపాతఃకీఘ్రిప్రవేశఃసపవహేతు
స్తస్యకీఘ్రిసంపాతహేతోః-కీఘ్రిప్రవేశార్థమిత్యర్థః॥ ని॥సంపాతః
పతనోపేతేప్రవేశేభేదసంవిదోరితిశబ్దాణామే-సద్యస్సపదికలభస్య
గజపోతస్యతసురితనుర్యస్య తస్యభావస్త్రాంతం - కలభతమతాం
ఆల్పశరీరతాం - గత్వాప్రథమకథితేతస్యాస్తీరత్వాదితాపూర్వో
క్తైరవ్వసానానిమేవణయోగ్యఇత్యర్థః - క్రిడాన్తై శేనిషణ్ణఉప
కృష్టస్థుః అల్పల్పఅల్పప్రకారాభావఃప్రకాశోయస్యాస్తాంఅల్ప
ల్పభాసం॥ సూ॥ ప్రకారేణవచనస్యేతిద్విరుక్తిః - ఖద్యోతానా
మూళిః - తస్యాఃకలసితేనస్ఫురణేననిధాంసమానాం విద్యుదున్నేషః
విద్యుత్ప్రకాశఃసపవద్యప్తిః - తాంభవనస్యా-తః అంతభవనం
తత్రపతితాంప్రపిష్టాంకర్తుమహాసే-యథాశక్తిత్రించదన్విష్యత్

విద్యుశ్చంద్రైశ్చదృష్టిం॥ ౨౦॥ తస్మిన్మామశ్విరిదశనాపక్వబిభౌషా
రోష్ఠీనుధ్యక్షామాచకితహరిణీప్రేక్షణానిమ్ననాభిః | శ్రోణీభారా
చలనగమనాస్తాకనమ్రా సనాభ్యాం యాతత్రాస్తే యువతిఃపయే

కృషిచున్నతేస్థిత్యా శివైశ్చనైరాకేకరాంద్రాఘీయసీం దృష్టిమిష్టదే
శేపాశయతితద్యపిచిద్ధనిః॥ ౨౧॥ సంప్రతిదృష్టిపాతఫలంసాశ్విజ్ఞా
నశ్లోకద్వయేనాహ- తస్మిన్మాది-తస్మిన్కృశాంగీనతుపీచరీ॥విశ్లేష్టం
దభ్రంకృతశంతస్విత్యమరః॥సూ॥వోవోగుణవచనాదితిజు-శ్యామా
యవతిః॥ని॥శ్యామాయావనమధ్యస్థే కృత్వలమాలాశ్విరాణ్యేచాం
సంతీతిశ్విరిణిఃకోటిమంతః॥ని॥శ్విరంతైలవృక్షాగ్రకక్షాపులకకోటి
షివతిఃశ్వః- శ్విరిణిః దశనాఃదంతాఃయస్యాస్యాశ్విరిదశనా- ఏతే
నాస్యాభాగ్యవత్సంపత్యురాయుష్కరత్వంచసూచ్యతేతదుక్తంసా
ముద్రే॥ శ్లో॥స్నిగ్ధాస్సమాస్సరూపాస్సుపజ్జయశ్శ్విరిణోశ్లేష్టాఃదస్తా
భవన్తియాసాస్తాసాంపాదేజగత్సర్వం॥తాంబూలరసరక్తేపిస్ఫుట
భాసస్సమోదయాః - యస్యాశ్విరిణోదంతాద్ద్విజేవతితత్పరితి
పక్వంపరిణతంబింబం బింబికాఫలమివాధరోష్ఠో యస్యాస్యాపక్వ
బింబాధరోష్ఠి॥ వ్యా॥శాకపాథివాదిత్వాన్మధ్యపదలోపీమధ్యక్షా
మాకృశోదరీత్యర్థః- చకితహరిణ్యాఃప్రేక్షణానిప్రేక్షణానియస్యా
స్సాతథోక్తా- ఏతేనాస్యాఃపద్మినీత్వంచసూచ్యతే - తదుక్తంరశిర
హస్యే-పద్మినీటణప్రస్తావే॥ శ్లో॥చకితమృగదృగాభేప్రాంతరక్తే
చనేత్రేఇతి - నిమ్ననాభిఃగంభీరనాభిః అనేననారీణాంనాభిగాంభీ
ర్యాన్దదనరసాతిచేకశతికామస్సుత్రార్థసూచ్యతే-శ్రోణీభారాత్-
అలసగమనామందగామినీనతుజఘాదోమాత్ - స్తనాభ్యాంస్తోక
నమ్రాతాషదవసతాశతువపువోమాత్ - యువతయివవిషయః
తస్మిన్యువతిఃపయే యువతీరధకృత్యేత్యర్థః - ధాతుఃబ్రంహణః
ఆద్యాసృష్టిః ప్రథమశిల్పమివస్థితేత్య్యైత్యప్రథమనిమిత్తాయ
చతిరత్యర్థః - ప్రాయేణశిల్పినాం ప్రథమనిమిత్తే ప్రయత్నాతిశ
యాత్-శిల్పసౌజ్ఞవంద్యమిత్యాద్యవిశేషణం-తిథాచాస్తిన్ప్రపం
చేనకుత్రాప్యేవంవిధరామణీయకంరమణిరత్నమస్తీతిభావం-తదేవం

మున్నిద్రామరసశయనాంసద్వవాతాయనః॥ ౨౮॥ అధిక్షామాంవిర
హానయనేసన్నిపజ్జైపార్శ్వం ప్రాచీమూలైతః మివకళా మాత్ర
శేషాంహిమాశ్శోః । నీతారాత్రిక్షణావమయాసార్థమిచ్ఛార్తై
ర్యాతామేవోష్ణైర్వైరహమహాతీమశ్రుభిర్యాపయంతీ॥ ౨౯॥ పాదా
నంవోరమృతశిరాః జాలమాగః ప్రకష్టాన్పూర్వప్రీత్యాగతమభి

దయుతుంసద్వవాతాయనఃసాధగవాత్సగతస్సకపశ్య॥ని॥ సఖ్యో
ధాత్రీచపితరోమిత్రదూతశుకాదయః ॥ శ్లో ॥ సుఖయంతిష్టుకధన
మఖోపాయైర్వియోగినీతిరసాకరే దూతశ్చాయంమేఘఇతిభావః-
అనేనజాగరావస్థాక్రా॥ ౩౦॥ పునస్తామేవవిశిష్టి - అధిక్షామామి
త్యాదిభిశ్చతుభిః-అధిక్షామామితి- అధినామనోవ్యాధ్యాక్షామాం
కృశాం॥ని॥ పుంస్యాధిమాకనసీవ్యథేత్యవరః- వ్యాక్షాయతేకర్త
రిక్తః॥ సూ॥ క్షాయోమఇతినిష్ఠాతకారస్యమకారః- విరహిణశ్శయ
నంతస్త్విన్విరహిశయనై-పల్లవాదిరచితశయనఇత్యర్థః-సంనిష్ణః-
ఏకపార్శ్వః యస్యాస్తాంప్రాచ్యాః పూర్వస్యాః దిశోమూలే ఉద
యాద్రిప్రాంతఇత్యర్థః- ప్రాచీగ్రహణంక్షిణావస్థావ్యోతనార్థం
మూలగ్రహణంవృన్విత్వార్థం కళామ-త్రం కళయివ శేషోయస్యా
స్తాం- సథాఃశోస్తసుంమూటికమివసీతాంపునఃకింవిధాంయారాత్రి
మయాసార్థంఇచ్ఛయాకృతానిరతానితైః ॥ వ్యా॥ శాకపాధిక
వాదిషుద్రష్టుచ్యం - క్షణఇశయాతానీతాతాత్తజ్ఞాతీయామేవరా
త్రి విరహేణ మహతీంమహత్వేన ప్రతియమానాంఉష్ణైః అశ్రుభిః
యాపయంతీ॥వ్యా॥ యార్థ్యంతాచ్ఛత్ప్రత్యయః॥ సూ॥ ఆతిక
ప్రోత్యాదినాపుగాగమః-సంవకాలస్సుఖినామల్పప్రతీయతే-మఃఖి
నాంతువిపరీతఇతిభావః- ఏతేనకార్యైవస్థాక్రా॥ ౩౧॥ పాదానితి॥
జాలమార్గప్రకష్టాకగవాత్సవివరాగతాః అమృతశిశిరాఃఇందోః
పాతాఃశీతప్రతిపూర్వప్రీత్యా పూర్వన్నేహేనపూర్వవదానం
దకరాభవంతిత్యాశయేనేత్యర్థః- అభిమఖ యథావధాగతంసన్ని
వృత్తంయథాగతం తదైవప్రతినివృత్తం తదాతేషామవిమస్సహత్వా

మఖంసంనివృత్తంతియైవ । ఖేదాచ్చక్షుస్సలిగురుభిః పక్షుభిశ్చాద
యంతింసాభ్రేష్మి వస్థలకమలిసీంసప్రబుద్ధాంససుప్తాం॥ ౩౦॥ నిశ్వా
నేనాధరకిసలయక్లేశినావిక్షిపంతిం శుద్ధస్నానాత్పిరుమమలకంనూన
మాగండలంబం । మత్సంభోగఃకథముపనమేత్స్వప్నజోపీతినిద్రా
మాకాంతంతింసయసగలిలోత్థిడరుద్ధావకాశాం॥ ౩౧॥ ఆద్యేబద్ధా
విరహాదివసేయాశిఖాదామహిత్యాశాపస్యాంతే విగళితశుచాతాం

వితిభావః-చక్షుఃదృష్టింభేద ద్దుఃఖాత్ సలిగురుభిఃఅశ్రుమర్శరైః-
పక్షుభిశ్చాదయంతింతపవసాభ్రేష్మిమదికనేనప్రబుద్ధాంమేఘా
వరణాదవికసితాంససుప్తాంఆహత్యముకుళితాం॥ వ్యా॥ ఉభయత్రా
పినశ్చార్థస్యనశబ్దస్య సుపునపేతి సమాసః - స్థలకమిలిసీమివస్థితాం-
ఏతేనవిషయద్వేషాఖ్యాప్తావస్థాసూచితా ॥ ౩౦ ॥ నిశ్వానేవేతి॥
శుద్ధస్నానాత్గంధతైలాదిరహితస్నానాత్ పరుషంఆగండలంబం॥
సూ॥ సుపునపేతిసమాసః- అలకంచూణకుంతలాకా - బాతావేక
వచనం - అధరకిసలయంక్లిశ్నాతిక్లేశయతీతివాతథోక్తైఉష్ణేనేత్య
థః ॥ వ్యా॥ క్లిశ్యక్షేర్ణ్యంతాత్క్లిశ్నాక్షేర్ణ్యంతాద్వాతాచ్ఛ్చిలికో
ణినిః- నిశ్వానేనవిక్షిపంతించాలయంతింపునఃకీద్యుకింస్వప్నజోపీస్వ
ప్నావస్థాజన్యోపిసాక్షాత్సంభోగాసంభవపీతిభావః-మత్సంభోగః
కథంకేన ప్రకారేణోపగమేదాగచ్ఛే దిత్యాశయేసేతిశేషః - ఇతి
నైవోక్తాధికత్వాదప్రయోగః ప్రయోగేనాపానరుక్త్యమిత్యాలం
కారికాః॥ వ్యా॥ ప్రాథకనాయాంలిజ్జనయసగలిలోత్థిడేనాశువృ
ద్ధ్యరుద్ధావకాశామాకాంతస్తానాం దుర్లభామిత్యథః - నిద్రా
మాకాంతంతింస్వప్నహేతుత్వాదితిభావః - అత్రాశ్రజగజాన
లజ్జాత్యాగోవ్యజ్యతే॥ ౩౧॥ ఆద్యేఇతి॥ ఆద్యేవిరహితాదివసే- శిఖా
దామశిరోమాల్యంహిత్యా త్యక్త్వాయా శిఖాబద్ధాగ్రధితా శాప
స్యాంతే విగళితశుచావీతశోకేనమయా ఉద్వేష్టనీయాం మోచనీ
యాంస్సర్వక్లిష్టాస్సచ్ఛేసతికేశమూలేషుసవ్యధామిత్యర్థః- కతినా
చనావిషమాచనిమ్నోన్నతాతాంకతినవిషమాం - ఖంజకఙ్గాదిపద
న్యతరస్యప్రాధాన్యవశాయాం॥ సూ॥ విశేషణవిశేషేష్టేణబహుళ

మయో ద్వేష్టసియాం । స్పర్శక్లిష్టమయమితనఖేనాసకృత్సారయం
 తింగండాభోగాత్కరినవిషమామేకవేణీంకరేణ॥ ౩౨॥ సాసన్న్య
 స్తాభరణ మబలాపేశేలం ధారయంతీశయ్యోత్సంగేనిహితమసక్య
 ద్దుఃఖదుఃఖేనగాత్రంతామప్యస్రంసవజలమయంమోచయిష్యత్య
 మితిసమాసఃఏకవేణీంపికభూతవేణీం॥ సూ॥ పూర్వకాలేత్యాదినా
 తత్పురుషః - తదాభూతాంతాంశ్శిఖాం - ఆయమితాః అకలితాః
 పాంతాః సఖాయస్యతేనకరేణగండాభోగాత్కపోలఃస్తారాత్
 ఆసక్యస్తుహుమహుః సారయంతీమపసారయంతీంతాం పశ్యేతి
 పూర్వేణావ్యయః - ఆసక్యత్సారణాచ్చిత్రభ్రమదశాసూచ్యతఇత్యా
 హుః॥ ౩౨॥ సేతి॥ అలదుర్బలాసంన్న్యస్తాభరణంకృత్యత్వత్వ
 క్తాభరణమసక్యదనేకశోదుఃఖదుఃఖేనదుఃఖప్రకారేణ॥ సూ॥ ప్రా
 కారేగుణవచనస్యేతిద్విధావః - శయ్యోత్సంగేనిహితం పెశేలం
 మృదుశంక్రాంతంశరీరంధారయంతీఅనేనాత్యంతతాశక్త్యామూర్ఛ
 వస్థాసూచ్యతే - సాత్వత్సఖేత్వామపినవజలమయంసవాంబురూపం
 ఆసప్రాంషుమవశ్యంసర్వధామోచయిష్యతి॥ వ్యా॥ ద్వికమను
 పచాదీనాంచోసంఖ్యానమితిముచ్యేపచాదిత్వాద్వికమకత్వం -
 తథాపిప్రాయేణార్ద్రాంతరాత్తామృదుహృదయఃమేఘస్తుద్రవాంత
 శ్శరీరఃసర్వః కరుణామయీవృత్తిరంతఃకరణవృత్తిః యస్యసఃకరు
 ణావృత్తిభావతి-హియస్తాత్ ఆస్తీన్నవసరేసర్వధాత్వయాశీఘ్రం
 గంతవ్యం-అనంతరదశాపరిహారాయేతిసందర్భాభిప్రాయః - నను
 కిమిదమాచిమాంచక్షుః ప్రీతిముపేక్ష్య ఆవసాంతరాణ్యేవతత్ర
 భావాకకవిరుదాహృతవాఉచ్యతే॥ శ్లో॥ సంభోగోప్రలంభశ్చ
 ద్విధాశృంగారశ్చతే॥ పూర్వానురాగమానాఖ్యప్రవాసకరుణా
 త్తనావిప్రలంభశ్చతుధాత్రప్రవాసస్తత్రిచక్రిధా॥ కార్యతస్సం
 భ్రమాచ్చాపాదస్తీన్కావ్యేతుశాపః॥ ప్రాగసంగతయోర్యుగో
 స్సతిపూర్వానరంజరే॥ చక్షుఃప్రీత్యాదయోవస్థాదసస్యర్థస్థితాః
 పునః॥ దృష్టనస్సంగసంకల్పజాగరాఃకృతతారతిః॥ ప్రీత్యాగోన్మాద
 మూర్ఛాంతా ఇత్యనంగదశాదశ॥ పూర్వసంగతయోరేవప్రవాస

వశ్యంప్రాయస్సర్వోభవతికరుణావృత్తిరాద్ధ్రాంతరాత్మా || 33 || జా
నేనఖ్యాస్తవమయిమనస్సంభృతస్నేహమస్తాదిత్థంభూతాంప్రథమ
విరహేతామహంతగ్గయామి | వాచాలంఘానఖిలసుభగంమన్య
భావః కరోతిప్రత్యక్షంతేనిఖిలమచరా ద్భృతరుక్తంమయాతత్ ||

ఇతికారణాత్ | సతత్రాపూర్వవచ్ఛేదః | ప్రీతిరుత్పత్తి మహాత్తి ||
హృత్సంగస్యతుసిద్ధస్యాప్యవిచ్ఛేదోత్తప్రణ్యేతే | అన్యాస్త్యపూర్వ
వద్వాచ్యా ఇతితావద్వ్యవస్థితిః || వైయథ్యా దాదిమాంహిత్యా
పైరస్యాదంతిమాంతథా | హృత్సంగాదిరిహచక్షుకవిరప్తావిత్తిస్థితం |
మత్సావ్యశ్యాలిఖంతీతిపాదేన్నిస్సగ్రిహిపాదితా | చక్షుఃప్రీతిరితిప్రో
క్షంని త్తరకృతానతత్ || చక్షుఃప్రీతిభావేచ్ఛిత్రేష్యదృష్టచరదర్శ
నాత్ | యథామాళవికారూపమగ్నిమిత్రస్యవశ్యతః || ప్రాపితానాం
తుభర్త్రాణాంకృదృష్టాదృష్టపూర్వతా | అథతత్రాపిసందేహస్స
కళత్రాణిస్సృజం || కింభర్తృత్రుత్సభిజ్ఞాస్యాత్కింపైదేశికభావనా |
ప్రవాసాదాగతేనస్మిన్నిత్యలంకలహర్వృథా || 33 || నన్విదృశీం
దశాంకథమాపన్నేతి కథంత్యయా నిశ్చితమిత్యత్రాహ || జానఇతి
హేషేఘతవసఖ్యాః మనఃమయిసంచితస్నేహంసంభృతానురాగం
జానె - అస్తాత్ స్నేహజ్ఞానకారణాత్ అహంప్రథమవిరహేప్రథ
మగ్రహణందుఃఖాతిశయద్యోతనార్థం - తాంత్యత్సభిమిత్యంభూతాః -
పూర్వోక్తావస్థాపన్నాంతర్కయామి - ననుసుభగమోనినాంకా
మినామేషస్వభావోయదాత్మనిస్త్రీణామనురాగప్రళటనంతత్రాహ
వాచాలమితి - సుభగమాత్తానంమన్యతఇతిసుభగంమన్యః || సూ || ఉత్త
మానేఖశితిఖశే ప్రత్యయః - అర్ధద్విషదిత్యాదినామమాగమః - తస్య
భావః సుభగంమన్యభావః - సుందరమానిత్వంమాంచాచాలంబహు
భాషీణంనకరోతిఖిలు - సౌందర్యాభిమానాన్న ప్రలపామీత్యర్థః ||
ని || స్యాజ్జల్పకస్తువాచాలోవాచాటోబహుగవ్యావాగిత్యమరః ||
సూ || ఆలజాటచౌబహుభాషిణీల్యాలచ్ఛ్రిత్యయః - కింతుహేభృతః
మయోక్త - తదఖిలం - అధిక్షామామిత్యాద్యుక్తంతత్సర్వమచరాద్య్చ

38 || రుద్ధాపాంగప్రసరమలకైరంజనస్నేహశాన్యం ప్రత్యాదేశా
దపిచమధునోవిస్తృతభూతిలాసం । త్వయ్యాసన్నే నయనముపరి
స్పందిశంకేమృగాత్మ్యమీనత్తోభాచ్ఛలకువలయప్రేతులామేష్యపీఠి
39 || వామశ్చాస్యాంకరరుహపద్మైశ్చమానోమదీయైర్ముక్తాజా
లంబిరపరిచితంత్యాజితోదైవగత్యా సుభోగాంతెమమసముచితో

భుక్తువప్రత్యక్షం భవిష్యతీతిశేషః ॥ 38 ॥ రుద్ధేతి || అలకైః రుద్ధః
అపాంగయోః ప్రసరాయస్యత తథోక్తం అంజనేన స్నేహః సైన్యగ్ధ్యం
తేన శాన్యమంజనస్నేహశాన్యం - ఆపిచకించమధునోమద్యస్య ప్రత్యా
దేశాత్ ప్రతిషేధాత్ విస్తృతా భూతిలాసాయేన తతథోక్తం త్వ
య్యాసన్నే సతి - స్వకుశలవాతాశంసిసీతశ్చేషః ఉపర్యార్థభాగే
స్పందతి స్ఫురతీప్రుపరిస్పంది - తథానిమితి చాసే ॥ శ్లో || స్పందా
సూక్ష్మైశ్చ త్రైలాభం ఘోరేపట్టం శుభం భువి - ఇష్టప్రాపిష్ట
శోరూర్ధ్వమపాంగే హానిమాదిశేషితి - నయనం వామమితి శేషః ॥
శ్లో || వామభాగశ్చ నానీతాం శ్రేష్ఠః పుంసాం తుదమ్మిణః । దానైదేనాద
పూజాయాం స్పందేలంకరణేపిచేత్రిశాం వామభాగప్రాశస్త్యా
మీనస్యతోభాతమీనచలనాత్ చలస్యకువలయస్యక్రియాశోభయా
తులాంసాదృశ్యం - వీమ్యతీతిశంకే తర్కయామి - తుల్యార్థయోరేవ
తుల్యోపమాశేబ్దయోః ॥ వ్యా || అతుల్యోపమాభ్యామితి ప్రతిషేధాదత్ర
సాదృశ్యవాచిత్యా తద్యోగేపిత్వతీయా ॥ 39 ॥ వామశ్చేతి || మదీయైః
కరరుహపద్మైశ్చ పద్మైః ॥ ని || పునభవంకరరుహానభోస్త్రీనభ
రోస్త్రీయామిత్యమరః - ముచ్యమానః పరిష్రీయమాణ సఖాంకిం
షిత్వత్పరః - ఉరోర్నభపదాస్పదత్వం రతీరహస్యే ॥ శ్లోకంతమల
కుచపార్శ్వభుజోరుశ్రోణిసక్తిషు సఖాస్పద మాచలరిజిచిరపరిచ
తంచితాభ్యస్తం ముక్తాజాలంకారకైరంజనమయం కటిభూషణం దై
గత్యాదైవశేనత్యాజితః సంప్రతిసఖపదోష్టాభావేన శీతోష్ణా
రూపస్యతస్యవైయధ్యాధితిభావం ॥ వ్యా || త్యజేర్ణ్యంతాల్ల
మణిక్తః ॥ వ్యా || ద్వికమకసుపచాదీనాం చోపసంఖ్యానమిపత్ర

హస్తసంవాహనానాం యాస్యత్యూరు స్మరసకదళీ సంభ గౌరశ్చ
లత్వం॥ 3౬ ॥ తస్మిన్కాలేజలదయదినాలబ్ధనిద్రాసుఖాస్యాదన్యా
స్యైవాంస్తనితవిముఖో యామమాత్రంసహస్వ । మాఘాదస్యాః
ప్రణయినమయిస్యప్నలభైకధంచితృద్యః కంఠచ్యుతఘజలతాగ్రంధి

ఇతిద్వికమకత్వం- సంభోగాంతేతుమహస్తసంవాహనానాంహస్తే
సమదనానాం॥ ని॥ సంవాహనంమర్దనంస్యాదిత్యమరః- సముచితః
పరిచితఃసరసఇతియః పరిపక్వోనకుష్కశ్చసవివక్షితఃతత్రైవపాం
డిమసంభవాత్ - సచాసాకదళీ స్తంభశ్చస ఇవగౌరఃపాండురః॥
ని ॥ గౌరఃకరీరేసిద్ధాధౌకైశ్చపీతరుణేపిచే త్యుత్పలమాలాయాం-
ఆస్యాఃప్రియాయాః వామణోరుశ్చలత్వం స్పందనంయాస్యతీప్రా
ప్యతి॥ శ్లో॥ ఊరోస్పందాద్రతింపిద్యాదూర్వాఃప్రాప్తింసువాసన
ఇతినిమిత్తనిదానే॥ 3౭ ॥ తస్మిన్నితి॥ హేజలదతస్మిన్కాలే త్వదుప
సర్పణకాలేసామత్ప్రియాలబ్ధనిద్రాసుఖంయయా సాలబ్ధనిద్రా
సుఖా-స్యాద్యదిస్యాచ్చేత్-ఏనామన్వాస్యానుసృత్యస్తనితవిముఖో
గజితానాంపరాద్భుతోనిశ్శబ్దస్పృక-ఆన్యధానిద్రాభంగస్యాదితి
ధావః- యామమాత్రంప్రహరమాత్రం॥ ని॥ ద్వాయామప్రహరా
సమావిత్యమరః- సహస్వప్రతీక్షస్వ- ప్రార్థనాయాంతోట్- శక్త
యోరేకవారసుతస్య యామావధికత్వాత్ స్వప్నేపితథాభివ్య
మితిధావః- తథాచరతిసర్వస్వే॥ శ్లో॥ ఏకవారావధిర్యామోరతస్య
పరమోమతః । చండశక్తిమతోర్యూనో రుద్భటక్రమవతకనోరితి-
యామసహనస్యప్రయోజనమాహ - మాఘాదితి- ఆస్యాఃప్రియా
యాఃప్రణయినిప్రేయసిమయికధంచితృచ్చేణ స్వప్నలభైసతి-
గాఢోపగూఢంగాఢాలింగనం॥ వ్యా॥ నపుంసకేభావేక్తంకంతాత్
చ్యుతః స్రస్తాఘజలతయోః గ్రంథిర్బంధోయస్య తత్తథోక్తమా
ఘాత్ - కధంచిల్లబ్ధస్యాలింగసస్యసద్యోవిఘాతోమాఘాదిత్యర్థః
సచాత్రనిద్రోక్తిస్తా మున్నిద్రామితి పూర్వాక్తనిద్రాచ్చేదన విర
భ్యతే- పునస్సప్తమాద్యవస్థానుపాక్షికనిద్రాసంభావాత్ - తథా

గాఢోపగూఢం || ౩౭ || తామతాప్యస్వజలకణికాకీతతే నానితేన
ప్రత్యాశ్వస్తాంసమమభినవైర్జాలకై మాకలతీనాం | విద్యుద్గర్భః
స్తిమితనయనాంత్యత్సనాథేగవాక్షేవ క్తుం ధీర స్తనితవచనైమాకని
సింప్రక్రమేధాః || ౩౮ || భతుకమిత్రంప్రియమపిధవేదిద్విమామం

రసాకరే || శ్లో || ఆశక్తిరోదనంనిద్రానిర్జ్జానధకతాభ్రమః | సప్త
మాదిష్టుజాయంతేదశాభేదేనవాచుచేతి || ౩౭ || తామితి || తాంప్రి
యాంస్వస్వజలకణికాభిజలబిందుభిః కీతతేనానితేన ఉత్థాప్యప్ర
బోధ్యఏతేనాస్యాః - ప్రభుత్వా ద్వ్యజనానిలసమాధి ర్వ్యజ్యతే-
యథాహభోజరాజః || శ్లో || మృదుభిమర్దనైఃపాదేకీతతై ర్వ్యజనై
స్తనా || శ్రుతౌవామధురై గాకనై ర్నిద్రాతోబోధయేత్ప్రభుమితి-
అభినవైమాకలతీనాం జాలకైస్సమంజాతి ముకులైస్సహ || ని || సమ
నామాలతీపాతీరిత్యమరః || ని || సాకంసత్రాసమంసహ-క్షారకాజాల
కంక్తి బేకళికాకోరకఃపుమాక-స్యాద్దుచ్చకస్తుస్తబకఃకుట్టలోముకు
ళోస్త్రీయామితిచామరఃప్రత్యాశ్వస్తాంశిశిరానిలసంపర్కాత్పున
రుజ్జ్వితాం || వ్యా || శ్వసైఃకతకరిక్తః - ఉచితశ్చేతిచకరాదిట్పత్తి
షేధః - ఏతేనాస్యాః కుసుమసాకుమార్యంగమ్యతే త్వత్సనాథేత్వ
త్సహితే || ని || సనాథంప్రభుమిత్యాహుఃసహితేచ త్రతాపినీతిశబ్దా
ణకపే-గవాక్షే స్తిమితనయనాంకోసాపిజస్తయనిశ్చలనే | తాంమా
నిసిం- అనాచిత్యాసహిష్టుమితిధావః- విద్యుదర్చ్యంతస్థాయస్వసః-
విద్యుద్గర్భః అంతర్లీనఃకుయితక్రస్పన్దిత్యధః || ని || గభోకపవరకే
న్నేగ్నాసుతేపవనసంకటే-కుక్షాకుక్షీస్థంతాచేతియాదవః-దృష్టి
ప్రతిఘాతేనవక్త్రముఖాలోకప్రతిఃసంధకత్వాన్న విద్యోతితవ్యమితి
ధావః- ధీరోధృష్టస్సకాన్యధాస్థలద్వాదిత్వేన అనాశ్వాసనప్రసం
గాదితిధావః - స్తనితాస్యవచనానితైర్వక్తుంప్రక్రమేధాః ఉపక్ర
మస్య || వ్యా || విధ్యథేకలిజ్ || సూ || ప్రోపాభ్యాంసమథాకభ్యామి
త్యాత్త సేపదం || ౩౮ || సంప్రతితస్యక్రోత్రాణామభిముఖికరణచాతు
రీముపదిశతి || భతుకారితి || విధవాగతభర్తృకానభవతీత్యవిధవేన

బువాసంతద్వందేశై హృదయనిహితైరాగతంత్యత్సమీపం । యో
బృందానిత్వయతిపథిత్రామ్యతాంప్రోషితానాం మంద్రస్మిగ్దైర్భృ
నిభిరబలాపేణిమోక్షోత్సుకాని ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాఖ్యాతేపవనతనయం
మైనిలిహోన్నభీసాత్వాముత్కంఠోచ్ఛ్వసితహృదయావిక్షుంభసంభా
వ్యచైవ । శ్రోష్యత్యస్తాత్త్వీరమవహితాసౌమ్యసీమంతినీనాంకాం

భృతృకై అనేనభృతృకజీవన సూచనాత్ అనిష్టాగమనశంకానిర
స్యతే-మాంభయః స్వపత్యఃప్రియంమిత్రంప్రియంసుహృదం-అత్రా
పిహృదయనిహితైః మనసిస్థాపితైఃతత్సందేశైః త్వత్సమీపమాగతం
భృతృకసందేశకథనార్థమాగతమిత్యర్థః - అంబువాహం మేఘువిద్ధి
జానీహి- నకెవలమహంజారాహరఃకింతుఘటకొపీత్యాశయేనాహ-
యోంబువాహః అబలానాంస్త్రీణాంపెణయస్తాసాంమోక్షేమోచనే
ఉత్సుకానిపథిత్రామ్యతాం భిద్యమానానాం ప్రోషితానాంప్రవాసి
నాంపాథానామిత్యర్థః- బృందానిజాల - నిమంద్రస్మిగ్దైర్గంభీర
త్రావైః - ఛ్వనిభిఃత్వరయతి - పాంధమాత్రోపకారిణోమేకిము
వక్తవ్యం- సుహృత్సుపకారిత్వమితిభావః॥ ౩౯॥భృతృకసఖ్యనిష్ఠా
సనస్యఫలమాహ॥ ఇతి॥ ఇత్యేతమాఖ్యాతేసతి పవనతనయంహను
మంతంమైధిలీసీతేతసానుత్పియ్యాఉన్నభి ఉన్నమితముఖ ఉత్కం
ఠయాబాత్సు క్యేనఉచ్ఛ్వసితహృదయావికసితచిత్రాసతీత్వాంవీశ్య
సంభావ్యసత్కృత్యచఅస్తాత్ భృతృకమైత్రీజ్ఞానాత్పరంసర్వంశ్రో
తవ్యం అవహితాప్రమత్తాసతీశ్రోష్యత్యేవ అత్రసీతాహమడుప
మానాదస్యాః పాతివ్రత్యం మేఘస్యస్త్రీదూత గుణసంపత్తిశ్చవ్య
జ్యతే- తద్గుణాదురసాకరే ॥ ౪౦ ॥ బ్రహ్మచారిబవధీరోమా యానీ
మానవజీతః - ధీమానుదారోనిశ్శంకోవక్తాదూతస్త్రీయాంభపే
దితి- ననుచాతామాత్రశ్రవణాదస్యాఃకోలాభఇత్యాశంక్యార్థం
తిరంసస్యతి - హేసౌష్యసాధోసీమంతినీనాంవధూనాం ॥ ౪౧ ॥ నారీ
సీమంలినీవహూరిత్యమరః-సుహృన్ముఖేనఉపగతఃప్రాపఃసుహృత్త్వం

తోదంతస్సుహృదుపనతస్సంగమాత్కించిదూహః॥ ౮౦॥ తామాయు
ష్టస్తమచవచనాదాత్తనశ్శోషకర్తుంబ్రూయా ఏవంతవసహచరో
రామగిర్యాశ్రమస్థః । ఆవ్యాపన్నఃకుశలమబలెప్పచ్చతిత్వాం వియు
క్తోపూర్వాభాష్యంసులభవిపదాంప్రాణినామేతదేవ॥ ౮౧॥అంగే
శాంకంతసుచతనునాగాధతప్తెనతప్తంసాన్రేణాన్రద్రుతమవిరతో

విప్రలంభశంకానిరాసార్థం - కాంతస్యోదంతోవా తాకాంతో
దంతః ॥ ౮౦ ॥ వాతాకప్రప్యత్తిర్వృత్తాంత ఉదంతస్యాదిత్యమరః-
సంగమాత్కాంతసంసర్కాల్ కించిదూహః ఈషదూహః తవ్వదేహ
సందకరవత్సభాః॥ ౮౦॥సంప్రతిసందిశతి-తామితిహేతయమ్మకా
వ్యా॥ ప్రశంసాయాంమతుష్ - పరోపకారణాన్యుజీవనేత్యభావః ।
మమనచసంప్రార్థనాపచనంతస్తాచ్చాత్తనఃస్వస్యోపకర్తుంచరోప
కారేణాన్వల్లానంకృతాఫలయతుంచేత్యభావః ॥ వా ॥ ఉపకార
క్రీయాంప్రతికమకాత్వేతి తస్యానుకరోపిత్యావివి త్సంబంధమాత్ర
నిరతాయామాత్తనఇతివక్షీచనవిరూద్యతయథాహభారవిః శ్లో॥సాల
ష్టీరుపకురుతేయయాపరేసామితి-౨ ధాక్రీహాపకాశ్చ॥ శ్లో॥సాధూ
నాముపకర్తులక్షీన్రప్టుంవిహాయసాగంతుం - కుతూహలీకన్యసిన
శ్చకితంమహత్తసంశ్రోతుమితి - యథాక్వచిద్వివీతీయాదర్శనాత్సర్వ
త్రతిధేతినాథవచనమనాథ వచనమేవ - తాంప్రియామేనంబ్రూ
యాః - హేఅబలేతవసహచరోభతాకరామగిరెచ్చిత్రకూటస్యా
శ్రమేమృతిప్రతీతి రామగిర్యాశ్రమస్థక - ఆవ్యాపన్నః - అమృతః
వియుక్తః వియోగదుఃఖివిపంభూతస్థక - త్వాంకుశలం పృచ్ఛతి॥
వ్యా॥దుహ్యదిత్యాదివాప్యచ్చతేద్వికమకత్వం-తథాహి- సులభ
విపదాంఆయత్నసిద్ధవిపత్తీనాం ప్రాణినామేతత్ కుశలమేవపూర్వా
భాష్యం ఏతదేవప్రథమమవశ్యం వక్తవ్యం - కృత్యాశ్చేత్యావశ్య
తేయః॥ ౮౧ అంగేనేతి॥ కించదూరవతీకదూరస్థనచాగంతుంశక్య
ఇత్యాహ - వైరిణావిరోధినాదైనరుద్ధమాగ్గాఃప్రటిబద్ధవత్కాసతే
సహచరఃతనునాకృతేనగాధతప్తెనాత్యంతతప్తెనసాన్రేణసాన్రణ

త్యంతముత్కంఠితేన ఉష్ణోచ్ఛ్వాసం సమధికతరోచ్ఛ్వాసినా దూర
వతీకా సంకల్పై సైర్విశతివిధినా వైరిణారుద్ధమాగః || ౪౨ || శబ్దాభ్య
యం యదపికిలతేయస్సఖినాం పురస్తాత్కణైలోలః కథయితుమభూ
దాననస్సర్కలోభాత్ | సోతిక్రాంతశ్రవణవిషయం లోచనాభ్యా
మదృష్టస్త్రామత్కంఠావిరచితపదం మన్తుఖేనేదమాహ || ౪౩ || శ్యా
మాస్వంగంచ కేతశారిణీ ప్రేక్షణేదృష్టి సాతం వక్త్రచ్ఛాయాం శశిని

ఉత్కంఠావేదనాస్యసంజాతా ఉత్కంఠితేన త్కంఠితేన || సూ || తద
స్యసంజాతమితి ఇతచ్ఛ్రుత్యయః ఉత్కంఠతేర్వాకతః కరిక్తః - సమధి
కతరం ఉచ్ఛ్వాసితీతీ సమధికతరోచ్ఛ్వాసినా దీర్ఘనిశ్వాసేన త్యర్థః ||
వ్యా || తాచ్ఛ్విలికోజినః - అంగేన స్వశరీరేణ తమకృశంత ప్రంబ్రుద్రుత
మత్రక్షిన్నం || ని || అస్రుత్రుశ్చ పులింగోరోదనేత్వ స్రుమత్రుచేత్య
మరశేషః - అవిరతోత్కంఠమవిచ్ఛిన్నవేదనం ఉష్ణోచ్ఛ్వాసంతీవ్రసి
శ్వాసం || ని || కిగ్ంతీత్త్వంఖరంతీవ్రంచణ్ణముష్ణంకటుస్తృతమితి హలా
యథః - అంగంత్యదీయమితి శేషః - తైస్సస్యసంవేద్యైస్సంకల్పైర్ననో
రధైమనోవ్యాపారైర్విశతివీకీభవతీత్యర్థః - ఆత్రసమానురాగి
త్వజ్ఞాపనాన్నాయికాయాః స్వసమానావస్థత్వ మున్నీయోక్తం ||
౪౨ || సంప్రతిస్వావస్థానివేదనాయప్రస్తాతి - శబ్దాభ్యయమితి - యస్మై
ప్రియస్సఖినాం పురస్తాదగ్రే ఆననస్పశేత్ త్వన్ముఖం పర్యేలోభా
ద్గదనాత్ శబ్దాభ్యయం శబ్దసరవేణాభ్యయం ఉచ్చైర్వాచ్యమపి
యత్తద్వచనమపీతి శేషః - కర్ణే శ్రోత్రే కథయితుం లోలోలస్థానా
త్కిల || ని || లోలుపోలోలుభోలోలోలం పటోలాలస్థాపిచేతియా
దవః - శ్రవణవిషయం కణపథమతిక్రాంతః - తథాలోచనాభ్యా
మదృష్టః దూరస్థత్వాద్ద్రిష్టుం శ్రోతుం వా సశక్య ఇత్యర్థః - సతే
ప్రియః త్వామత్కంఠయావిరచితానిపదాని సుప్తిదంత వాక్యానియ
స్యత త్తథోక్తం || ని || పదం శబ్దేచ వా క్యే చేతి విశ్వః - ఇదం వక్ష్యమాణం
శ్యామాస్వంగమిత్యాదికం మన్తుఖేనాహ - మద్యవధానేన సపవ
బ్రూత ఇత్యర్థః || ౪౩ || సాదృశ్యప్రతికృతిస్యష్టదర్శనతదంగస్స

శిఖీనాంబహాధారేషు కేశాః । ఉత్పశ్యామిప్రతనుషునదీవీచిషు
భూవిలాసాః హంతైకస్మిన్ క్వచిదపినతే చండిసాదృశ్యమస్తీ॥
రర ॥ ధారాసీక్తస్థలసురభిః స్తవన్తుభిస్సాస్యబాలై దూరీభూతం

ప్రస్తుతేనాఖ్యాత్వత్వరో విరహిణాం విరోధాః తథాగుణపతా
కాయాం ॥ శ్లో ॥ వియోగచాయోగప్రియజనసదృశానుభవనం-
తతశ్చిత్రంకమకస్వపనసమయేదశకనమపితదంగ స్పృష్టానామప
గతవతాంస్పర్శనమపి ప్రతీకారః కామవ్యధితమనసాం కోపిగదిత
ఇతి-తత్రసదృశచస్తుదశకనమాహ-శ్యామాస్వీతిశ్యామాసప్రియం
గులతాసు ॥ ని॥ శ్యామాతుమహిళాహ్వయా । లతాగోవందినీగుం
ద్రాప్రియంగుఃఫలినీఫలీత్యమరః - అంగంశరముత్పశ్యామి- సౌకు
మార్యాదిసామ్యాదంగమితీతర్కయామీత్యర్థః- చకితహరిణీప్రేక్ష
ణేదృష్టిపాతంశశనిచంద్రేవక్రచ్చాయాంముఖకాంతిం-తథాశిఖీ
నాంబహాధారేషు బహాసమూహేషు కేశాన్ప్రత
నుషుస్వల్పానునదీవీచిషు అత్రవీచీనాంవిశేషణోపాదానేపినాయు
క్తగుణగ్రహదోషః- భూసామ్యనిర్వాహయమహత్వదోషనివా
రణార్థకత్వాత్తస్య - తదుక్తంరసాకరే॥ శ్లో ॥ ధ్వన్యత్పాదరసో
త్కర్షేభావోక్తాదోషవారణ- విశేషణాద్విశేష్యస్యనాస్త్యయుక్త
గుణగ్రహః - గుణోవిశేషణం - భూవిలాసాః భూపతాకాఇతి
పాతే- భ్రువఃపతాకాఇవేత్యుపమితసమాసః- ఉత్పశ్యామీతిసర్వ
త్రసంబధ్యతే తథాపి - మేమనో నిర్వృతిర్నాస్తీత్యాశయేనాహ-
హంతైతివిషాదే॥ ని॥ హంతహర్షానుకంపాయాంవాక్పారంభవిషాద
యోరిత్యమరః-చండికోపనే॥ ని॥చండస్తవత్యంతకోపనఇత్యమరః॥
వ్యా ॥ గౌరాదిత్వాత్ జీవఉపమానకథనమాత్రేణ కొపితవ్యమితి
భావః - క్వచిదప్యేకస్మిన్వస్తునితేసాదృశ్యంనాస్తీ అతోననిర్వృణో
మీత్యర్థః ఏతేనాస్యాః సౌందర్య మనుపమాన మితివ్యజ్యతే॥
రర॥ ధారేతి॥హేబాలే-ధారాభిః-ఉదకధారాభిః-సీక్తంయత్స్థలం

ప్రపనుమపిమాం పంచబాణః షీణోతి । ఘర్మాంతేవైవదబతకథం
వాసరాణీశ్రబేయః దిక్సంసక్తాప్రవిరళఘనావ్యక్తసూర్వాతపాని॥
౪౫॥ త్వమాలిఖ్యప్రణయకుపితాంధాతురాగైశ్శిలాయా మాత్మా
నంతేచరణఽతిసంయాచదిచ్చామికర్తుః । అస్మైస్తాపస్తుహురుప

ఘనః తదివసురభేతస్య పరిమళితస్య - త్వస్తుఖస్యత్వదాననస్యదూరీ
ఘాతందూరస్థం - అతవివప్రతనంజితకృశం - తథాఘాతమపిమాం -
పంచబాణః పంచబాణాశ్శరా ఆరవిందాదయోయస్యసః మన్తభః -
షీణోతిబాధతే ॥ వ్యా ॥ షీణోలేర్లట్ - ఘర్మాంతేవైగ్రిష్టాంతేతు -
వమాకాకాశేత్విత్సభః విత్సుసమ్యక్ సక్తాః సంసక్తాః అప్రవిరళాః
మేదురాశ్చయేఘనాః మేఘాః తై - అవ్యక్తః అస్పష్టః సూర్యస్య
ఆతపః - యేషుతానివాసరాణీదివాని - కథంకైవప్రకారేణ - ప్రజే
యః - గచ్ఛేయః బతకప్థంత్వంవదబ్రూహి॥ ౪౫॥ సంక్రంతిప్రతికృతి
దశకానమాహ - త్వమితి - హేత్రియేప్రణయేనప్రేమాతిశయేనకుపి
తావస్థాయుక్తాంత్యత్ప్రతికృతిమిత్యర్థః - థాతవోగైకాదయః॥
ని॥ థాతుర్భవాదిశబ్దాదిగైకాదిత్యగాదిష్వితియాదవః - తవివ
రాగాః రంజకద్రవ్యాణి॥ ని॥ చిత్రాదిరంజకద్రవ్యేలాక్షాదాప్రణయే
చ్ఛయోః - సారంగాదాచరాగః స్యాదారుణ్యే రంజనేపుమానితి
శబ్దాణాం వః - తైథాతురాగైశ్శిలాయాం శిలాపట్టే ఆలిఖ్యనిమా
యాత్మానం మాం మత్ప్రతికృతిమిత్యర్థః - తెతవచిత్రగతాయా ఇత్య
భః - చరణపతతింకర్త్యం ధాలిఖితుం యావదిచ్చాసమకాలమేవ
ముహురుపచితైః ప్రవృద్ధైరస్మైగ్రిరశ్రుభిః॥ ని॥ అప్రమక్రణిణోజితేతది
విశ్వః మేదృష్టిరాబుప్యతే ఆవృతాభవతీత్యర్థః దృష్టిప్రతిబంధేనలేఖ
సంప్రతిబంధితఇతిభావః - కింబహునా - క్రూరోఘాతుకః॥ ని॥ సృశం
సోఘాతుకః క్రూరఇత్యమరః కృతాంతోదైవం॥ ని॥ కృతాంతోయమ
నీధాంతదైవాకుశలకమక్నేత్యమరః తస్మిన్నపిచిత్రేపినౌ ఆవయోః॥
సూ॥ యుష్మదస్తదోష్మస్త్విచతుర్ధిః ద్వితీయాస్థయోర్వామ్నవాః ॥

చిత్రైర్వృక్షై రాబుప్యతామై క్రూరస్తస్తిన్నపిన సహతే సంగమంనా
కృతాంతః॥ ౪౬॥ మామాకాశప్రణిహితభుజునిదకాయాశ్లేషహే
తోర్లబ్ధాయాస్తైకమపిమయా స్వప్నసందర్శనేషు । పశ్యంతీనాం
సఖిబుబహుశోనస్థదేవతానాం ముక్తాస్థూలాస్తరుకిసలయే ష్వక్ర
లేశాఃపతంతి ॥ ౪౭॥ భిత్వాసద్యంకిసలయపుటాక దేవదాతున్రు

నావాదేశః-సంగమంసహవాసంసహతేసంగతిలెఖనమపిఆవయో
రసహమానందైవంసాక్షాత్సంగతినసహత ఇతికిమువత్తవ్యమిత్యపి
శబ్దార్థః॥ ౪౬॥ అథస్వప్నదర్శనమాహ॥ మామితి॥ సుప్తస్యవిజ్ఞా
నంస్వప్నః॥ ని॥ స్వప్నస్సుప్తస్యవిజ్ఞానమితివిశ్వః - దర్శనంసంవిత్॥
ని॥ దర్శనంసమయేశాస్త్రైర్వృక్షై స్వప్నేష్టిసంవిదీతిశబ్దాణాంపే-
స్వప్నాఇతిగందర్భనానిజ్ఞానానిస్వప్నదర్శనాని-చూతవృక్షవత్స
మాన్యవిశేషభావేనసహప్రయోగః- తేషుమయాంధమపిమహతా
యత్నైసలబ్ధాయాః గృహీతాయాః దృష్టాయాఇతియావత్తేతవ
నిదకాయాశ్లేషోగాధాలింగనంసవీవహేయః తస్యనిదకాయాశ్లేష
ధామిత్యర్థః॥ సూ॥ వక్ష్యేహేతుప్రయోగఇతిషష్టి - ఆకాశేనిర్వి
షయే- ప్రణిహితభుజుప్రసారితబాహుంమాంపశ్యంతీనాం సాక్షా
త్కుర్వంతీనాస్థదేవతానాం వసస్థదేవతానాంముక్తాః మాక్తి
కానీనస్థూలాఃఅక్రలేశాబాష్పచిందవఃతరుకిసలయేషు- ఆనీనచే
లాంచలేనఅక్రూధారణసమ్మాధిర్వ్యజ్యతే - బహుశోనపతంతినఖిలు
కింతుపతంత్యేపేత్యర్థః- నిశ్చయోనజ్దవ్యయప్రయోగః- తథాచాలం
కారంసూత్రం-స్త్రుతినిశ్చయసేధాధేమనజ్దవ్యయప్రయోగఇతి॥
శా॥ మహత్తగురుదేవానామక్రపాతఃక్షీతోయది-దేశభ్రంశోమహ
దుఃఖంమరణంచభవేద్ధ్రువమితి॥ క్షీతోదేవతాక్రపాతనిశ్చేధదశక
నాద్యక్షస్యమరణాభావసూచనార్థంతరుకిసలయేషుపతంతీత్యర్థం॥
౪౭॥ ఇదానింతదంగస్ఫుప్తవస్తుస్పర్శమాహ॥ భిత్వేతి॥ దేవదారు
న్రుమాణాంకిసలయపుటాకపల్లవసంపుటాక సద్యోభిత్వాఏతత్తీర
స్థుతిసురభయఃఏతేమాందేవదారుణాంతీరస్థుతిభిః క్షీరసప్యందైః

మాణామేతత్తీరస్రతసురభయో దక్షిణేనప్రవృతాః । ఆలింగ్యంతే
గుణవతిమయా తేతుషారాద్రివాతాః పూర్వంస్పృష్టంయదికిలభవే
దంగమేభిస్తవేతి ॥ ౪౮ ॥ సంక్షిప్యేతక్షణభవమయా దీఘాయా
మాత్రియామాసర్వావస్థాస్వహరపికథం మందమందాతపంస్యాత్
ఇత్థంచేతశ్చటులనయనే దుర్లభప్రాధానంమేగాఢోష్ణాభిః కృతమ
శరణంత్యద్వియోగవ్యధాభిః ॥ ౪౯ ॥ నత్వాత్తానంబహువిగణయ

సురభయస్సుగంధయః ఇదంతుషారాద్రివా తత్వేలింగంయేవాతాః
దక్షిణేనదక్షిణమాగేణ ॥ వ్యా॥ తృతీయావిధానేప్రకృత్యాదిభ్య
ఉపసంఖ్యానాత్తృతీయాసమేనధావతీతివత్తత్రాపిపథఃకరణస్య
ప్రతీయమానత్వాత్కర్తృకరణయోరిత్యేవతృతీయేతిభాష్యకారః
ప్రవృతాశ్చలితాఃమేగుణవతిసాశీల్యసాకుమార్యాదిగుణసంపన్నే
తేతుషారాద్రివాతాః పూర్వంప్రాగేభిర్వాతైస్తేతవాంగం స్పృష్టం
భవేద్యదికిలేతసంభావితమేతదితిమత్వేత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ వాతాసంభా
వ్యయాఃకిలేత్యమరః - మయాఆలింగ్యంతేఆక్లిప్యంతే - ఆత్రవా
యానాం సృశేవత్వేప్యమూతత్వే నాలింగనా యోగాదాలిం
గ్యంతేఇతిఅభిధానమన్యోన్మత్తప్రలాపదోష ఇతివదస్మిరుత్తరకార
ఉపేక్షణీయః ॥ ౪౮ ॥ సంక్షిప్యేతేతి॥ దీఘాయామాః ప్రహరా
యస్యాస్సాదీఘాయామా విరహవేదనయాతథా ప్రతీయమానే
త్యథాః- త్రియామారాత్రిరాద్యంతయోరధాయామయోదిశ
త్వేనవ్యవహారాత్ త్రియామేతిక్షీరస్వామి-క్షణభవకథంకేనప్రకా
రేణ- సంక్షిప్యేతలఘూక్రియేత - అపారపిసర్వావస్థాసుసర్వకాతే
ష్యపీత్యథాః- మందమందమందప్రకారం॥ సూ॥ ప్రకారేగుణ
వచనస్యేతిద్విరుక్తిః - కమధారయవదుత్తరేష్యితికమధారయ
వద్భావాత్సుపోలుక్-మందమందాతపమత్యల్పసంతాపంకథంస్యాత్
మేచటులనయవేచంచలాక్షి ఇత్థమనేనప్రకారేణ దుర్లభప్రాధాన
మలభ్యమనోరథంమచేతోగాఢోష్ణాభిగాఢతప్రాభి స్వద్వియో
గవ్యధాభిరశరణమనాథంకృతం ॥ ౪౯ ॥ నచమదీయమదశాశ్రవ

న్నాత్మనైవావలంబే తత్కల్యాణిత్యమపి నితరాం మాగమః కాతర
త్వం ! కస్యాత్వంతంసుఖముపసతందుఃఖమే కాంతతావా నీచైగణా
చ్ఛత్యుపరిచదశాచక్రనేమిక్రమేణ॥ ౫౦॥ శాపాంతోమేఘజగశయ
నాదుత్థితేశాన్లపాణౌ శేషాన్నాస్సాన్లఘుయచతురో లోచనేమిల

జేనభేత్తవ్యమిత్యాహ - నత్వితి- నత్విత్వేకంచాక్యంతశబ్దోభేదకః-
కింతునభేత్తవ్యమిత్యర్థః - అథవానన్వితీపాతః - నన్విత్యామంత్రణే॥
ని ॥ ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయా మంత్రణేనన్విత్యమరః - నసు
ప్రియే అహంబహువిగణయకశాపాంతేసత్వేవమేవం కరిష్యామీతి
మనస్యావతకాయక ఆత్మానంమాంఽత్యనైవ॥ వ్యా॥ ప్రకృత్యాదిభ్య
ఉపసంఖ్యానమితిత్యతీయా అవలంబేధారయామియథా కథంచిజ్ఞ
వామీత్యధః - తత్తస్మాత్కారణాత్ హేకల్యాణిభసుగ- త్వత్సా
ధాగ్యాదహంజీవామీత్యధః॥ సూ॥ బహ్వదిభ్యశ్చేతిజీవ- త్వమపి
నితరామత్యంతంకాతరత్యంభీరుత్వంమాగమఃనగచ్ఛ ॥ వ్యా॥ గమ
ర్లుజ్మాజ్యోగాదడాగమప్రతిషేధః తాదృగ్సుఖిన్ రావయోరీదృ
శదుః ఖేకథంసచిభేమీత్యాశంక్యాహ- కస్యజనస్యాత్వంతంనియతం
సుఖముపగతంప్రాప్తం ఎకాంతతో నియమేన దుఃఖంవా ఉపగతం
కింతుదశాఅవస్థాచక్రస్యరథాంగస్యనేమిఃప్రధిః॥ ని॥ చక్రంరథాం
గంతస్యాంతేనేమిస్త్రీస్యాత్ప్రధిఃపుమానిత్యమరః-తస్యాఃక్రమేణ
పరిపాట్యా॥ని॥ క్రమఃశక్తౌపరిపాట్యామితివిశ్వః - నీచైరధఃఉపరి
గచ్ఛతి ప్రపతతేజంతోః సుఖదుఃఖే పర్యావతేత ఇత్యధః॥
౫౦॥ నచనిరవధికంమేదుఃఖమిత్యాహ-శాపాంతఇతి- శాన్లకంపా
ణౌయస్యతస్మిక్ శాన్లపాణౌవిష్టా ॥ సూ॥ సప్తక్షుపమానేత్యా
దినాబహుప్రీహిః ॥ వ్యా॥ ప్రహరణాథేభ్యశ్చిపరెనిష్టాసప్తక్ష్యా
భవతఇతిపాణిశబ్దస్యోత్తరనిపాతః ఘజగః శేషవివశయనం తస్మా
దుత్థితేసతి - మేశాపాంతఃశాపావసానంశేషాక గతశేషాంశ్చతు
రోమాసాకమేఘదశకనప్రభృతిహరిప్రబోధదినాంతానిత్యధః
దశదివసాధిక్యంన వివక్షితమిత్యక్రమేవ - లోచనేమిలయిత్యాచ

యిత్యైవ । పశ్చాదావాంవిరహగణితం తంతమాత్మాభిలాషంనిర్వే
క్ష్యవఃపరిణతశరచ్చంద్రికాసుక్షుపాసు ॥ ౫౧॥ ఘాయశ్చాహంత్య
మిషిశయనేకంతలగ్నాపురామే నిద్రాంగత్యాకిమపిరుదతి సస్వరం
విప్రబుద్ధా । సాంతహాసంకథితమసకృత్పృచ్ఛత శ్చత్వయామే

క్షుపీనిమీల్యగమయధైర్యణాతపాహయేత్యథః- సశ్చాదనంతరం
త్వంచలహంచలవాం॥ నూ॥ త్యదాదీనిసర్వైర్నిత్యమిత్యేకశేషఃపరి
హాగణితం ఏవమేవం కరిష్యామీతి మనస్సావతిఃతం - తంతం॥
వ్యా॥ వీప్సయాంద్విరుక్తిః-సర్వమిత్యథః-అత్తనోరావయోరభి
లాషంమనోరథంపరిణతాఃప్రాధాః శరచ్చంద్రికాయాసాంతాసు
క్షుపాసునిర్వేక్ష్యవః - భోక్ష్యవహే॥ ని॥ నిర్వేఖోభృతిభోగయో
రిత్యమరః - అత్రకైశ్చిన్నభోనభస్యయో రేవనాషికత్వాక్కథ
మాషాధాదిమాసచతుష్టయస్యవార్షికత్వముక్తమితి చోదయిత్యై
ముతుత్రయపక్షాశ్రయణాదవిరోధఇతిపర్యవసరితత్సర్వమసంగతం-
అత్రగతమాసాశ్చాత్వారోమాసాఇత్యుక్తం కవినాసతు వర్షాకాల
ఇతితస్మాదయమనుక్తోపాలంభఏవ - యశ్చనాధేనోక్తంకథమాషా
ధాదిమాసచతుష్టయాత్సరంశరత్కాలఇతితత్రాప్యకాతికపరి
సమాప్తేః శరత్కాలానువృత్తేఃపరిణతశరచ్చంద్రికాసు ఇత్యుక్తం
నతుతదైవశరత్ప్రదుభావఉక్తఇత్యవిరోధః ॥ ౫౧ ॥ సంప్రతి
తస్యాఃమేమేవంచకత్వశంకానిరాసాయాతిగూఢమభిజ్ఞానముప
దిశతి ॥ ఘాయశ్చేతి॥ హేఅబలేఘాయః పునరప్యాహత్యత్ప్రియః
మన్మథేనేతిశేషః - మేఘవచసమేతత్ కిమితిపురాశబ్దశ్చిరాతీతే॥
ని॥ స్యాత్ప్రబంధేచిరాతీతేనికటాగామికేపురేత్యమరః పురాపూ
ర్వంశయినేమికంతలగ్నాపిత్వంగళే బద్ధస్యకథమన్యత్రగమనంసం
భవేదితిధావః- నిద్రాంగత్యాకిమపికేనవానిమితైనేత్యథః-సస్వ
రంసశబ్దముచ్చైరిత్యథః - రుదతీవిప్రబుద్ధాఅస్తీతిశేషః - అసకృ
త్పూహశః- పృచ్ఛతఃమేహేకితవధూర్తత్వంకామపిరమయన్తయా
స్వప్నదృష్ట ఇతిత్వయాసాంతహాసంసమందహాసం యథాతథా

దృష్టఃస్వప్నేకితవరదయస్కామపితృంమయేతి॥ ౫౨॥ తస్మాత్తాం
కుశలినమభిజ్ఞానదావా ద్విదిత్వామా కావీనాదకితనయనే మయ్య
విశ్వాసినీభూః । స్నేహానాహుఃకిమపివిరహేభ్యంసినస్తైహ్యభోగా
దిద్వేవస్తున్యపచితరసాఃప్రేమరాశీభవంతి॥ ౫౩ ॥ ఆశ్వాస్యైవం

కథితంచఇతితెభతాఃభూయశ్చాహేలివాయోజనా॥ ౫౪ ॥ తస్మా
దిశి-తస్మాత్పుర్వశ్లోకాత్తాత్ అభిజ్ఞాయతేఅననేత్యభిజ్ఞానంలక్షణం
తస్యదానాత్ప్రపణాన్తాంకుశలినం తేచవంతంవిదిత్వాజ్ఞాత్వా-
అసితనయనే - కుశేభవాత్కావీనాల్లోకవాదాత్॥ ౫౫ ॥ స్యాత్కా
వీనంతోకవాదేయధైర్యశ్విహిపక్షిప్త్యవరః - మయివదయే అవి
శ్వాసినీమరణశంకినీమాధూఃసభవ॥ ౫౬ ॥ భవతేర్లుగ్నమాజ్యోగ
ఇత్యడాగమప్రతిషేధః- సచదీర్ఘకాలవిప్రకమాత్పుర్వస్నేహా
నివృత్తిశంకేత్యాహ - స్నేహానితి - కిమపికింవానిమిత్రంనవిత్త్వా ఇతి
శేషః- స్నేహాకాశ్రీతిఃవిరహేనత్యజ్యోవ్యవిప్రకర్షేనతిభ్యంసినఃవివ
శ్వతానాహుః-తత్తథానభవతీత్యభిప్రాయఃకింతుస్నేహఃఅభోగా
ద్విరహే భోగాభావాద్ధేతోః ॥ ౫౭ ॥ స్రవణ్య ప్రతిషేధేనసంభో
గమాసంషయతేఇద్వేవస్తునివిషయేఉపచితఃరసఃఆస్వాదోయేషుతే
ఉపచితరసాత్పుంతఃప్రవృద్ధతృప్త్యాఇత్యభిప్రాయః ॥ ౫౮ ॥ రసోగంధేరసే
సావదేతిక్తాదోవిషరాగయోరితివిశ్వః ప్రేమరాశీభవంతివియోగా
సహిష్ణుత్వదశామాపద్యంతఇత్యభిప్రాయః- స్నేహప్రేమైరవస్థాభదా
ద్యేదఃతదుక్తం ॥ ౫౯ ॥ అలోకనాభిలాషారాగస్నేహశాతతఃప్రేమః
రతిశృంగారాద్యోగే వియాగతా విప్రలంభశ్చేతి - ఏతదేవస్ఫుటీ
కృతంరసాకరే ॥ ౬౦ ॥ ప్రేమాదిదృశౌరమ్యేషు తచ్చింతాత్వభిలా
షకః । రాగస్తత్సంగబుద్ధిస్సాన్యత్సేహస్తత్ప్రపణాక్రియా - తద్వి
యోగాసహంప్రేమరతిస్తత్సహవతానం- శృంగారస్తత్సమక్రీడా
స్సంభోగస్సస్తథాక్రమఇతి॥ ౬౧ ॥ ఇథంస్వకుశలంసందిశ్యఇదాసం

ప్రథమవిరూపాదగ్రహాకాంసభంతేనైలాదామత్రినయనస్సహాత్థా
తకూటాన్నివృత్తిః సాక్షిజ్ఞానంప్రహితకుశలైస్తద్వచోభిషకమా
పిప్రాతఃకుండప్రసవశిథిలంజీవితంధారయేథాః ॥ ౫౪ ॥ కచ్చితామ్య
వ్యచసేతమిదంబంధుకృత్యంత్యయామెప్రత్యాదేశాన్మఖిలుభవతో
ధీరతాంకల్పయామినిశ్శబ్దాపిప్రదిశసేజలం యాచితశ్చాతకేభ్యః

తత్కుశలసందేశానయనంయాచతే ॥ అశ్వాస్యేతి ॥ ప్రథమవిరూ
పాదగ్రహాకాం తీవ్రదుంఖాంతే సభామేవం భూర్వాక్తరీత్యాశ్వా
స్యోపజీవ్య త్రినయనస్సత్యంబకస్య వృషభేణ ఉత్థాతాః అవదా
రితాఃకూటాఃశిఖరాణియస్యతస్మాత్ ॥ ౫౫ ॥ కూటాఃస్త్రీశిఖరంశృంగ
మిత్యమరః - కైలాతకైలాసాత్ఆశునివృత్తస్సకసాభిజ్ఞానంసలత
ణియథాతథా - ప్రహితంప్రేషితంకుశలంక్షేమంయేషుతైస్తస్యాః
త్వత్సఖ్యావచోభిఃప్రాతఃకుండప్రసవః ప్రభాతకుండకుసుమివ
శిథిలందుర్బలం మమజీవితమసి ధారయేథాః స్థాపయప్రాభకనా
యాంలిత్ ॥ ౫౬ ॥ సంప్రతిమేఘస్యస్వప్రార్థనాంగీకారం ప్రశ్న
పూర్వంకల్పయతి - కచ్చిదితి - సోసామ్యసాధోత్వయాఇదమిదం
భుక్త్యంబంధుకార్యం - దేవదత్తస్యగురుకులమితివత్ప్రయోగః -
వ్యవసితంకచ్చితకరిష్యామితినిశ్చితంకిం ॥ ౫౭ ॥ కచ్చితామప్రవేదన
ఇత్యమరః - అభిప్రాయజ్ఞానం కామప్రవేదనం - నచతేహృష్టింభావా
దంగీకారంశంక - యతస్తేనవిచితఇత్యాహ - ప్రత్యాదేశాత్కరి
ష్యామితిప్రతివచనాత్ ॥ ౫౮ ॥ ఉక్తిరాభాషణంవాక్యమూదేశోవచనం
నచఇతిశబ్దార్థవః భవతోధీరతాం గాంభీర్యంనకల్పయామి నసమ
ర్థయే - తహికాకథమంగీకారజ్ఞానమిత్యాహ - యాచితస్సకనిశ్శ
బ్దాపినిగణితోపిప్రతిజానామ్యపీత్యస్యత్ర - చాతకేభ్యోజలం
ప్రదిశసేదదాసే - యుక్తంచైతదిత్యాహ - సతాంసమృదుశాణాంప్రణ
యిషుయాచకేషువివయే ఈప్నితార్థక్రమైవ ఆపేక్షితార్థ సంపా

ప్రత్యుక్తంహిప్రణయిషుసతామీభీతాథకాక్రియైవ॥౫౫॥ఏతత్కృత్యాప్రియమనుచితంప్రార్థనాదాత్మనోమేసాహాదాద్వావిధురఇతివామయ్యనుక్రొశబుద్ధ్యా । ఇష్టాదేశావిచరజలదప్రావృషాసంభృతక్రీమాభూదేవంక్షణమపిచతేవిద్యతావిప్రయోగః॥౫౬॥తత్సందేశంజలధరవరోదివ్యచాచచక్షేప్రాణాంస్తస్యాజన

జనమేవప్రత్యుక్తంప్రతివచనం॥శ్లో॥క్రియాకేవలముత్రమిత్యర్థః॥శ్లో॥ఏచోవదతినకురుతేనవదతిసుజనఃకరోత్యేవ॥౫౭॥సంప్రతిస్వాపరాధసమాధానపూర్వకంస్వకార్యస్యావశ్యకరణంప్రాధాన్యమానోమేఘంవిస్ఫుజతి - ఏతదితిహేజలదమయిసాహాద్వాత్సుహృష్ట్యావాద్వావిధురోవియుక్తఇతిహేతోః॥ని॥విధురస్తుప్రవిశ్లేషఇత్యమరఃమైవిషయేఅనుక్రొశబుద్ధ్యాకరుణాబుద్ధ్యావా-ఆత్మనస్తవానుచితమననురూపమపిమేప్రియమేతత్సందేశహరణంప్రార్థనాస్తత్పథకానాతోకృత్యాప్రావృషావర్షాభిః॥ని॥స్త్రీయాంప్రావృట్స్త్రీయాంఘ్నామ్నీవర్షాఇత్యమరః-సంభృతక్రీరుపచితశోభస్సకాఇష్టానభిలషితాదేశాన్విచరదేశేషుచరేత్యర్థః॥వ్యా॥దేశఃకాలోధావోగంతవ్యోధ్వాచకమకసంక్ష్ణాఇత్యుపసంఖ్యానాత్కమకత్వం-ఏవంమద్వితక్షణమపిస్వల్పకాలమపితేతవవిద్యతాకశత్రేణేతిశేషః-విప్రయోగోవిరహమాభూత్మాస్తు - వ్యామాంగ్లుకేత్యాశిషిలుజ్ఞే॥అంతేకావ్యస్యనిత్యత్వేకుర్యాదాశిషముత్తమాం-సర్వత్రప్రాప్తయేవిద్వాన్నయకేచానురూపిణీతిసారస్వతాలంకారదర్శనాత్కావ్యాంతేనాయకేచానురూపోయమాశీర్వాదఃప్రయుక్తఇత్యనుసంధేయం॥౫౮॥తదితి॥జలధరవరఃపుష్కలావర్తకానాంవంశజాతత్వాత్జలధరాణాంవరఃశ్రేష్ఠోమేఘః - తస్యోయక్షవధ్వాఃప్రాణాకాఅసూకారక్షితుంజనస్యహితః-ఇష్టఃక్రోత్రయోమధురఇతియావత్రవంధ్వనియస్యతథాభూతస్సక-తస్యయక్షస్యసందే

హితరహారక్షేతుంక్షవధ్వాః ప్రాప్యోదంతంప్రముదితమనాస్సా
పితస్థాస్వభర్తుః కేమాంసస్యాదభిమతఫలా ప్రాథకానా హ్యుత్త
మేషు॥ ౫౭॥ శ్రుత్వావారైంజలదకధితాంతాంథనేకోపిసద్యశ్శాప
స్యాంతంసదయహృదయస్సంనిధాయాస్తకోపః । సంయోజ్యైతౌ

శంవాచికంపూర్వోక్తం ॥ ౫౭ ॥ సందేశచాగ్వాచికంస్యాదిత్యమరః-
దిర్యవాచాదివిభవాఃదివ్యాఃదేవాః తెమాంవాక్తయూ - ఆచచక్షే
ఉత్తవాక్॥ వ్యా॥ చక్షేజాలిట్ - కామరూపమఘేనానశిపూర్వం
యక్షేణైవోక్తత్వాత్తదానీంమేఘః దేవాకారీభూత్వాతాదృగ్వా
చాయక్షయందేశంయక్షవధ్వాః ఉవాచేత్యథాః - సాయక్షవధూ
రపిస్వభర్తురుదంతం కుశలస్య ఆగమనస్యచవారాంప్రాప్యశ్రుత్వై
త్యర్థః- ప్రముదితమనాఃసంహృష్టచిరాసతీతస్థాఅతివ్రత-తథాహి-
ఉత్తమేషుకేమాంప్రాథకానా అభిమతఫలాశ్చష్టఫలానస్యాత్ ఉత్త
మేషుపురుషేషుసర్వేషాంప్రార్థనాఅభిమతఫలాస్యాదేవేత్యర్థఃసా
మాన్యేనవిశేషసమథానరూపోర్థాంతరన్యాసః ॥ ౫౭ ॥ శ్రుత్వైతి॥
ధనేః కుశేరోపిజలదకధితాంజలం ఉదకంసంతాపసంతప్తాయతో
కాయదదాతీతిజలదఃఅనేనాస్యపరోపకారిత్వంస్పష్టికృతంజలదేన
కధికాంఉక్తాంతాంతాదృశీంసదైన్యామితియావత్వారాయక్షస్య
వారాంశ్రుత్వా - సద్యఃయక్షవాతాశ్రవణకాలవ సదయహృ
దయఃపయాగహితచిత్తః - అతఏవఅస్తకోపః ప్రణవ్యయక్షవిషయ
కోపస్సక్ - శాపస్యంతం అవసానంసన్నిధాయసన్నిహితంకృ
త్వాకటిచిద్దినాన్యవశిష్టాన్యపి అవిగణయ్యైత్యథాః - విగళితకుచా
సిన్ధుత్వ్యసనౌ అతఏవహృష్టచిత్తౌసంతుష్టమానసౌవితౌ పూర్వో
క్తౌదంపతీ-జాయాచపతిశ్చదంపతీ॥వ్యా॥జాయాశబ్దస్యదంభావో
జంభావశ్చేనిపాత్యతే - సంయోజ్యఅభిమతసుఖాకాఅభిమతంసుఖం

ద్వితీయ స్కంధః.

౮౯

భగవతశ్చందంపతీహృష్టచిత్తౌభోగానిష్ఠానభిమతసుఖాన్ ప్రాస
యామాసభూయః॥ ... .. *

ఇతిశ్రీకాళిదాసకృతౌ - మేఘసందేశే మహాకావ్యే
ఉత్తరమేఘ స్సమాప్తః.

యేషుతాన్ అతఏవఇష్టాన్ ఇచ్ఛావిషయీభూతాన్ భోగాన్ -
భూయఃపునరపిపూర్వవత్ ప్రాసయామాసగమయామాస. ... *

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణ పారావారపారీణ శ్రీమహా
పాథ్యాయ కోలచలపల్లినాథసూరివిరచితాయాం
మేఘసందేశవాఖ్యానాయాం సంజీవనీసమా
ఖ్యాతాయాం ఉత్తరమేఘ
స్సమాప్తః.

